

Людмила Кондратова, Сергій Федун, Олександр Чорний

МИСТЕЦТВО

Людмила Кондратова,
Сергій Федун, Олександр Чорний

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу
для 5 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2022

Любі друзі!

Зaproшуємо вас у незвичайну мандрівку Країною мистецтв, здійснити яку допоможе цей підручник. Він поведе у чарівний світ прекрасного, створений працею професійних та народних митців і мисткинь. Під час подорожі, що триватиме протягом навчального року, ви зможете розширити і поглибити свої уявлення про засоби виразності музичного образотворчого мистецтв, дізнатися про особливості їхньої взаємодії між собою та з іншими видами мистецької діяльності, ознайомитися з вітчизняними і світовими шедеврами. Ви навчитеся сприймати, порівнювати й аналізувати твори різних видів мистецтва, використовувати спеціальну термінологію в процесі колективних обговорень мистецьких явищ або для висловлення власного ставлення до них. Здобуті знання та вміння ви будете застосовувати в різноманітній художньо-творчій діяльності: музичуванні, співі, хореографії, малюванні, ліпленні, театралізації тощо.

Бажаємо вам приемних зустрічей із прекрасним!

Авторський колектив

Умовні позначення

	— виконай завдання		— ігровий майданчик
	— послухай музику, переглянь відео		— попрацюйте в парах, групах
	— заспівай пісню		— завдання підвищеної складності
	— хвилинка творчості		— підсумовуємо вивчене

Тема І. МИСТЕЦЬКА АЗБУКА

Урок 1. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

?

Поміркуй, яке значення має музика в житті людини. Яку роль вона відіграє у твоєму житті?

Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків. Звуки сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, уявляємо картини та художні образи, які музика «намалювала» за допомогою звуків.

[Відеоролик «Музика в житті людей».](#)

Розкажи, яку музику ти слухаєш на дозвіллі, які пісні наспівуєш найчастіше. Назви свій улюблений музичний гурт. Ким зі співаків/співачок ти захоплюєшся найбільше?

[Калейдоскоп сучасних ритмів.](#)

Які композиції тобі вдалося розпізнати? У чиєму виконанні вони прозвучали?

Музика (від грец. *μουσική* — мистецтво муз) — мистецтво організації музичних звуків.

Музичне мистецтво втілює ідейно-емоційний зміст у звукових художніх образах. Воно належить до часових мистецтв та існує лише у виконанні, у живому звучанні.

Г. Клімт. Музика

[Естрадна композиція «Пісня ельфа» \(у виконанні Ф. Шеррі \(скрипка\), Р. Ловланда \(фортепіано\)\).](#)

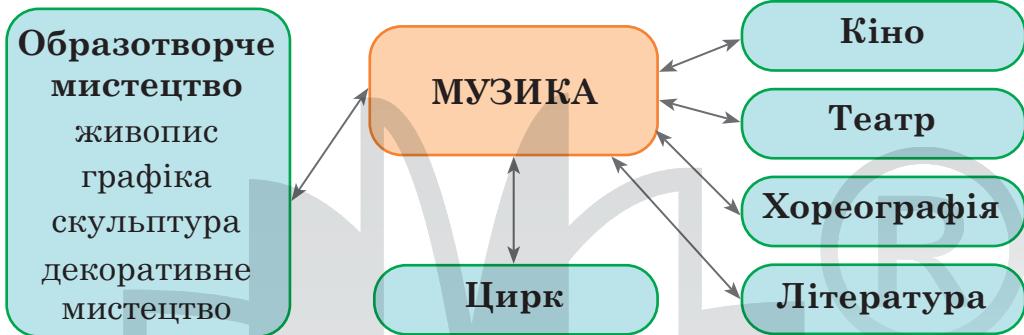
Які художні образи постають у твоїй уяві? Опиши їх.

Розгляньте схему (с. 5). Обговоріть, як музика пов'язана з іншими видами мистецтв.

Тема 1. Мистецька азбука

Музичне мистецтво у колі мистецтв

Музика своїм звуковим потоком, пульсацією ритму, мелодією звертається до людей і викликає в них почуття й емоції. Так слухачі уявляють **музичні образи**, створені композиторами.

Композитор або **композиторка** створює музичний твір та записує його за допомогою нотних знаків.

Виконавець чи **виконавиця** виконує твір на музичному інструменті або голосом.

Слухач або **слухачка** сприймає музичний твір відповідно до своїх поглядів, смаків, досвіду.

Розглянь карту-схему нашої спільної подорожі Країною музичного мистецтва. Вислови припущення, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною музичного мистецтва

У мистецькій подорожі тобі знадобиться електронний або паперовий записник для фіксування нових понять та власних музичних вражень, гаджет для збереження фото- й відеоматеріалів і диктофон для запису твоїх досягнень у пісенній творчості та музикуванні.

М. Лисенко. «Баркарола» («Пливе човен») (фортепіано).

Про що розповідає прослуханий твір? Якими музичними засобами композитор зобразив рух човна? Добери потрібні слова й опиши темп і характер музики.

Баркарола (від італ. *barca* — човен) — пісня венеційських човнярів, іноді імпровізована. Баркаролою також називають вокальний або інструментальний музичний твір мрійливо-ліричного характеру зі спокійною, плавною мелодією на фоні розміреного супроводу, що нагадує ритм руху весел та сплески хвиль.

М. Сенкарік. Венеція. Гондолер

Дізнайся більше про творчість М. Лисенка, скориставшись власним гаджетом.

Пригадай свої літні канікули. Що тобі найбільше запам'яталося? Чи вдалось побувати на річці, озері або морі? Чи бачив/ бачила ти, як пливуть човни? Із якою музикою в тебе асоціюється літня пора?

Розчуємо пісню «Сонце! Літо!» (слова Т. Лучанка, Н. Лучанко; музика Ш. Акіолі, А. Дігса).

Приспів:

Сонце! Літо!

Нам всім співають квіти!

Потанцюю вправо-вліво,

Ми — щасливі діти!

Тема 1. Мистецька азбука

Танцюєм! Співаєм!
Веселі рухи знаєм!
Не втомились наші ніжки
Зовсім, анітрішки!

1. Намалюю диво-світ,
Хай настрій тут не спить!
І день крокує, дивись:
Заспіває з нами скрізь!
Намалюю я усіх,
Подарую дзвінкий сміх,
Обійму велику планету
Та й візьму скажу,
Скажу їй по секрету!

Приспів.

2. Подарую сонце, спеку —
Нам до моря недалеко.
Дельфін на хвилях співає,
Нашу гарну пісню знає!
Подарую море синє,
Наше літо — справжнє диво!
Обійму велику планету
Та й візьму скажу,
Скажу їй по секрету!

Приспів.

Гра «Імпровізація».

Створи разом із друзями ритмічну та пластичну імпровізації до пісні, рухаючись у темпі музики.

- Що таке музика, музичне мистецтво?
- Розкажи, що поєднує музику з іншими видами мистецтв.
- Твір якого композитора звучав на уроці? Які його твори ти пам'ятаєш?

Знайди в інтернет-джерелах сучасні пісні про літо. Створи на своєму ґаджеті папку «Улюблена музика» і завантаж у неї пісню, яка найбільше тобі сподобалася.

Урок 2. У КОЛІ МИСТЕЦТВ

Поміркуй, яке значення для людини має образотворче мистецтво. Яку роль воно відіграє у твоєму житті?

Образотворче мистецтво невіддільне від історії людства. Воно постає перед нами у вигляді творів живопису, графіки, скульптури, архітектури і сприяє пізнанню навколошнього світу через мистецькі образи.

Завітаймо у віртуальну художню галерею, аби побачити справжні шедеври, виконані митцями і мисткинями минулого й сьогодення з використанням найрізноманітніших художніх технік та матеріалів.

П. Нілус.

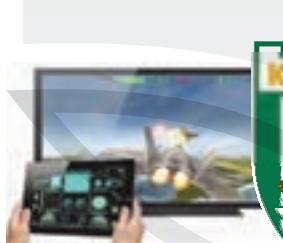
Художник Є. Буковецький за мольбертом

[Відеоролик «Образотворче мистецтво в житті людей».](#)

Розглянь ілюстрації. Які види образотворчого мистецтва на них зображені? Де ти можеш побачити ці твори?

Розгляньте схему (с. 9) та поміркуйте, як образотворче мистецтво пов'язане з іншими видами мистецтв.

Образотворче мистецтво у колі мистецтв

Цирк

Образотворче
мистецтво

Театр

Музичне
мистецтво

живопис, графіка,
скульптура, архітектура,
декоративне мистецтво,
фотомистецтво, дизайн

Література

Кіномистецтво,
мультиплікація

Хто такі, на твою думку, митці? А як називають людей, котрі споглядають твори мистецтва? Поясни, чому ти так вважаєш.

Митець або мисткиня — людина, яка займається творчою діяльністю в будь-якому виді мистецтва.

Глядач або глядачка — людина, яка споглядає, сприймає твори мистецтва.

У картинній галереї

Ти вже знаєш, що кожен митець і кожна мисткиня має свої улюблені художні техніки, котрі вимагають використання певних матеріалів та інструментів. Зокрема, це олівці, гуаш, акварель, пензлі, перо, туш, крейда, пастель тощо.

Із якими художніми техніками й матеріалами у тебе асоціюється живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво? Які види творчих робіт найбільше тебе захоплюють? Із якими художніми матеріалами тобі подобається працювати?

Віднедавна із розвитком 3D-графіки значної популярності набула техніка **інсталяція**.

Інсталяція — це просторова композиція, побудована чи зібрана із різноманітних речей та матеріалів (творів живопису, скульптури, природних об'єктів, промислових виробів), об'єднаних художньою ідеєю.

Г. Перрі. Захисний дух Алан

Е. Джексон. У пошуках Аліси

Твоя мандрівка Країною візуальних мистецтв триватиме й цього навчального року. Ти продовжиш ознайомлення з різними мистецькими жанрами, художніми техніками та засобами виразності. А ще в тебе буде можливість зустрітися зі славетними митцями і мисткинями, які поділяться з тобою секретами своєї творчості.

?

Розглянь карту-схему нашої спільної подорожі Країною візуальних мистецтв. Поміркуй, про що ти дізнаєшся на кожній станції.

Мандрівна карта Країною візуальних мистецтв

Тема 1. Мистецька азбука

У мистецькій подорожі тобі знадобиться альбом-посібник для замальовок, власних творчих робіт і фіксування мистецьких вражень, гаджет для збереження фото- та відеоматеріалів, додатки для створення та перегляду відеороликів тощо. В електронному записнику свого гаджета ти зможеш створити мистецький словничок, куди будеш занотовувати нові поняття.

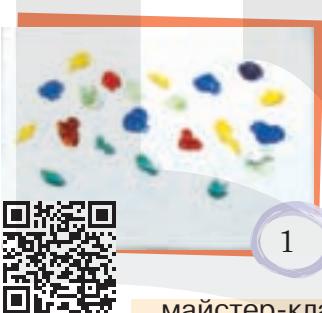
Відеоролик «Спогади про літо» (на основі відомих творів образотворчого мистецтва).

Завдяки яким засобам образотворчої виразності митці передали особливий настрій літа і власні враження? Пригадай свої літні канікули. Де тобі вдалося побувати, що побачити?

Створи композицію «Літній настрій» за зразком або за власним задумом, використовуючи акварельні чи гуашеві фарби.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Як можна виразити настрій за допомогою кольору?
- Зроби висновок, чого тобі вдалося досягти у своїй роботі завдяки взаємодії кольору з виразною чорною лінією.
- Улаштуй із друзями спільну виставку своїх робіт.

Зberи різні за формою листочки дерев та кущів. Розглянь їх, увімкни фантазію та визнач, на що або на кого вони схожі.

Урок 3. РОЗМАЇТА ПАЛІТРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

Що ти знаєш про історію музичного мистецтва? Вислови припущення, коли воно зародилося.

Історія музичного мистецтва дуже давня. Дослідження доводять, що музика виникла з інтонацій збудженого мовлення, співу птахів та голосових звуків звірів. За іншою версією, її джерелом є ритми роботи первісних людей, їхні звукові сигнали або магічні заклинання. Також існує думка, що музика зародилася на основі ритмів танцю.

Від прадавніх віків і до наших днів музичне мистецтво подолало значний історичний шлях свого розвитку. У сучасному світі людина не уявляє себе без музики.

Переможець шоу «Голос країни» 11-го сезону С. Лазановський та його тренерка Н. Дорофеєва

Львівська національна філармонія імені Мирослава Скорика. Диригент В. Козловський. Світлина А. Іванова

Музика зрозуміла нам, тому що близька до людської мови й розповідає про те, що нас хвилює: почуття, емоції, красу довкілля. У кожної людини свої музичні смаки та уподобання, і вони можуть змінюватися із плином часу.

Розкажи про власні музичні вподобання. Чи завжди вони були такими?

Ти вже знаєш, що за типом виконавства розрізняють музику **інструментальну** та **вокальну**.

Кожному музичному твору притаманні певні засоби музичної виразності: **мелодія, гармонія, лад, ритм, темп, тембр, діапазон, регістр, динаміка, інтонація**, з якими ми будемо ознайомлюватися протягом семестру.

Тема 1. Мистецька азбука

Й. С. Бах. Оркестрова сюїта № 3, ре мажор. «Арія» (фрагмент).

С. Людкевич. Вокаліз (у виконанні академічного хору ім. П. Майбороди НТРК України; фрагмент).

Яка музика прозвучала: інструментальна чи вокальна? Який настрій вона створює? Добери потрібні слова для характеристики темпу, ладу, тембру та мелодії обох творів.

Твори славетного німецького композитора **Й. С. Баха**, зокрема інструментальні, популярні в усьому світі, хоча протягом життя він був більше відомий як майстерний органіст, викладач і автор органної музики. Мелодія його знаменитої «Арії» вирізняється чарівністю, лірикою та прозорим ніжним звучанням струнних інструментів.

Дізнайся більше про творчість Й. С. Баха, скориставшись власним гаджетом.

Вокаліз **С. Людкевича** належить до шедеврів вокального мистецтва. Хоча зазвичай вокалізи використовують як вправи для розвитку основних співочих навичок і правильного дихання під час співу, цей твір призначений для концертного виконання.

Дізнайся про творчість С. Людкевича, скориставшись власним гаджетом.

Ти вже знаєш, що головним виражальним засобом музики є **звук**. Музичний звук відрізняється від будь-якого іншого звуку чи шуму.

Музичний звук — основний елемент музичного мистецтва, який має висоту, тембр, гучність і тривалість.

Гра «Розпізнай звуки».

Послухай аудіозапис. Серед різноманітних звуків спробуй розпізнати музичні та виділити їх, плескаючи в долоні.

Кожен голос або музичний інструмент має свій діапазон та регістр.

Діапазоном називають сукупність звуків різної висоти (від найнижчого до найвищого), що їх може відтворювати голос або музичний інструмент.

Регістр — це частина звукового діапазону, що має одинаковий тембр. Розрізняють високий, середній та низький регістри.

?

Визнач діапазон свого голосу, заспівавши найвищу та найнижчу ноти.

?

К. Хачатурян. Галоп із балету «Чиполіно» (у виконанні оркестру; фрагмент).

?

Які музичні інструменти тобі вдалося розпізнати? Спробуй визначити, у якому регістрі звучав кожен із них.

?

Придумай ліричну мелодію на віршований текст. Заспівай свою пісню друзям.

Мелодія ніжно лунає
І ноти, мов квіти, збирає,
Та ллеться полями, лугами,
А потім живе поміж нами.

?

Виконуємо пісню «Сонце! Літо!» (слова Т. Лучанка, Н. Лучанко; музика Ш. Акіолі, А. Дігса).

Заспівай пісню під фонограму разом із друзями. Запишіть своє виконання на диктофон. Прослухайте запис та оцініть власний спів.

- Що ти знаєш про історію виникнення музики?
- На які види поділяють музику за типом виконавства?
- Які звуки називають музичними? Що для них характерне?
- Що таке діапазон і регістр?

?

Відшукай серед шедеврів світової класики твори, схожі на «Арію» Й. С. Баха. Занотуй у записник їхні назви.

Урок 4. РОЗМАЇТА ПАЛІТРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

Які види образотворчого мистецтва ти знаєш? Чим вони відрізняються один від одного?

Палітра образотворчого мистецтва надзвичайно розмаїта. І хоча кожен вид художньої творчості має свої особливі ознаки, у них є чимало спільногого. Запам'ятай: види образотворчого мистецтва — це завжди те, як і за допомогою чого художник або художниця втілює свій творчий задум.

Графіка — вид образотворчого мистецтва, головним виражальним засобом якого є рисунок, котрий виконують за допомогою ліній, крапок, штрихів і плям.

Леонардо да Вінчі. Голова Леди (ескіз)

Живопис — вид образотворчого мистецтва, основним засобом виразності якого є колір та який відтворює дійсність за допомогою фарб.

Е. Мане. Бар у «Фолі-Бержер»

Скульптура — вид образотворчого (пластичного) мистецтва, основним завданням якого є відтворення дійсності в об'ємних формах.

Б. Торвальдсен. Ганімед годує Зевсового орла

Архітектура — вид візуального (образотворчого) мистецтва, завданням якого є проектування та зведення будівель і споруд, що гармонійно формують просторове середовище людини.

Кафедральний собор Різдва Св. Діви Марії. Мілан, Італія

Дизайн інтер'єру

Дизайн — художнє конструювання предметів побуту, формування гармонійного предметного середовища для забезпечення найкращих умов праці та відпочинку людей.

Центральний парк Нью-Йорка. Осінь

Фотомистецтво — художня творчість, в основі якої лежить використання виражальних можливостей фотографії.

О. Мединська. Ляльки-мотанки

Декоративно-ужиткове мистецтво — це створення та оздоблення художніх виробів, що мають практичне призначення в побуті.

Розгляньте схему. Які засоби виразності притаманні кожному виду образотворчого мистецтва? Знайдіть спільні та відмінні риси.

Графіка

лінія, точка, штрихи, пляма, композиція, гармонія, форма, контраст, статика, динаміка, пропорції, фактура, текстура, ритм

Живопис

колір, композиція, гармонія, форма, контраст, статика, динаміка, пропорції, фактура, текстура, ритм

Скульптура

пластика об'ємних форм, пропорції, композиція, гармонія, фактура, текстура, статика, динаміка, ритм

Архітектура

об'ємно-просторова форма, масштаб, композиція, гармонія, ритм, пропорційне співвідношення елементів, фактура, текстура

Дизайн

конструктивна форма, композиція, статика, динаміка, ритм, контраст

Фотомистецтво

композиція, ракурс, колір, світлотінь, гармонія, динаміка, статика, пропорції, контраст

Декоративно-ужиткове мистецтво

стилізація за формою та кольором, контраст, композиція, гармонія, ритм, симетрія, асиметрія

Відеоролик «Шедеври образотворчого мистецтва».

Поділіся враженнями від перегляду. Твори яких видів мистецтва ти побачив/побачила? Які з них тобі запам'яталися?

Природа завжди була і є джерелом натхнення для творчості. Захоплення чудовим краєвидом, граційністю тварини, красою людського обличчя художники передають на аркуші паперу чи полотні, скульптори — у камені, дереві, металі, глині тощо. Народні майстри створюють предмети побуту та з любов'ю прикрашають їх орнаментами. Дизайнери, вигадуючи нові моделі одягу, меблів, інтер'єру помешкань, часто беруть за основу природні форми. Архітектори, вражені досконалістю ландшафтів, проектиують споруди, що гармонійно поєднуються із природним середовищем.

Виконай асоціативну творчу роботу «Листяні фантазії». Пробуди свою уяву — і зібрани листочки дерев та кущів стануть основою для втілення найрізноманітніших образів.

Розташуй на аркуші паперу листочки у вигляді силуетного зображення і приклей їх. Домалюй необхідні елементи для створення задуманого тобою образу і заверши роботу.

майстер-клас на youtube-каналі

- Які засоби виразності є спільними для різних видів образотворчого мистецтва?
- Як природа надихає митців на створення художніх образів?
- Переглянь малюнки друзів і запропонуй улаштувати разом виставку власних робіт.

Досліди, чи є у тебе вдома або в оселях родичів килими ручної роботи. Якщо так, то з'ясуй, із яких матеріалів вони виготовлені.

Урок 5. ІЗ ВИТОКІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Що тобі відомо про народну музику? Які народні пісні ти знаєш? Які з них любиш співати?

Українська музична культура має багатовікову історію. Національну спадщину складають пісенні традиції та обряди, неповторні мелодії народних танців, шедеври інструментальної музики. Але найбільшим нашим скарбом є пісня, що за своїм значенням у житті народу, тематикою, сюжетом і музичними особливостями поділяється на багато різноманітних жанрів.

Народна пісня — музично-поетичний жанр фольклору, що відображає характер кожного народу, звичаї, історичні події. Народну пісню часто поєднували з працею, грою, танцем, інструментальною музикою.

Уривки з українських народних пісень «Ой під гай зелененький», «Ой у лузі при лужечку» (у виконанні Н. Матвієнко).

Який настрій створюють ці пісні? Охарактеризуй засоби музичної виразності та мелодію кожної з них.

Талановиту українську співачку **Ніну Матвієнко** ми впізнаємо за неповторним тембром голосу та манерою виконання. Основу її репертуару складають народні пісні, серед яких обрядові, ліричні, жартівливі, пісні-балади, колискові та багато інших.

Народна пісня дала початок розвитку вокальної музики.

Ніна Матвієнко

Вокальна музика — різновид музичного мистецтва, твори якого виконують голосом.

Людей, які займаються співом, називають **співаками**, або **вокалістами**.

Тема 1. Мистецька азбука

Пісню може виконувати один співак/одна співачка (**соло**), двоє співаків/співачок (**дует**), троє (**тріо**), четверо (**квартет**), група (**ансамбль**) або великий колектив (**хор**).

Соло

Дует

Ансамбль

За будовою українські пісні поділяють на **строфічні** (з повтором останньої строфи) та **куплетні** (мають заспів і приспів).

Чимало українських народних пісень оспівують козацтво, його звитягу, завзяття, сміливість. Близькою за духом до них є сучасна авторська пісня «Козацькому роду нема перевіду».

Слова М. Воньо і П. Карася, музика М. Балеми. «Козацькому роду нема перевіду» (у виконанні академічного ансамблю «Козаки Поділля»; фрагмент).

Який настрій створює ця пісня? Чим відрізняється ансамблевий спів від сольного або дуетного?

Розчуємо пісню «Розкажу про Україну» (слова О. Вратарєва, музика О. Злотника).

1. Ми живемо під небом ясним,
А навкруги шляхи, поля,
І села, і міста прекрасні —
Це рідний край, моя земля.
Високі крила журавлині,
Співучі вірші Кобзаря —
Ми живемо на Україні,
Це рідний край, моя земля!

Приспів:

Розкажу про Україну,
Де в Дніпрових хвилях синіх
Лаври куполи,
Де Хрещатик і Софія,
Де прекрасне місто Київ —
Краще на Землі.

2. У небі райдуга барвиста,
Краплини сонця золоті,
А діти — це маленькі іскри
В долонах рідної землі.
Ми щирих друзів у гостину
Завжди чекаєм у добрий час.
Нові часи на Україні,
На Україні все гаразд!

Приспів.

Розкажу про Україну...

Розкажу про Україну,
Де калина-горобина
Квітне край вікна.
Зaproшу на Україну:
Тільки тут моя єдина,
Тільки тут моя єдина
Рідна сторона.

Заспівай пісню під акомпанемент музичного інструменту разом із друзями. Спробуй відтворити ритмічну пульсацію пісні, клащаючи пальцями, плескаючи в долоні або постукуючи долонею по столі чи по коліні.

Гра «Інтерв'ю».

Об'єднайтесь у пари. Домовтеся, хто з вас буде виконувати роль журналіста/журналістки, а хто — відповідати на питання на тему «Музична спадщина України».

- Яку музику називають вокальною?
- Що таке народна пісня? На які види її поділяють за будовою?
- Що ти знаєш про творчість славетної української співачки Н. Матвіenko?

Запропонуй друзям створити із назв найпопулярніших українських народних пісень мозаїку «Моя співуча Україна».

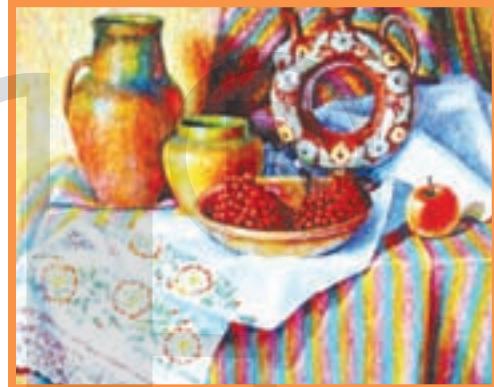
Дізнайся з додаткових джерел, хто із сучасних молодих співаків/співачок виконує українські народні пісні.

Урок 6. ІЗ ВИТОКІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Пригадай, із якими видами народного мистецтва ти ознайомився/ознайомилась у 4-му класі.

Із давніх-давен людина прагнула жити в гармонійному середовищі, тому прикрашала предмети ужиткового призначення різьбою, вишивкою, декоративним розписом. Так зародилися художні ремесла, які існують майже в усіх народів світу.

Українська земля славиться багатими художніми традиціями. Народне мистецтво — наш неоцінений скарб, вагома частка національної матеріальної культури.

О. Брескін.

Український натюрморт

Розглянь схему. Розкажи, які види декоративно-ужиткового мистецтва поширені в Україні. Якими виробами народних майстрів славиться твій рідний край?

Відеоролик «Народне мистецтво України».

Які художні ремесла тебе найбільше зацікавили? Поясни, чому.

У декоративно-ужитковому мистецтві, як і в живописі, графіці, скульптурі, одним із основних виражальних засобів є композиція.

Композиція — побудова художнього твору, співвідношення окремих частин та елементів, що зумовлено його ідейно-образним змістом, характером і призначенням.

Композиційні рішення виробів народних майстрів відрізняються лаконічністю, виразним символізмом і декоративністю.

Символ — умовне позначення якогось предмета, поняття або явища.

Важливі значення мають також кольори (яскраві та контрастні), орнаментика і стилізація зображень.

Стилізація — художнє спрощення форми предмета на основі відбору його найвиразніших рис.

Пригадай, що таке килимарство. Із яких матеріалів виготовляють килими?

Завітаймо у гості до майстрині-килимарки **Ліані Лістунової**, яка розкриє нам секрети своєї творчості.

Коли в пані Ліані запитали, що надихає її на створення чудових, неймовірно яскравих і виразних тканіх виробів, вона відповіла: «Джерел натхнення дуже багато. Це можуть бути старовинні килими, мотиви їхніх орнаментів, квіткова клумба на

Ліана Лістунова.
Майстриня-килимарка

Тема 1. Мистецька азбука

дачі й навіть колірна гама навколоїшніх краєвидів, що змінюється залежно від пори року».

 Розглянь роботу майстрині. Які емоції викликає в тебе цей твір? Що розміщене в композиційному центрі килима? Чим відрізняється це зображення від зображень по краях? Завдяки яким засобам виразності майстриня досягла яскравості та гармонійності у своїй роботі?

Л. Лістунова.

Килим «З козацького бароко»

 Дізнайся більше, як створюють килими, скориставшись власним Ґаджетом.

 Створи з кольорового паперу аплікаційну роботу «Килим» із геометричним орнаментом. Добираючи деталі, звертай увагу на форми, розміри й кольори — це допоможе тобі поєднати їх у гармонійну композицію.

1

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

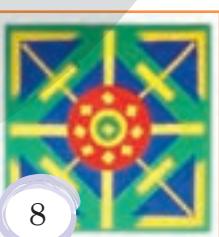
5

6

7

8

- Розкажи, які вироби декоративно-ужиткового мистецтва є у тебе вдома. Для чого вони призначені?
- Переглянь аплікації друзів і запропонуй їм улаштувати спільну виставку своїх робіт.

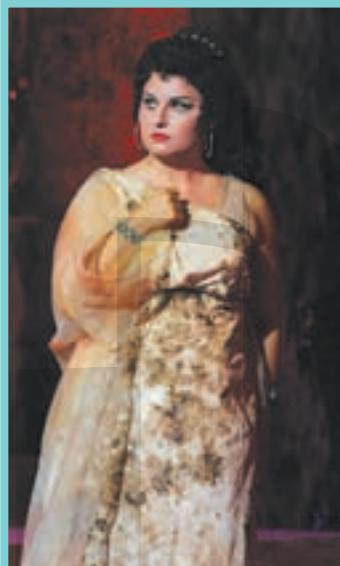

Уважно поспостерігай за формою навколоїшніх природних об'єктів. Визнач, за допомогою яких ліній (прямих, ламаних, хвилястих тощо) можна створити їхні контурні зображення.

Урок 7. ПРЕКРАСНЕ У ПРОСТОМУ

Поміркуй, чому голос іноді називають найпростішим музичним інструментом, що доступний людині.

Ти вже знаєш, що музику, в якій голос відіграє чільну або рівноправну з музичними інструментами роль, називають **вокальною**.

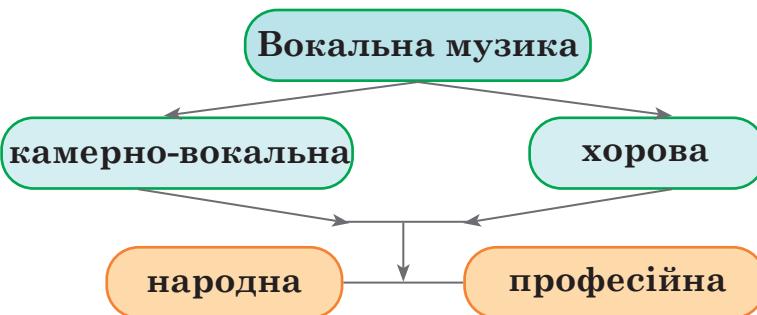
Спів — один із найдавніших видів музичного мистецтва. Співати можуть всі, але професійними вокалістами стають лише обдаровані від природи люди. Однак і вони повинні навчатися у спеціальних закладах чи брати уроки вокалу, якщо прагнуть досягти успіху й визнання.

Л. Монастирська виконує партію Аїди в одноіменній опері Дж. Верді

Вокальні твори виконують по-різному. Народні пісні співають у **народній манері** — розлого і звучно під супровід народних інструментів або без супроводу (а капела). Сучасна популярна пісня зазвичай лунає під фонограму. Це — **естрадна манера** виконання, основними рисами якої є легкість і доступність сприйняття слухачами. У музичному театрі, концертному залі та філармонії звучить академічна музика, якій притаманна **академічна манера** співу.

Розглянь схему. На які різновиди поділяється вокальна музика?

Камерно-вокальна музика призначена для виконання голосом у невеликих приміщеннях обмеженою кількістю співаків.

До найпопулярніших камерно-вокальних творів належать **пісня** та **романс**. За формою вони подібні, але мають певні відмінності. У романсі можливі відступи від основної мелодії, приспів переважно відсутній. Пісня за

характером може бути різною, а романс — тільки ліричний. Пісню можна виконувати будь-яким складом співаків а капела чи з акомпанементом, а романс призначений для сольного співу з інструментальним супроводом. В Україні романс поширився у 19-му столітті.

Співає соліст Хмельницької обласної філармонії Степан Дробіт.

Концертмейстер Григорій Скалезубов

Слова А. Малишка, музика П. Майбороди. «Пісня про рушник» (у виконанні О. Пономарьова; фрагмент).

Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка. Романс «Минають дні» (у виконанні С. Дробіта; фрагмент).

Які почуття пробуджують ці твори? Які особливості камерно-вокальної музики в них простежуються? Що ти можеш сказати про інструментальний супровід кожного твору? Добери слова для характеристики мелодії пісні або романсу (за вибором).

Об'єднайтеся у групи. Дослідіть історію створення прослуханих творів.

Чимало сучасних пісень виконують без акомпанементу.

П. Саймон. «Звук тиші» (у виконанні групи «Пентатонікс» а капела; фрагмент).

О. Шевченко. «Старенький трамвай» (у виконанні ансамблю «Пікардійська терція» а капела; фрагмент).

«Пентатонікс» (*Pentatonix*) — американська а капельна група

«Пікардійська терція» — українська а капельна формація

?

Розкажи про свої враження від прослуханих творів. У якій манері вони були виконані: народній, академічній чи естрадній? Поясни, чому ти так вважаєш.

Гра «Загадаю пісню».

Спробуй виконати відому українську народну пісню без інструментального супроводу і без слів. Відтворюй мелодію, виспівуючи склади «пам-пам», «пам-пам» та ритмично клащаючи пальцями. Чи зможуть друзі розпізнати твою пісню?

Виконуємо пісню [«Розкажу про Україну»](#) (слова О. Вратарьова, музика О. Злотника) під фонограму.

Проплескай у долоні ритм приспіву й запиши ритмічний малюнок довгими **I** та короткими **П** нотами.

Гра «Учитель/учителька співу».

Уяви себе разом із друзями у вокальній студії. Оберіть учителя/учительку з вокалу, який/яка буде навчати своїх «учнів» правильно дихати, «тримати» звук і чітко вимовляти слова. Хто з вас найкраще виконає цю роль?

- Яку музику називають вокальною?
- Розкажи про манери виконання вокальних творів.
- Які види вокальної музики ти знаєш?
- Який із прослуханих на уроці музичних творів тобі найбільше запам'ятався? Поясни, чому.

Дізнайся з додаткових джерел про особливості різних стилів виконання вокальної музики.

Урок 8. ПРЕКРАСНЕ У ПРОСТОМУ

Пригадай, що таке графічне мистецтво. Назви засоби виразності графіки.

Графічне мистецтво

Графіка — найдавніший вид образотворчого мистецтва. Основними засобами втілення художнього образу в графіці є лінія, штрих і пляма.

Залежно від способу зображення розрізняють графіку **оригінальну**, **друковану** та **комп'ютерну**. Твір оригінальної графіки (рисунок) виконують від руки в єдиному екземплярі, тому він є неповторним, унікальним. Твори

друкованої графіки — це відбитки рельєфного малюнка (**естампи**), отримані за допомогою форми, виготовленої художником/художницею. Для комп'ютерної графіки характерне створення малюнків за допомогою графічних редакторів.

Тобі вже відомо, що графіку поділяють також на різні види за призначенням.

Розглянь схему (с. 27-28). Із якими видами графіки ти ознайомився/ознайомилась у 4-му класі? Що було для тебе новим?

Види графіки за призначенням

Станкова

малюнок від руки
в єдиному екземплярі

К. Лукашевич.
Грайливий погляд

Книжкова

художнє оформлення книг

А. Базилевич.
Ілюстрація до поеми
І. Котляревського «Енеїда»

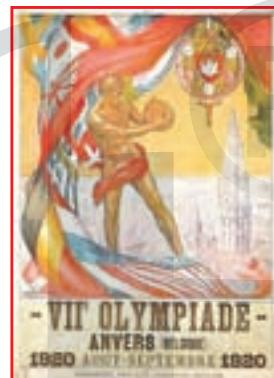
Художньо-виробнича

поштові марки, конверти, етикетки й малюнки на упаковках товарів, грамоти тощо

Плакатна

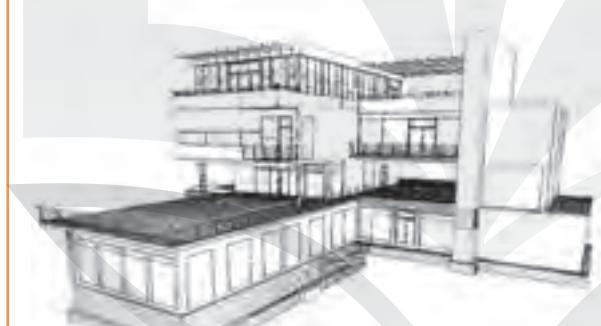
плакати, буклети, афіші тощо

Вальтер ван дер Вен.
Плакат до VII Олімпійських ігор
1920 р.

Архітектурна

графічний образ ідеї архітектора:
ескіз, архітектурний
малюнок, креслення

К. Фрамптон. Проект сучасної будівлі

Графічні зображення бувають **лінійні** та **силуетні**. Лінійні рисунки виконують олівцем, пером із тушшю, вуглиною, пастеллю, фломастером, кульковою ручкою. За допомогою ліній митці не лише зображують видимі контури предметів, а й створюють динамічні композиції та різні за настроем образи.

Тема 1. Мистецька азбука

Силуетний рисунок тісно пов'язаний із характером контуру. Якщо контур заповнити одним кольором, то утвориться силует.

A. Matisse.
Жіночий портрет

P. Sherman.
Скрипалі

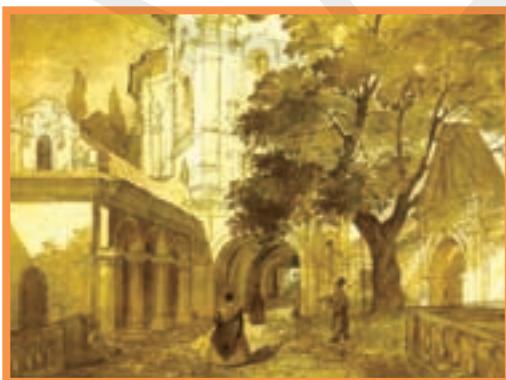
Силует — особливий вид графічної техніки, що зображує фігури та предмети переважно у вигляді однотонної плями з виразними зовнішніми обрисами.

Ти вже знаєш, що геніальний український поет **Тарас Григорович Шевченко** був також талановитим художником. Він чудово володів усіма відомими на той час графічними й живописними техніками.

Дізнайся більше про творчість Т. Шевченка як художника, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь репродукцію художнього твору. Які емоції він викликає? До якого виду образотворчого мистецтва належить? Доведи свою думку.

T. Шевченко.
Церква Всіх Святих
у Києво-Печерській лаврі

Графіка — дивовижне, чарівне мистецтво: адже за допомогою прямих, ламаних, хвилястих ліній можна створити різноманітні візуальні ефекти і на звичайному аркуші паперу передати рух, об'єм, особливий настрій. Переконайся в цьому, виконавши творчу роботу за допомогою графічних матеріалів.

Створи об'ємний малюнок власної руки, дотримуючись вказаної на зразку послідовності. Надай своїй роботі індивідуальності, розфарбувавши проміжки між лініями кольорами, що відповідають твоєму настрою.

1

2

3

мастер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Назви основні засоби виразності графічного мистецтва.
- На які види поділяють графіку залежно від способу зображення і за призначенням?
- Як виконують лінійний рисунок і як — силует?
- За допомогою яких ліній можна створити ілюзію об'єму?
- Переглянь малюнки друзів і запропонуй їм улаштувати спільну виставку своїх робіт.

Поспостерігай за навколошніми краєвидами. Зверни увагу, як змінюються кольори предметів, що перебувають на різних відстанях від тебе.

Урок 9. ОСІННІ ОБРАЗИ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

↗ Пригадай, що таке хор. Чи доводилось тобі співати у хорі?

Наша подорож у світ вокальної музики триває. Ми прогуляємося осіннім парком, у якому відбувається фестиваль хорового співу.

Українська народна пісня «Іди, іди, дощику» в обробці Є. Ляшка (у виконанні дитячого хору).

Українська народна пісня «Дощик накрапає» (у виконанні народного хору).

Національний заслужений академічний народний хор України ім. Г. Вірьовки

Дитячий хор «Щедрик», Київ

Чим відрізняється звучання народного та дитячого хорів? Які музичні образи створюють прослухані пісні? Добери слова та охарактеризуй музику твору, який більше тобі сподобався.

У центрі парку розташований концертний майданчик, на якому виступає академічний хоровий колектив у супроводі оркестру.

М. Лисенко. Уривок із хорової кантати «Радуйся, ниво неполитая» (у виконанні академічного хору).

Академічний хор ім. Платона Майбороди НТРК України

Чим особливе звучання цього хору? Що тобі відомо про академічну манеру співу? Де можна почути академічну музику?

Кантата — концертний твір урочистого або лірико-епічного характеру, який виконують солісти і хор у супроводі оркестру.

Кантату «Радуйся, ниво неполитая», як і дві інші свої кантати, **М. Лисенко** написав на вірші Т. Шевченка. Обидва митці мріяли про звільнення народу від поневолення — фізичного та духовного. Тому 1883 року композитор створив першу в історії української музики класичну кантату, що складається із п'яти частин.

В осінньому парку нас очікує хорознавець — митець, який розповість нам більше про хорову музику.

Хор — великий колектив співаків, створений для виконання зазвичай багатоголосних вокальних творів з інструментальним супроводом або без нього.

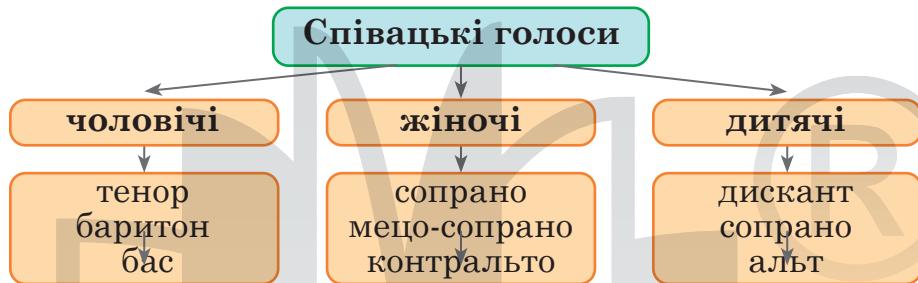
Залежно від манери виконання хорові колективи поділяють на **академічні** та **народні**.

За складом виконавців розрізняють **однорідні** (чоловічі, жіночі, дитячі) та **мішані** хори.

Також існує поділ хорових колективів за кількістю виконавців: **малі, середні, великі** та **зведені** хори.

Тема 1. Мистецька азбука

Чи всі голоси у хоровому співі звучать однаково? Розглянь схему і пригадай, на які типи поділяють співацькі голоси за висотою. Визнач, який тип голосу в тебе.

Розчуємо пісню «[Дощова осінь](#)» (слова А. Качана, музика Д. Суботенка).

Заспівай пісню разом із друзями хором.

1. Водить осінь хороводи
То із листя, то з дощів.
На прогулінку виходять
Парасолі і плащі.
2. Там розмову парасолі
Із плащами завели:
«Ах, як довго у неволі,
У темниці ми були.
3. Та вернулися тумани,
Задощило в небесах, —
І ми знову у пошані,
Знов нас носять на руках».
4. І прийшли тоді до згоди
Парасолі і плащі,
Що найбільша насолода —
Це коли ідуть дощі.

- Розкажи про осінні образи, втілені композиторами у прослуханих на уроці творах.
- Які види хорових колективів існують?
- На які типи поділяють співацькі голоси за висотою?

Дізнайся з додаткових джерел, які ще кантати написав М. Лисенко на вірші Т. Шевченка.

Урок 10. ОСІННІ ОБРАЗИ В МУЗИЦІ ТА ЖИВОПИСІ

Які кольори панують у природі восени? Який настрій вони створюють?

Зараз майже щодня дорогою до школи ти маєш можливість милуватися неймовірними жовто-багряними барвами осінніх дерев. Завітаймо разом у гості до художників, які вміють передавати на полотні всі кольори та відтінки прекрасного світу, у якому ми живемо.

Митців, які відтворюють дійсність за допомогою різних кольорів та відтінків, називають **живописцями**.

Д. Браун.
Збираючи осіннє листя

Головні виражальні засоби живопису: **колорит** (барвиста гама, що впливає на глядача емоційно); **композиція** (співвідношення елементів зображення на картині); **перспектива** (лінійна, повітряна); **світлотінь** (розподіл світла й тіні) тощо.

За призначенням та особливостями художнього виконання живопис поділяють на **монументальний**, декоративний, театрально-декораційний, станковий, іконопис, мініатюру.

Монументальний живопис — художні твори великого масштабу, виконані на стінах та стелях архітектурних споруд.

Д. Рівера.
Фреска «Історія Мексики».
Національний палац у Мехіко, Мексика

Декоративний живопис є складовою архітектурних ансамблів або творів декоративно-ужиткового мистецтва і призначений для їх оздоблення. Термін стосується також орнаментальних розписів і композицій, що не мають самостійного значення.

B. Вальтер.

Настінне панно з плитки із майсенської порцеляни «Хода князів». Дрезден, Німеччина

Театрально-декораційний живопис — мистецтво, яке застосовують для оформлення сцени, створення декорацій та ескізів театральних костюмів.

P. Гонзага.
Ескіз декорації «Ротонда»

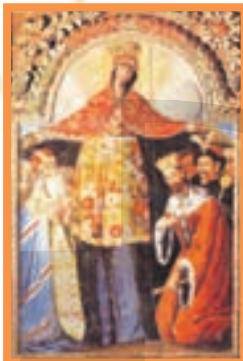

P. О. Ренуар.
Портрет актриси Жанні Самарі

Станковий живопис — виконані на мольберті твори самостійного значення, які найчастіше називають картинами й використовують для оздоблення інтер'єрів.

Іконопис — мистецтво написання ікон; вид живопису, що має культове призначення.

Мініатюра — живописний твір невеликого формату, виконаний на папері, металі, порцеляні тощо.

Н. Хілліард.
Портрет сера Волтера
Рейлі (мініатюра)

Ікона «Покров Пресвятої Богородиці».
Церква в с. Дашки Київської обл.

Справжні художники наділені не тільки здатністю бачити красу довкілля, а й талантом поділитися своїми враженнями з іншими людьми. Для цього вони застосовують різноманітні засоби, серед яких надзвичайно важливим є майстерне поєднання теплих і холодних кольорів, що допомагає відтворити особливий настрій і стан природи, а також зобразити ілюзію глибини простору на плоскій поверхні. Живописці використовують виражальні особливості кольорів: яскраві й теплі кольори неначе наближають об'єкти до глядача, а тьмяні та холодні — віддаляють.

Усі ці якості присутні у творчості відомого сучасного польського художника **Гжеґожа Врубеля**. Тож завітаймо до нього в гості.

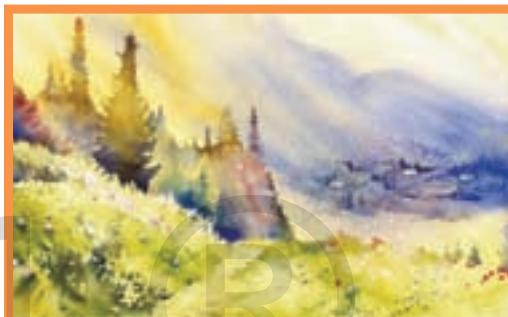
Акварелі цього митця чисті, надзвичайно легкі та не переобтяжені зайвими деталями. У його роботах оживають міські вулички й залиті сонцем будинки, розкішні пейзажі нагадують чарівну казку, а архітектурні споруди вражають красою.

Гжеґож Врубель

Тема 1. Мистецька азбука

?

Розглянь репродукцію картини. Які емоції викликає в тебе цей твір? До якого виду мистецтва він належить? Що зображено на передньому, середньому та задньому планах? Порівняй розміри, чіткість і колір об'єктів на кожному плані. Які засоби виразності використав митець?

?

Дізнайся більше про творчість Г. Врубеля, скориставшись власним гаджетом.

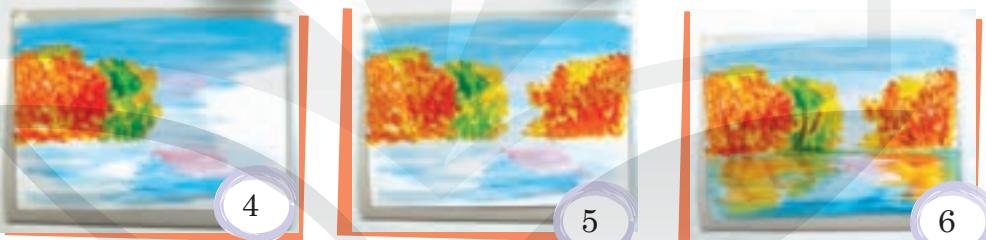

?

Виконай пейзажну роботу «Барви осені» за зразком або за власним задумом, дотримуючись вказаної послідовності.

майстер-клас на youtube-каналі

- ?
- На які види поділяють живопис за призначенням та особливостями художнього виконання?
  - Назви головні виражальні засоби живопису.
  - Переглянь малюнки друзів. Поєднання яких кольорів допомогло вам відтворити особливий настрій та красу осінньої природи? Які кольори переважають на передніх планах, а які — на дальніх? Розкажи, що тобі вдалося передати у своїй роботі завдяки поєднанню кольорів.

?

Визнач, на які об'ємні геометричні тіла схожі різні овочі та фрукти, — це знадобиться тобі на наступному уроці.

Урок 11. МИСТЕЦТВО ФОРМ

Пригадай, яку музику називають інструментальною. Що тобі відомо про неї?

Інструментальну музику, як і вокальну, поділяють на два види: **камерно-інструментальну**, яку виконує обмежена кількість музикантів у невеликому приміщенні, та **симфонічну**, яку виконує симфонічний оркестр.

Кожен інструментальний або вокальний твір має певну форму. Музичну форму неможливо побачити, але її можна розпізнати на слух.

Музична форма — це побудова музичного твору, співвідношення його частин. Основними елементами музичної форми є **мотив**, **фраза**.

У вокальній музиці популярні **куплетні** та **строфічні** форми.

ПРОСТА КУПЛЕТНА ФОРМА

Куплет 1

Куплет 2

Куплет 3

ДВОЧАСТИННА КУПЛЕТНА ФОРМА

Куплет 1

Заспів 1

Приспів

Куплет 2

Заспів 2

Приспів

У багатьох піснях є інструментальний вступ та інструментальний програш.

Інструмен-
тальний вступ

Заспів 1

Приспів
(рефрен)

Заспів 2

Приспів
(рефрен)

Інструмен-
тальний програш

Приспів
(рефрен)

В інструментальних творах найпоширенішими є **одночастинна**, **двочастинна** і **тричастинна** форми.

Музична форма в інструментальних творах

A

A

B

A

B

A

Одночастинна форма

Двочастинна форма

Тричастинна форма

Р. Шуман. П'єса «Мрії» з циклу «Дитячі сцени» (фортепіано).

Ф. Шопен. Мазурка: опус 33 № 2, ре мажор (фортепіано).

Про що розповіли тобі прослухані твори? Спробуй визначити музичну форму кожного з них.

Пригадайте, що таке варіації. Обговоріть, як можна зобразити варіаційну форму схематично.

Варіації — музичний твір, у якому основна тема зазнає різноманітних змін (у мелодії, ритмі, темпі).

A

A₁

A₂

A₃

В. А. Моцарт. Соната для фортепіано № 11 ля мажор. 1-ша частина.

Скільки варіацій у цьому творі? Добери слова й охарактеризуй мелодію основної теми. Простеж, як вона змінюється.

Гра «Ритмічні варіації».

Запропонуй друзям виконати ритмічні варіації на улюблених шумових інструментах.

Домовтеся, хто з вас буде грати **остинато** — багаторазово повторювати той самий ритмічний малюнок в одному темпі: **ПІ ПІ ПІ ПІ**.

Всі інші на фоні остинато виконують власні ритмічні імпровізації в заданому темпі таким чином, щоб вийшли варіації основного ритму.

Усі прослухані на уроці музичні твори належать до **фортепіанної музики**. Однак фортепіано — це не інструмент, а збірна назва класу струнних ударно-клавішних музичних інструментів — роялів і піаніно. Звук

на них утворюється від ударів дерев'яних молоточків по струнах.

Фортепіанна музика — твори, написані для виконання на піаніно, роялі.

Історія фортепіано налічує понад три століття. Його передниками і найближчими родичами були клавесин та клавікорд. Винахідником фортепіано вважають італійського майстра **Бартоломео Кристофорі**.

Клавікорд

Клавесин

Піаніно

Рояль

Цікаво, що в сучасному роялі струни розташовані горизонтально, а в піаніно — вертикально.

Зараз дедалі частіше зустрічається електронне, або цифрове піаніно. Воно має оцифрований звук, що утворюється завдяки електроструму, і палітру додаткових тембрів.

[Аудіозапис звучання класичного та цифрового піаніно.](#)

Чим відрізняється звучання звичайного та цифрового піаніно? Яка музика тобі більше сподобалася? Поясни, чому.

Виконуємо пісню [«Дощова осінь»](#) (слова А. Качана, музика Д. Суботенка) під фонограму.

[Гра «Танцювальний ланцюжок».](#)

Створи короткий таночок-імпровізацію з уявною парасолькою в руці у ритмі пісні.

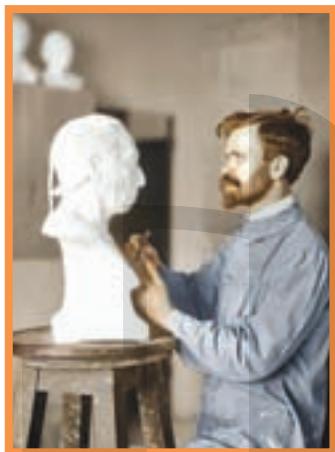
- Що таке музична форма? Які музичні форми мають пісні?
- Що ти знаєш про музичні форми в інструментальних творах?
- Які твори називають фортепіанними?

Дізнайся з додаткових джерел історію винайдення цифрового піаніно. Заспівай пісню про осінь своїм рідним і друзям.

Урок 12. МИСТЕЦТВО ФОРМ

Розкажи, які об'ємні зображення можна побачити у твоєму рідному місті/селі. Із яких матеріалів вони створені?

Скульптор Ф. Мічка
в майстерні

Скульптура — один із найдавніших видів образотворчого мистецтва. Наші далекі предки вирізьблювали зображення з кістки, висікали з каменю, ліпили з глини. Із плином часу людина почала освоювати нові матеріали. Сучасні митці та мисткині виконують скульптурні твори із пластиліну, гіпсу, граніту, мармуру, дерева, металу, бетону, пласти маси тощо. У процесі роботи вони використовують різні способи ліплення, вирізування, висікання, видобування, різьблення, а також литво, карбування і шліфування. Найчастіше об'єктами скульптурних зображень стають люди й тварини.

Виражальними засобами скульптури є **розміщення фігури в просторі**, передача її руху, пози, жесту; світлотінь, що підсилює **рельєфність** чи **об'ємність форми**; фактура ліплення, або обробка матеріалу; зоровий ефект маси і вагових співвідношень; пропорції і характер силуету.

Ти вже знаєш, що за формою скульптуру поділяють на два види: **круглу скульптуру та рельєф**.

Пригадай і назви характерні ознаки цих видів скульптурних зображень.

Кругла скульптура (статуя, бюст, скульптурна група) розрахована на круговий огляд та естетичне сприйняття з усіх боків.

За призначенням круглу скульптуру поділяють на **монументальну** (пам'ятник), **монументально-декоративну** (фонтан, каріатида тощо) та **станкову** (скульптурні твори в музеях, на виставках, в інтер'єрах будівель).

Окремим різновидом станкової скульптури є **скульптура малих форм** (статуетки людей, тварин тощо).

Діана-мисливиця.
Антична скульптура

П. Ландовський, Е. да Сілва Кошта.
Христос-Спаситель.
Ріо-де-Жанейро, Бразилія

Рельєф — це скульптурний витвір із випуклим або заглибленим зображенням на площині.

Залежно від того, наскільки високо виступає зображення над фоном, розрізняють **барельєф** і **горельєф**. Якщо ж зображення заглибується у площину, то це — **контррельєф**.

Розгляньте зображені рельєфи і визначте різновид кожного з них. Обґрунтуйте свою думку.

Рама та Сіта.
Оздоблення індонезійського храму

Давньоегипетський
рельєф

Тема 1. Мистецька азбука

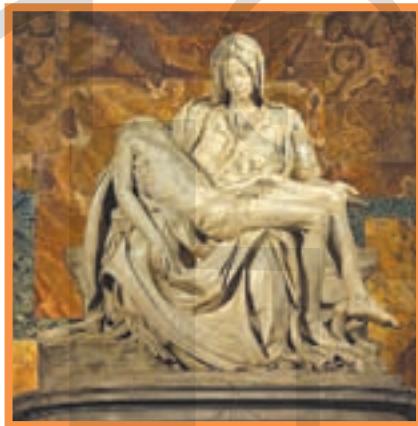

Сьогодні ти ознайомишся із творчістю геніального скульптора, живописця, архітектора, поета, мислителя Італії епохи Відродження **Мікеланджело Буонарроті**.

Д. да Вольтерра.

Портрет

Мікеланджело

Розглянь скульптурне зображення. Які емоції викликає в тебе цей твір? До якого виду мистецтва він належить? Кого зобразив митець? Які засоби виразності допомогли йому втілити свій задум?

Мікеланджело Буонарроті. П'єта (Оплакування Христа). Рим, Ватикан

Дізнайся більше про творчість Мікеланджело, скориставшись власним ґаджетом.

Створи об'ємну композицію «Овочі та фрукти» із пластиліну.

мастер-клас на youtube-каналі

- Назви виражальні засоби скульптури.
- На які види поділяють скульптуру за формою?
- Які різновиди рельєфу існують?
- Переглянь роботи друзів. З'ясуй, які геометричні тіла стали основою для створення зображень фруктів та овочів.

Придивись до архітектурних споруд та визнач, які об'ємні форми в них використані.

Урок 13. МИСТЕЦЬКИЙ АНСАМБЛЬ

Чи доводилось тобі грati в інструментальному ансамблі? Що, на твою думку, найголовніше в ансамблевій музиці?

Ансамблем називають спільне виконання музичного твору кількома музикантами або вокалістами, а також музичний твір для невеликого складу виконавців.

Квартет «Dudalis». Віртуозні виконавці на поздовжніх флейтах. Львівська обласна філармонія

Ти вже знаєш, що залежно від кількості виконавців ансамблі мають різні назви.

Дует
(двоє)

Тріо
(троє)

Квартет
(четверо)

Квінтет
(п'ятеро)

Розрізняють також **ансамблі народних інструментів**, які виконують зазвичай народну музику; **естрадні ансамблі**, основу яких складають електронні інструменти, та **камерні ансамблі**, в репертуарі яких переважає класична музика.

Пригадай, на які групи поділяють музичні інструменти залежно від способу видобування звуків.

Ансамблі бувають різні за складом інструментів: **струнні, духові, мішані** й навіть ансамблі **ударних інструментів**.

Струнно-смичковий ансамбль музичної школи, Вінниця

Тема 1. Мистецька азбука

У світовій скарбниці класичної музики зберігається чимало шедеврів, написаних для квартетів, квінтетів. Авторами цих творів є славетні зарубіжні (Й. Гайдн, Л. ван Бетховен, В. А. Моцарт, Р. Шуман) та українські (Д. Бортнянський, В. Барвінський) композитори.

Сьогодні ми вирушаемо у Віденсь, де понад двісті років тому жив і творив геніальний австрієць **В. А. Моцарт**. Його інструментальна музика вражає своєю багатогранністю та неповторністю. Вона пронизана любов'ю до життя, людей, невичерпною вірою в світлі ідеали. Композитор написав багато творів для камерних ансамблів.

В. А. Моцарт. Струнний квартет № 3 соль мажор (фрагмент).

Який настрій створює музика? Звучання яких інструментів тобі вдалося розпізнати?

До складу **струнного квартету** входять чотири струнно-смичкові інструменти: дві скрипки, альт і віолончель. Серед мішаних квартетів найбільш популярними є **струнно-духовий** (скрипка, альт, віолончель і флейта або гобой) та **фортепіанний** (скрипка, альт, віолончель і фортепіано).

В. А. Моцарт. Квартет для флейти і струнних № 1 ре мажор (фрагмент).

Опиши свої враження від музики. Які художні образи ти уявляєш?

В. А. Моцарт здійснив значний вплив на світову музичну культуру. Його твори вирізняються чіткою формою, пропорційністю елементів музичної структури, виразністю тем і багатством художніх прийомів. А ще він був музикантом-віртуозом, володів феноменальним музичним слухом, пам'яттю та здатністю до імпровізації.

Уривок із мультфільму, в якому звучить музика В. А. Моцарта.

 Поділися своїми враженнями від перегляду. Яку роль відіграє музика в цьому мультфільмі? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?

 Розчуємо пісню Д. Пташинської «Планета дитинства».

Виконай пісню під супровід музичного інструмента разом із друзями: заспів — соло, приспів — усі гуртом.

1. У космосі, де зорі і комети,
Де різнобарвні сяючі світи,
Є невеличка сонячна планета —
Ми звідси родом всі: і я, і ти!

Приспів:

Планета дитинства, планета дитинства —
Початок мандрівки в незвідану далі!
Планета дитинства, весела й барвиста,
Прощатися з нею нам трішечки жаль...

2. Там музика і сміх завжди лунають,
І в небі веселкові кольори.
На жаль, туди дорослих не пускають,
Хоча й хотіли б жити там вони.

Приспів.

3. Там роздають усім солодку вату,
Морозиво й цукерки досхочу!...
Я виросту і стану космонавтом,
І знов туди хоч в гості полечу!

Приспів.

Гра «Театральна хвилинка».

Позмагайся з друзями, хто з вас зможе краще передати зміст пісні рухами рук і тіла.

- Які види музичних ансамблів тобі відомі?
- Із творчістю якого композитора ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Розкажи про свої враження від музики В. А. Моцарта і власні досягнення на уроці.

Дізнайся з додаткових джерел більше про творчість В. А. Моцарта. З'ясуй, чи писав композитор музику для дітей.

Урок 14. МИСТЕЦЬКИЙ АНСАМБЛЬ

?

Розкажи, які цікаві архітектурні споруди є у твоєму рідному краї. Чому вони привертають до себе увагу?

У будь-яку подорож люди найчастіше виrushають із вокзалів: залізничних та автобусних, аеропортів і морських портів. Очікуючи прибуття транспортного засобу, пасажири знічев'я розглядають споруду, біля якої перебувають. І як же буває приемно, коли ця споруда вражає красою форм і водночас є зручною та функціонально досконалово!

Завітавши у незнайоме місто чи село, ти передусім звертаєш увагу на будівлі, що створюють особливу естетичну атмосферу цього населеного пункту. Хто ж першим уявив таке муроване диво і втілив його у проекті (спочатку — на папері, потім — у макетах)? Звісно, **архітектор** чи **архітекторка**.

Із давніх-давен людина прагнула мати дах над головою, аби почуватися захищеною від негоди та небезпеки. Спершу житло було примітивним: печери, шкіряні намети, землянки. Та згодом люди навчилися зводити міцні й довговічні будівлі з різних матеріалів і надавати їм форми, яка відповідала тогочасним ідеалам краси. Так виникла й почала розвиватися **архітектура**.

Головними якостями архітектури є **користь**, **міцність** і **краса**, що тісно пов'язані між собою. Залежно від призначення будівлі архітектор обирає засоби створення певного художнього образу. Зокрема, це **співвідношення голов-**

С. Корж. Проект житлової забудови мікрорайону

них і другорядних елементів, масштаб, пропорції та ритмічні повторення, пластика, фактура матеріалів, колір і декор.

Існує три види архітектурної діяльності: **містобудування** (створення нових міст та інших населених пунктів, реконструкція старих міських районів), **архітектура об'ємних споруд** (житлова, культова, суспільно-громадська, промислова), **ландшафтна архітектура** (призначена для організації садово-паркового середовища).

До житлової архітектури належать житлові та дачні будинки.

Культова архітектура — церкви, костели, мечеті, каплиці, храмові споруди, святилища тощо.

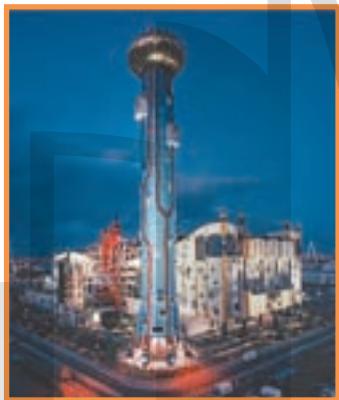
Арх. С. Мехмет Ага.
Мечеть султана Ахмеда
(Блакитна мечеть).
Стамбул, Туреччина

До суспільно-громадської архітектури належать театри, музеї, навчальні заклади, магазини тощо.

Арх. Й. Уртзон. Сіднейський оперний театр. Австралія

Промислова архітектура — фабрики, заводи, шахти, електростанції тощо.

Арх. Ф. Гундертвассер.
Сміттєспалювальний завод
у Відні. Австрія

Ландшафтна архітектура — це сквери, бульвари, парки з використанням малих архітектурних форм: альтанок, фонтанів, містків тощо.

Фонтан у парку
ім. Т. Г. Шевченка, Київ

Розгляньте зображення міських вулиць. Зверніть увагу, що будинки наче «виглядають» один із-за одного, тому що ближча до глядачів споруда частково загороджує ту, яка розташована далі. Визначте лінії, по яких кожен будинок торкається землі. Які з цих ліній розміщені нижче, а які — вище? Установіть закономірність щодо сприйняття людиною об'єктів відносно ліній горизонту за принципом «нижче — вище».

Вулиця в м. Шанхай, Китай

Вулиця в м. Віллемстад на острові
Кюрасао (Кариби)

B. Brozhik. Портрет Йозефа Главки

Сьогодні ми помандруємо в Чернівці, аби побачити чудовий архітектурний ансамбль та дізнатися про його автора **Йозефа Главку**.

Й. Главка — талановитий архітектор, який розробив креслення понад 150 будівель у Відні, Празі й інших містах. Однак найкращим його творінням, справжнім архітектурним шедевром вважають ансамбль Резиденції православних митрополитів Буковини і Далмації у Чернівцях.

Комплекс будівель разом із ландшафтним парком нагадує середньовічний замок, у якому поєднано різноманітні стилі. Цей довершений архітектурний ансамбль входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО з 2011 року.

Архітектурний ансамбль — гармонійна єдність просторової композиції будівель, інженерних споруд, творів монументального живопису, скульптури і садово-паркового мистецтва.

Розглянь світлину. До якого виду мистецтва належить цей архітектурний шедевр? Яке враження він спровокував у тебе? Визнач, які прості геометричні форми складають основу споруд ансамблю. Завдяки чому архітектор досяг гармонійної цілісності всього комплексу?

Арх. Й. Главка. Архітектурний ансамбль

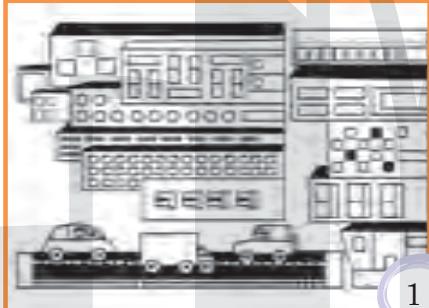
Резиденції православних митрополитів Буковини і Далмації (тепер — Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

Тема 1. Мистецька азбука

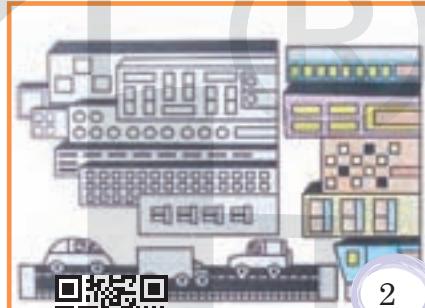
Дізнайся більше про цю визначну архітектурну пам'ятку, скориставшись власним гаджетом.

Спробуй передати ілюзію глибини простору в аплікаційній роботі «Погляд на місто з вікна автомобіля», використавши метод загородження. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи.

1

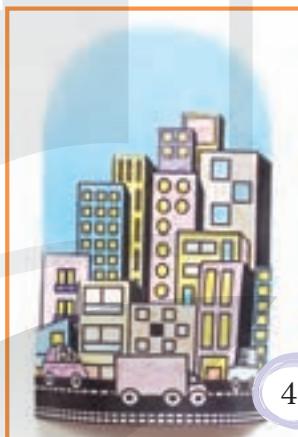

2

майстер-клас на youtube-каналі

3

4

- Назви головні якості та виражальні засоби архітектури.
- Які види архітектури існують?
- У чому полягає метод загородження?
- Уважно роздивись свою творчу роботу. Де розташовані об'єкти, які ти бачиш повністю? Чому інші об'єкти частково приходяться від твого погляду?

Знайди в інтернет-джерелах світини, на яких зображені визначні архітектурні пам'ятки України. Підготуй цікаву інформацію про споруду, яка тебе найбільше вразила, та роздрукуй її зображення.

Урок 15. МИСТЕЦТВО І СУЧАСНІСТЬ

Наша подорож Країною музичного мистецтва триває. Сьогодні ми будемо досліджувати, як змінилося мистецтво із плином часу.

Пригадай, у яких музичних творах органічно поєднуються вокальна й інструментальна музика. Поміркуй, хто може виконувати такі твори.

Виконувати вокальні твори під власний інструментальний супровід можуть різні **вокально-інструментальні ансамблі** (народні, академічні, естрадні), а також великих колективів — **капели**.

Київський
академічний ансамбль
української музики
«Дніпро»

Національна заслужена капела бандурристів
України ім. Г. І. Майбороди

Українська народна пісня «Місяць на небі» (у виконанні Національної заслуженої капели бандурристів України імені Г. І. Майбороди).

Опиши свої враження від виступу капели. Чим він особливий? Зверни увагу на поєднання музики та співу. Вибери слова, якими можна охарактеризувати мелодію пісні.

ніжна   лірична   схильована   зворушлива   енергійна
бадьора   чітка   стрімка   весела   ритмічна   плавна

Тема 1. Мистецька азбука

У другій половині двадцятого століття в Україні з'явилися музичні колективи нового зразка — **естрадні вокально-інструментальні ансамблі**, або скорочено **BIA**. Музиканти використовували інструменти, які зараз популярні у поп- і рок-гуртах: електрогітари, ударні установки, різні варіанти електронних клавішних (зокрема електрооргани і синтезатори), апаратуру звуко-підсилення. Особливістю BIA була наявність соліста чи солістки, які не грали, а лише співали. Наприклад, до складу популярного в ті часи BIA «Смерічка» входили відомі співаки **Василь Зінкевич і Назарій Яремчук**.

Слова і музика В. Івасюка. «Водограй» (у виконанні вокально-інструментального ансамблю «Смерічка»; фрагмент).

BIA «Смерічка»

Які почуття викликає ця пісня? Чи доводилось тобі чути її раніше? Охарактеризуй ритм, темп і мелодію пісні.

Вокально-інструментальні ансамблі не втратили популярності й досі. Такі колективи створюють і в сучасній Україні.

Вокально-інструментальний ансамбль «SoloMia»

Слова і музика А. Фещенко. «Співає Соломія» (у виконанні вокально-інструментального ансамблю «SoloMia»; фрагмент).

Які українські традиції продовжують учасники ансамблю? Знайдіть в інтернет-джерелах інформацію про цей колектив.

Із розвитком цифрових технологій почала з'являтися комп'ютерна та електронна музика.

Поміркуй, чи складно створювати музику за допомогою комп'ютера. Обґрунтуй свою думку.

Комп'ютерна музика — музика, у створенні або реалізації якої використано комп'ютерну техніку.

Електронна музика створена із застосуванням електронних інструментів та комп'ютерних музичних програм.

Уривки з комп'ютерної та електронної композицій.

Спробуй розпізнати комп'ютерну та електронну музику. Яка композиція тобі сподобалася більше? Порівняй прослухану музику з академічною та народною і назви спільні й відмінні риси.

Виконуємо пісню Д. Пташинської **«Планета дитинства»** під фонограму.

Створи музичну імпровізацію до пісні, використовуючи улюблений шумовий інструмент.

Гра «Актори та співаки».

Пригадай, що таке театр пантоміми.

Об'єднайтесь у дві групи: «актори» і «співаки». «Співаки» виконують пісню «Планета дитинства», а «актори» показують її зміст жестами, рухами й мімікою, немов розповідають про цю незвичайну планету, улюблені ігри та іграшки. Потім поміняйтесь ролями.

- Про які види вокально-інструментальних ансамблів ти дізнався/дізналася?
- Що таке комп'ютерна та електронна музика?
- Розкажи про свої враження від музики, яка прозвучала у виконанні ВІА.

Дізнайся з додаткових джерел, яке обладнання потрібне для створення електронної музики.

Урок 16. МИСТЕЦТВО І СУЧASNІСТЬ

Поміркуй, що таке дизайн. У чому, на твою думку, полягає творчість дизайнера/дизайнерки?

Слово «disegno» (дизайн) прийшло до нас з італійської мови. Воно має багато значень, і це відображається в перекладі: задум, план, намір; креслення, ескіз, макет, модель, шаблон, що лежать в основі схеми, композиції.

Дизайн — це творча діяльність людини, яка займається художнім конструюванням у будь-якій галузі виробництва й суспільного життя.

Речі, виготовлені за ескізами дизайнерів

Дизайн як творчий процес іноді поділяють на **художній дизайн** — створення речового світу з огляду на естетику сприйняття й **технічну естетику** — науку про дизайн, яка враховує конструктивність, функціональність, комфортність експлуатації виробу тощо.

Також дизайн поділяють на три основні види: **промисловий, графічний і дизайн середовища**. Окремо виділяють таке явище, як **арт-дизайн**.

Промисловий дизайн — художньо-проектна діяльність, спрямована на розробку промислових виробів із високими споживчими якостями.

Графічний дизайн — художньо-проектна діяльність, основним засобом якої є графіка.

Дизайн середовища — проектування об'єктів предметно-просторового та соціокультурного оточення з метою створення гармонійної взаємодії людини з природою.

Промисловий дизайн

Побутова і комп'ютерна техніка, взуття, одяг, автомобілі, механізми, знаряддя праці, меблі та аксесуари

Дизайн середовища

Дизайн інтер'єрів, ландшафтний дизайн

Види дизайну

Графічний дизайн

Газетно-журнальна графіка, системи візуальної комунікації (вебдизайн); телевізійна і промислова графіка (товарні й фірмові знаки, пакування, логотипи тощо), суперграфіка (великі графічні елементи міського середовища)

Арт-дизайн — найбільш витончений прояв розвитку сучасного дизайну. Йому притаманні дизайнерські рішення, в яких головною є художня складова, заснована на принципах чистого (високого) мистецтва.

Комп'ютерний дизайн — процес створення певного графічного зображення за допомогою комп'ютера.

Розгляньте ілюстрації. Обговоріть, які види дизайну тут зображені.

Логотип автомобіля Ford

Топіарі — мистецтво фігурно підстригати дерева й кущі

Трактор CLAAS AXION-800

Тема 1. Мистецька азбука

Ми живемо у світі готових речей, то навіщо ж нам ознайомлюватися з особливостями дизайну? Вивчення основ художнього конструювання — це засіб розвитку художнього смаку та вироблення вміння «керувати» світом речей. Базові знання з організації предметного середовища дозволять нам перетворити його із «чужого» на «свое», комфортне, яке відповідає нашим особистим уподобанням.

Завдяки розвитку науки і техніки людство отримало новий вид мистецтва — **фотомистецтво**. Отже, з мистецької точки зору, фотомистецтво — це художня фотографія.

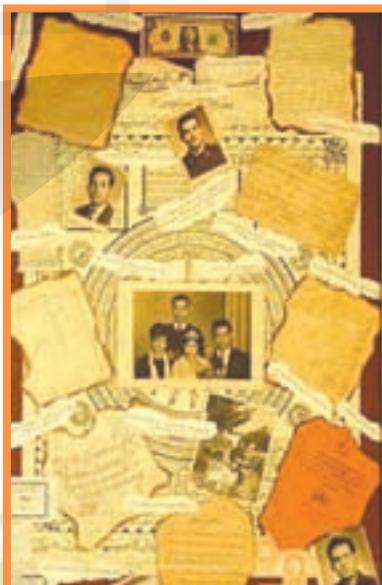
Художня фотографія — вид сучасного мистецтва, що полягає не в копіюванні навколошнього світу, а у фіксуванні за допомогою механічних засобів спеціально підібраних об'єктів або створених сцен для фотографування з метою вираження певного художнього задуму.

Ти вже знаєш, що одним із основних виражальних засобів в образотворчому мистецтві є **композиція**.

Пригадай, що таке композиція. Яку її частину називають композиційним центром?

В образотворчому мистецтві існує своєрідний прийом — **колаж**. Він полягає у створенні композиції за допомогою різних матеріалів або предметів, наклеєних на обрану основу. Колаж використовують для того, щоб здивувати глядачів поєднанням матеріалів, які відрізняються за фактурою або кольором, і тим самим підкреслюють емоційну насиченість твору.

Колаж зі світлин і документів

Створіть зі світлин, які ви принесли на урок, колективну композицію «Моя мистецька Україна». Основою композиції нехай стане карта нашої держави.

З'ясуйте, де на карті розташовані північні, південні, західні, східні та центральні області. Наклейте світлини із зображеннями визначних архітектурних пам'яток відповідно до розміщення цих об'єктів за сторонами світу. Вільні місця у композиції заповніть текстами, які ви підготували про ці пам'ятки.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке дизайн?
- На які види поділяють дизайн?
- Які особливості вирізняють художню фотографію серед звичайних знімків?
- Що таке колаж?
- Оцініть свою творчу роботу. Поділіться одним враженнями, який етап виготовлення колажу вам найбільше сподобався.

Прочитай казку Джанні Родарі «Пригоди Цибуліно» або переглянь однайменний мультфільм. Зверни увагу на образи головних героїв: Цибуліно та синьйора Помідора.

Урок 17. МИСТЕЦТВО ДЛЯ ДІТЕЙ

Які дитячі музичні твори ти знаєш? Що для них характерне?

У скарбницях багатьох композиторів є твори, присвячені дітям. Зокрема, це дитячі пісні, п'еси для фортепіано та інших інструментів, оркестрові й хорові твори, дитячі опери, балети, мюзикли тощо. Їх пишуть простою, зрозумілою дітям «мовою музики», змальовуючи різні настрої, дитячі ігри та пустоти.

Чільне місце серед дитячих творів посідають **збірки фортепіанних п'ес**. Вони призначені не лише для слухання, але й для виконання маленькими музикантами. Засновниками української дитячої фортепіанної музики стали **В. Косенко** (збірка «24 дитячі п'еси») та **В. Барвінський** (четири збірки на основі фольклору). Відомі також збірки п'ес для дітей **М. Скорика**, «Дитячий альбом» **М. Вілінського**, «Три дитячі п'еси» **Л. Ревуцького**. Надзвичайну популярність у всьому світі здобули збірки зарубіжних композиторів, зокрема «Дитячі сцени» **Р. Шумана**.

В усіх музичних творах найголовнішу роль відіграє мелодія.

Мелодія — це одноголосне вираження музичної думки; засіб музичної виразності, що допомагає створити музичний образ, а також музична п'еса ліричного характеру.

В. Косенко. «Мелодія» (зі збірки «24 дитячі п'еси»).

Які емоції викликало в тебе звучання п'еси? Що саме тебе привабило? Яку чарівну історію розповіла тобі мелодія цього твору?

Юна піаністка

Більшість фортепіанних творів для дітей належать до програмної музики.

Пригадай, яку музику називають програмною.

Програмною називають інструментальну музику, написану за певним сюжетом, що відображається у спеціальній програмі або назві твору.

У творах для дітей найчастіше програму визначають саме їхні назви.

Ти вже знаєш, що характер мелодії твору залежить від ладу, в якому упорядковані музичні звуки. Лади є різні, та найголовніші з них — **мажорний** (веселий) і **мінорний** (сумний).

Лад — взаємозв'язок музичних звуків та їхня злагодженість між собою.

Р. Шуман. Фортепіанні п'єси: «Перша втра́та» (зі збірки «Альбом для юнацтва»); «Ціка́ва історія» (зі збірки «Дитячі сцени»).

Які картини постають у твоїй уяві під цю музику? Який лад використав композитор для першої п'єси, а який — для другої? Охарактеризуй музичні образи обох п'єс.

Гра «Мажор-мінор»

Об'єднайтесь у дві групи: «Мажор» та «Мінор». Послухайте уривки з музичних творів для дітей і визначте лад кожної мелодії. Якщо звучить весела музика, група «Мажор» зображує рухами тіла та мімікою усміхнене сонечко; якщо сумна — група «Мінор» зображує дощову хмаринку. Яка група краще впорається із завданням?

У багатьох піснях для дітей «живуть» дитячі ігри, веселі спогади про дитинство, шкільні роки.

Тема 1. Мистецька азбука

Розчуємо пісню І. Танчака «Шкільна пора».

1. Шкільна пора, шкільні роки,
Стежина у сонячний клас,
А за вікном пливуть хмарки
І кличуть, кличуть нас.

Приспів:

Пливе шкільний наш корабель
Туди, за тридев'ять земель.
На палубі дитинство-цвіт
Спішить пізнати світ.

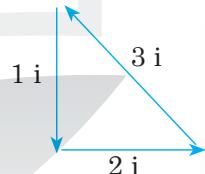
2. У морі Знань на острів Мрій
Вітрильник нестремно летить.
Із дня у день, із року в рік
Дзвінок шкільний дзвенить.

Приспів.

3. І жовкне листя у саду,
Осіння настала пора...
Шкільне подвір'я гомонить —
Радіє дітвора.

Приспів.

Заспівай пісню під акомпанемент музичного інструмента. Спробуй тактувати під музику пісні (її музичний розмір — 3/4).

Запроси на танець друга/подругу і закружляйте у ритмі вальсу.

- Яку музику називають дитячою?
- Хто з відомих композиторів писав твори для дітей?
- Що таке мелодія і яку роль вона відіграє в музичному творі?
- Яку музику називають програмною?
- Що таке лад у музиці? Які музичні лади тобі відомі?
- Розкажи про свої враження від фортепіанних творів для дітей.

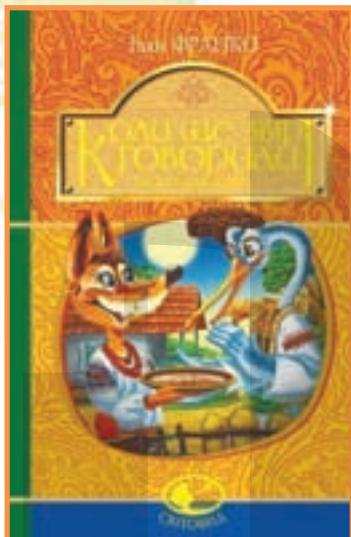

Дізнайся із додаткових джерел, кому була присвячена збірка «Дитячі сцени» Р. Шумана.

Урок 18. МИСТЕЦТВО ДЛЯ ДІТЕЙ

Пригадай, персонажа якої казки ти малював/малювала нещодавно. У якій техніці був виконаний твій малюнок?

Обкладинка збірки казок

Наша подорож Країною мистецтв триває. Сьогодні ми зупинимось у прекрасному й загадковому Місті Казок.

Казки складає народ та письменники-казкарі. Казкарями називають і художників, які створюють картини за змістом казок.

У казках усі події розгортаються навколо одвічної теми — протистояння добра та зла. Здавна люди уявляли собі Добро яскравим, сонячним, теплим та лагідним. А Зло навіть нашим далеким пращурам ввижалося страшним, потворним і підступним.

Саме тому художники, які ілюструють книжки для дітей, намагаються зображати добрих і злих персонажів, спираючись на наші уявлення про ці правічні образи. Погодься, що теплий колір, плавні витончені лінії у тебе завжди викликатимуть відчуття спокійної радості та затишку. Натомість поєднання холодних барв із «колючими» лініями, темними плямами асоціюються з чимось неприємним і злим.

Зазирнімо у творчу майстерню талановитої української художниці-казкарки **Катерини Штанко** — учасниці й переможницеї численних міжнародних виставок та авторки кількох десятків ілюстрованих книг. Створені нею графічні образи вражають витонченою елегантністю та особливою романтичністю і спонукають читачів стати на бік добра у його одвічній боротьбі зі злом.

Художниця-казкарка Катерина Штанко

Тема 1. Мистецька азбука

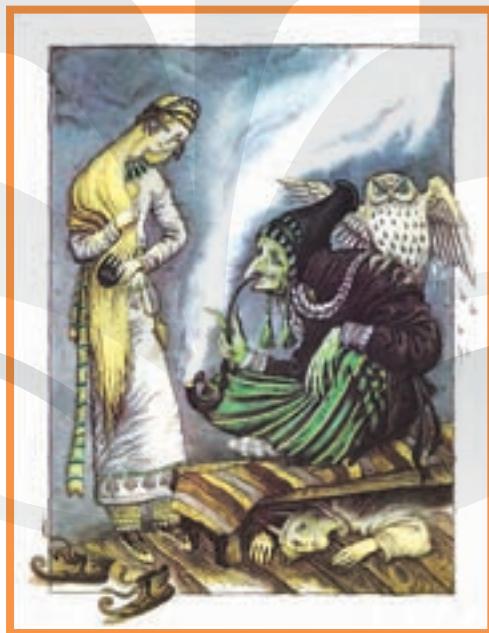
У своїх творах художниця виразно віддзеркалює українські звичаї та традиції.

За ілюстрації до книжок «Золотий павучок» І. Малковича та «100 казок» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА») їй присуджено Премію імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва.

 Дізнайся більше про творчість Катерини Штанко, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь ілюстрацію. Кого на ній зображено? Хто з цих персонажів є добрим, а хто — злим? Чому ти так думаєш? Які засоби виразності використала художниця, протиставляючи добро і зло? Охарактеризуй зображення, використовуючи такі поняття: теплі й холодні, світлі і темні кольори; плавні та «колючі» лінії. За допомогою чого мисткині вдалося досягти виразності художніх образів?

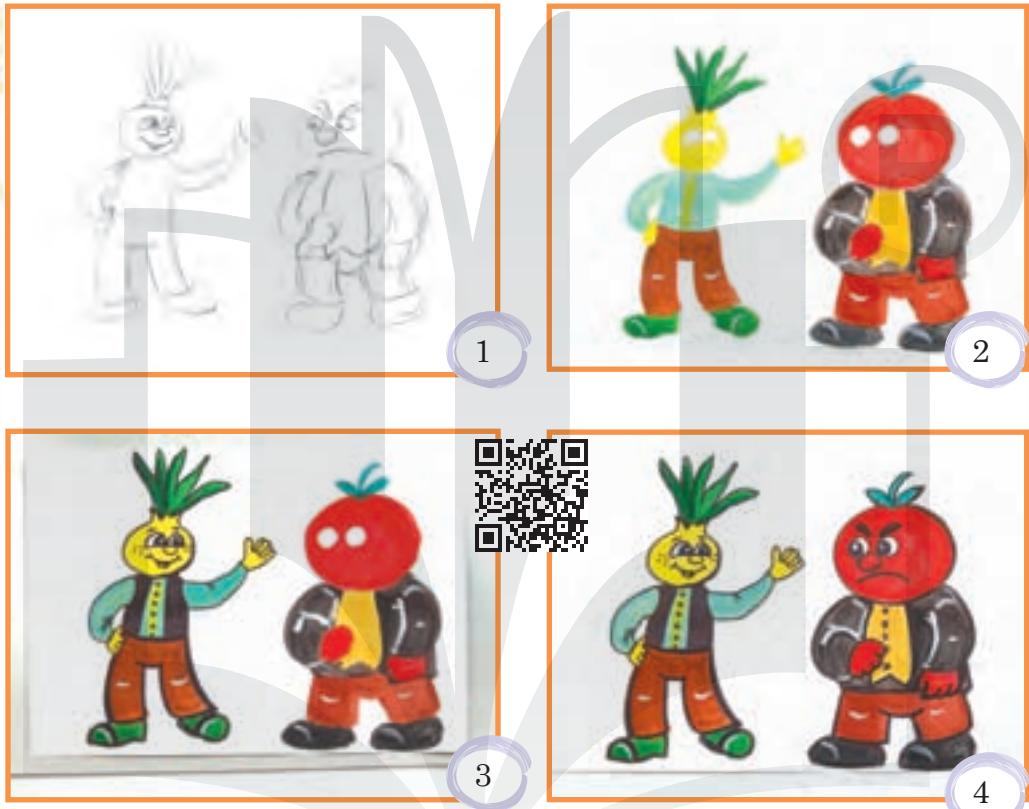

К. Штанко. Ілюстрація до фінської народної казки

Виконай ілюстрацію до казки італійського письменника Джанні Родарі за власним задумом або скористайся поданим зразком (с. 64). Поєднай у своїй композиції доброго та злого персонажів, відобразивши їхню боротьбу та протистояння.

Доповни малюнок деталями, пам'ятаючи про те, що об'єкти у композиційному центрі зображують більшими та виразнішими, а другорядні об'єкти — меншими та невиразними.

маїстер-клас на youtube-каналі

- Переглянь малюнки друзів і запропонуй їм улаштувати виставку своїх робіт.
- Обговоріть, чи виразно виділяється у ваших малюнках композиційний центр. Чи вдалося вам передати образи доброго та злого персонажів, використавши особливі лінії та кольори?

Послухай музичний твір Дж. Россіні «Тарантела».

Спробуй передати його настрій і характер за допомогою танцювальних рухів. Визнач, який із придуманих тобою рухів є найбільш виразним і найкраще передає музичний ритм. Попроси своїх рідних або друзів сфотографувати тебе під час виконання цього руху. За можливості роздрукуй світлину.

Урок 19. РИТМИ ЖИТТЯ. РИТМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У МИСТЕЦТВІ

 Розкажи, у якому темпі ти рухаєшся, коли гуляєш парком, поспішаєш на урок, бігаєш чи стрибаєш.

Життя — це рух. І музика теж завжди перебуває в русі. Прислухайся: вона має певну швидкість звучання.

Темп — це швидкість, із якою виконують музичний твір. Темпи поділяють на повільні, поміrnі, швидкі.

 Об'єднайтесь у групи. Пригадайте знайомі вам пісні, щозвучать у різних темпах. Заспівайте по одному куплету з кожної пісні.

 Й. С. Бах. *Ларго з концерту № 5 для фортепіано та струнного оркестру фа мінор* (фрагмент).

 Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Які інструменти виконували основну мелодію? Добери слова, якими можна охарактеризувати швидкість мелодії цього твору.

Концерти **Й. С. Баха** для одного, двох, трьох і чотирьох клавесинів (зараз їх виконують на фортепіано) та струнного оркестру були створені приблизно в середині 18-го століття. У той час композитор очолював Музичне студентське товариство при Лейпцизькому університеті й брав участь у концертах як диригент і соліст. Саме для цих виступів він написав чудові концерти, які не втратили популярності й досі.

Музика може звучати у різних темпах.

Із початку 18-го століття запроваджено п'ять основних по-значень темпу:

Камерний оркестр.
Обласна філармонія,
Івано-Франківськ

дуже повільно —
ларго (largo),
повільно —
адажіо (adagio),
помірно —
анданте (andante),
швидко — **алегро (allegro)**,
дуже швидко —
престо (presto).

У сучасному музичному мистецтві їх значно більше.

Гра «У різних темпах»

Об'єднайтесь у дві групи. Одна група крокує під звуки різних музичних фрагментів у відповідних темпах, а інша визначає назви цих темпів. Потім поміняйтесь ролями.

Дж. Россіні. «Тарантела» (у виконанні симфонічного оркестру; фрагмент).

Що ти уявляєш під мелодію прослуханого твору? У якому темпі вона звучить?

Тарантела (італ. *tarantella*) — один із найвідоміших італійських народних танців; поширений на півдні країни. Виконують його в парах, швидко й бадьоро.

Цікава історія виникнення назви танцю. За легендою, у 15–16-му століттях в Італії його вважали єдиним засобом порятунку від укусу отруйного павука тарантула. Танцювали швидко, підстрибуючи, виконуючи активні рухи.

A. Ромако. Тарантела

Тема 1. Мистецька азбука

Відеозапис танцю «Тарантела» під одноїменну музику Дж. Россіні (у сучасній обробці).

Гра «Танцювальний марафон».

Об'єднайтесь у пари. Візьміть брязкальця або бубон та спробуйте відтворити характерні рухи італійського народного танцю, його темп і настрій. Рухайтесь по колу, виконуючи активні рухи ногами й тримаючи брязкальця чи бубон над головою.

На мелодію твору завжди впливає ще один засіб музичної виразності — ритм.

Ритм — це рівномірне чергування акцентованих та не акцентованих звуків, яке визначає характер музики.

Уважно розгляньте графічне зображення ритмічного малюнка. Відтвори його, плескаючи в долоні: спочатку повільно, тоді помірно і нарешті швидко та дуже швидко.

|| П | П П П |

Є. Адамцевич. «Запорозький марш» (у виконанні оркестру українських народних інструментів; фрагмент).

М. Дерегус. Тарас Бульба на чолі війська

Що ти уявляєш під звуки прослуханого маршу? Які образи кошаків створив композитор? Які музичні інструменти задають маршовий ритм? Спробуй відтворити цей ритм на барабані.

Напевно, тобі відомо, що зараз інтернет-мережею шириться новий вид групових ритмічних вправ, коли за допомогою рук і ніг усі разом створюють чіткий ритм у синхронному режимі.

Урок ритмічних вправ онлайн.

Спробуйте повторити рухи, які ви побачили. А тепер оберіть ведучого/ведучу. Він/вона буде вигадувати й показувати рухи, а всі їх повторюватимуть. Протягом гри можна обирати інших ведучих.

Виконуємо пісню І. Танчака «Шкільна пора» під фонограму.

Об'єднайтесь у дві групи і створіть на шумових інструментах музичний супровід до пісні за поданими ритмічними малюнками.

1-ша група

3/4 | | | | | | П | | | | | |

2-га група

3/4 П | | | П | | | П | | | | | |

Придумай мелодію до цих поетичних рядків і заспівай свою пісню-вальс друзям.

Осінь фарби готувала,
У відерця наливала.
Змішувала, чаклувала,
Потім все розфарбувала.
Придивіться: все довкола
Стало різокольоровим!

Н. Замрія

- Які темпи музики тобі відомі? Назви ті, що запам'яталися.
- Яку роль у музиці виконує ритм? Яким він буває?
- Придумай ритмічний малюнок до репу або рок-н-ролу (за вибором). Відтвори його плеєнням у долоні.

Знайди в інтернет-джерелах зображення, які, на твою думку, ілюструють «Запорозький марш» Є. Адамцевича, або виконай власний малюнок до цього твору.

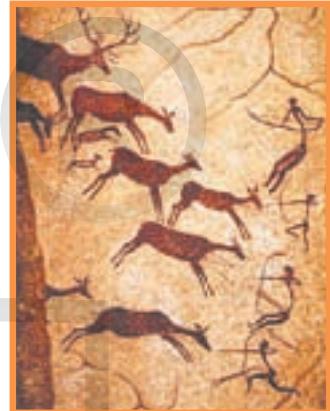
Урок 20. РИТМИ ЖИТТЯ. РИТМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, де в природі або створеному людиною середовищі можна спостерігати рівномірне повторення, чергування однакових або подібних елементів, процесів та явищ.

Ще в доісторичні часи людина намагалася відобразити різноманітні моменти життя, що хвилювали її та викликали захоплення. Наскельні малюнки є найдавнішим проявом графіки, адже з них і починається зародження образотворчого мистецтва. Уже тоді ритм стає одним із найвиразніших засобів композиції: він може бути спокійним і тривожним, по-різному спрямованим — залежно від того, що хотіли відтворити первісні художники.

За допомогою **ритму**, тобто певної послідовності в зображенні звичайних предметів, можна підкреслити естетичну сторону побаченого. Тому у творах художників минулого та сьогодення ритм вдало слугує для вираження впорядкованості, динаміки й краси та є одним із важливих засобів гармонізації композиції.

Характерна ознака **ритму** — повторення елементів форми та інтервалів між ними на площині або у просторі.

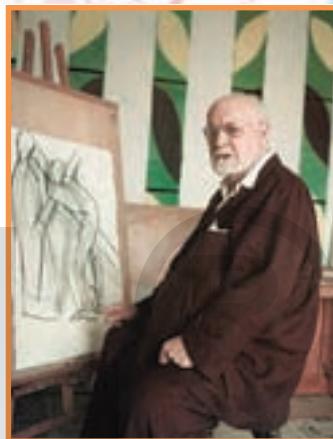
Первісне мистецтво.
Печера Ласко,
Франція

Ритмічні силуетні композиції, виконані графічними матеріалами у хроматичній та ахроматичній гамах

Одним із художників недавнього минулого, який надзвичайно вдало використовував ритмічні силуетні зображення, був **Анрі Матісс**. Завітаймо у творчу майстерню цього славетного французького митця.

Анрі Матісс — живописець, скульптор, графік, майстер декоративного мистецтва — відомий в усьому світі своїми пошуками в передачі емоцій через колір і форму. Він малював портрети, жанрові картини, натюрморти, картони для вітражів і gobelenів.

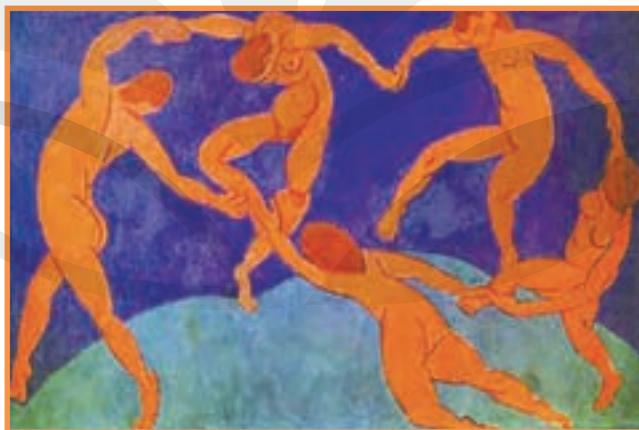
Анрі Матісс

Дізнайся більше про творчість Анрі Матісса, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь репродукцію картини. Яке враження спровокає на тебе цей твір? Що найбільше привертає твою увагу? Завдяки чому художник виділив танцівників? Які засоби виразності використав митець для відтворення ілюзії руху?

A. Matisse. Танець

Передай ритм і настрій музичного твору Дж. Россіні «Тарантелла» в аплікаційній композиції «У ритмі тарантели» в стилі останніх («виризаних») робіт А. Матісса.

Тема 1. Мистецька азбука

Роботи А. Матісса

Візьми світлину із власним зображенням, коли ти танцював/танцювала тарантелу. Виріж із кольорового паперу силует, який відтворює твій танцювальний рух. Для основи композиції теж використай кольоровий папір.

мастер-клас на youtube-каналі

- Яке значення має ритм в образотворчому мистецтві?
- Із творчістю якого митця ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Переглянь роботи друзів. Обговори з ними, поєднання яких кольорів і форм допомогло вам відтворити особливий ритм танцю.

Продумай декілька варіантів гармонійного розміщення на площині двох твоїх улюблених овочів або фруктів. Сфотографуй кожен варіант і вибери найкращу, на твою думку, світlinу. Роздрукуй її для використання на наступному уроці.

Урок 21. ГАРМОНІЯ І КОМПОЗИЦІЯ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Який настрій викликає у тебе золота осінь? Які барви та звуки створюють картину природи восени?

Осіння пора дивує багатством барв і захоплює їх гармонійним поєднанням. Загалом, все в природі підпорядковане законам гармонії. Людина теж прагне досягти гармонії у своєму житті: в одязі, побуті, власному настрої. Отже, гармонія — поняття багатогранне.

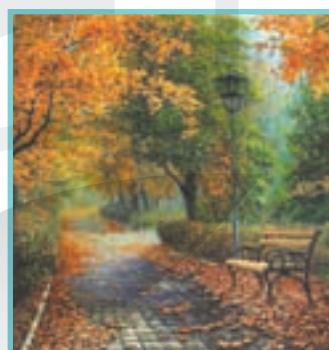
Завітаймо в гості до композитора, аби дізнатися, чи належить гармонія до засобів музичної виразності та яку роль вона відіграє в музиці.

Гармонія в музиці — одночасне звучання декількох звуків, співзвуччя.

Композитор об'єднує звуки в гармонію, яка супроводжує мелодію і робить музику приемною на слух, милозвучною. До одного звука приєднуються інші й утворюють цілі **акорди** (кілька звуків, що лунають водночас).

М. Лисенко. Вальс «Розлука»
(у виконанні оркестру).

Які образи виникли в твоїй уяві під звуки цього вальсу? Чи вдалося тобі почутити гармонію, яка супроводжує мелодію? Добери слова, що відповідають характеру прослуханого твору.

O. Дідик. Осінь

Тобі, напевно, вже відомо, що славетного митця **Миколу Лисенка** вважають засновником української класичної музики. А ще він був чудовим піаністом, диригентом, педагогом і добре володів секретами композиторської майстерності.

Що ж необхідно знати для створення музики? Зазирнімо у скарбничку композитора, щоб довідатись про секрети композиції.

Композиція (лат. *composito* — складання, створення) — термін, що означає процес творчості, завершений музичний твір та особливості побудови музичного твору (музична форма).

Мелодія осені дуже проникливо звучить у творі польського композитора Ф. Шопена.

[Ф. Шопен. Фантазія-експромт до-дієз мінор, опус 66](#)
(фортепіано).

Який настрій створює ця музика? Які особливості композиції музичного твору тобі вдалося розпізнати на слух? Чи відрізняються за настроєм і темпом частини твору? Вибери слова, якими можна описати прослухану мелодію.

душевна

сувора

ласкава

лірична

жвава

радісна

жартівлива

невиразна

Експромт — музичний твір, створений без попередньої підготовки, в результаті імпровізації.

Фридерик Шопен почав займатися музикою з раннього дитинства. У вісім років він уже концертував і здобув широку популярність у Варшаві як талановитий піаніст. Можливо, саме тому в творчій спадщині Ф. Шопена переважає музика для фортепіано та фортепіано з оркестром.

Із якими кольорами в тебе асоціюється прослухана музика Ф. Шопена? Передай свій настрій у малюнку на тему «Листопад», який завершиш у домашніх умовах.

Гуляючи осіннім парком, ти іноді сумуєш за літом. Але щирі друзі й весела пісня допоможуть тобі поліпшити настрій.

Розкажи, чи віриш ти в дива. Де, на твою думку, живуть чарівники? Які вони бувають? Із ким дружать?

Розучуємо «Пісню про чарівника» (автор слів і музики Н. Май).

1. Знаю я, що є на світі
Добрый диво-чарівник:
Наче сонечко, привітний,
Всім добро робити звик.
Та ніхто не помічає —
Він сумний на самоті.
Сталось так, що він не має
Вірних друзів у житті...

Приспів:

Не сумуй! Не журись!
Забери усе, що маю!
Просто так посміхнись —
Я для тебе заспіваю!
Не сумуй! Не журись!
Стане світлою дорога!
Просто так посміхнись —
Я прийду на допомогу!

2. Буде дощик стукотіти
У віконце: тук-тук-тук.
Та якщо у тебе лихо —
Допоможе вірний друг.
Навіть сонечко ясніше
Засміється з висоти,
Буде пісня веселіша,
Як співаеш з другом ти!

Приспів.

- Що таке гармонія в музиці?
- Охарактеризуй особливості гармонії в музичних творах, які звучали на уроці.
- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість М. Лисенка та Ф. Шопена?

Створи власний експромт на тему «Осінь» у вигляді пісні-імпровізації.

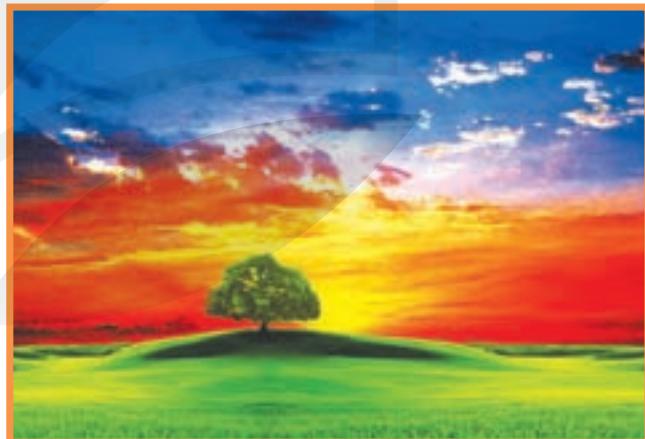
Урок 22. ГАРМОНІЯ І КОМПОЗИЦІЯ У ТВОРАХ МИСТЕЦТВА

Уважно роздивись навколо і прислухайся. Які об'єкти, форми та кольори ти бачиш? Які звуки чуєш?

Навколишній світ надзвичайно багатий і різноманітний. На перший погляд здається, що таке розмаїття передбачає хаос, однак ні: природа прагне до рівноваги, а отже, до гармонії.

Художні зображення можна порівняти з музикою, де окремий звук, як і колір у живописі, нічого не означає, але разом з іншими створює певну композицію — музичну або художню. Якщо порушити взаємозв'язок, визначену послідовність звуків, мелодія перестане існувати. Те саме можна сказати й про візуальну композицію. Кольори, які в художньому творі не взаємопов'язані за світлістю та насиченістю, викликають відчуття дисгармонії, виділяються різко, як фальшиві ноти в музиці.

Гармонія — це погоджене і співрозмірне сполучення всіх елементів художнього твору.

Для створення гармонійної художньої композиції необхідно пам'ятати, що кожен предмет має певний колір. Тому важливу роль у втіленні художнього образу відіграє колірний контраст.

Колірний контраст — це різка відмінність у яскравості або кольорі об'єктів. У контрастному сполученні кожен колір набуває більшої виразності.

Контрастними є кольори, розташовані в протилежних секторах колірного круга: наприклад, червоний і зелений, синій і жовтогарячий, фіолетовий і жовтий. Сполучення кольорів кожної з цих пар має найбільшу колірну контрастність, що зумовлює активне «звучання», напруженість і динамічність композиції.

Передати у своїх творах багатство кольорів природи художникам допомагає використання контрастних співвідношень освітлених і тіньових частин різних предметів, а також колірні нюанси.

Нюанс — відтінок, що дозволяє виконувати тонкі, непомітні переходи від одного кольору до іншого.

Наочно зрозуміти важливість гармонії в композиції й кольорі можна на прикладі натюрморту.

Сьогодні ти ознайомишся із творчістю відомого майстра цього жанру — американського художника **Леві Веллса Прентіса**. Митець малював реалістичні зображення композицій із плодів: зазвичай це були яблука, персики та сливи у кошиках, відрах, пакетах, інколи навіть у капелюхах або на купі у звичному природному середовищі.

L. W. Prentiss. Персики

Дізнайся більше про творчість Л. В. Прентіса, скочившись власним гаджетом.

Тема 1. Мистецька азбука

 Розглянь репродукцію картини. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей твір? Що зобразив художник? Чим відрізняються предмети, розміщені на передньому та задньому планах? Завдяки чому митець створив цілісну гармонійну композицію із різних предметів?

Л. В. Прентіс. Яблучне багатство

 Уважно розглянь зроблену тобою світлину з овочами або фруктами. Визнач, чи вдалося тобі гармонійно закомпонувати зображення і виділити композиційний центр. Виконай «Вітамінний натюрморт» із обраних тобою фруктів чи овочів, дотримуючись вказаної послідовності роботи.

- • Що необхідне для створення гармонійної композиції?
- Що таке колірний контраст? Назви контрастні кольори парами.
- Переглянь малюнки друзів. Обговори з ними, чи гармонують кольори у ваших роботах, використовуючи терміни «контраст» і «нюанс». Чим відрізняється розміщення предметів на передньому та задньому планах?

 У вільний час поспостерігай за тваринами, які рухаються або перебувають у стані спокою. Зверни увагу на форму і характер ліній, що окреслюють контури тіла тварини залежно від її положення.

Урок 23. ЖИТТЯ ВИРУСІ! ДИНАМІЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

?

Розкажи, яку музику ти любиш слухати. Як вона впливає на твій настрій?

Ти вже знаєш, що в музиці є ще один засіб виразності, який допомагає композиторові передати настрій і характер свого твору. Це — динаміка.

Динаміка — зміна сили звучання голосу, музики.

Ф. Шопен. Прелюдія до мінор, опус 28, № 20 (форте-
піано).

Г. Семирадський.
Шопен грає на
фортепіано в салоні
князя Радзивілла

?

Яку історію розповів тобі інструмент? Чи вдалося тобі відчути зміну темпу, настрою твору? Скільки, на твою думку, в ньому частин? Порівняй гучність звучання на початку, в середині та в кінці прелюдії. Охарактеризуй музичний образ, створений композитором.

Прелюдія (лат. *prae* — перед та *ludus* — гра) — невелика інструментальна п'еса, яка може передувати іншій п'есі.

Цикл із двадцяти чотирьох прелюдій **Фридеріка Шопена** належить до шедеврів фортепіанної музики. Ці п'еси різні за характером. Зокрема, прелюдія № 20 побудована на контрастному зіставленні сувороого маршового ритму з мелодією невимовної туги. Цей твір розкриває силу волі й духу людини, яка бореться за своє щастя.

Тема 1. Мистецька азбука

Гучність звуку завжди залежить від сили звучання, і її можна змінити за допомогою техніки гри. Мелодія може лунати тихо, тобто піано (**p**), або голосно, тобто форте (**f**). Це основні позначення динаміки. Існують і проміжні позначення: **mf** (мецо-форте) — помірно голосно, **mp** (мецо-піано) — помірно тихо, **ff** (фортисимо) — дуже голосно, **pp** (піанісимо) — дуже тихо.

 Послухай прелюдію Ф. Шопена ще раз. Зобрази схему динамічних відтінків цього твору, використовуючи знаки **f** (форте), **p** (піано), **mf** (мецо-форте), **mp** (мецо-піано), **ff** (фортисимо), **pp** (піанісимо).

 Музика, як і живопис, має свої відтінки. Спробуй передати настрій та характер прослуханого твору за допомогою пензлика і фарб. Добери колір, з яким у тебе асоціюється прелюдія, а динамічні відтінки зобрази різними відтінками цього кольору.

Гра «Музична вікторина».

Послухай уривки з музичних творів із різними динамічними відтінками. Визнач динаміку кожного фрагмента, використовуючи відповідні позначення.

 Виконуємо «Пісню про чарівника» (слова і музика Н. Май).

Заспівай пісню під фонограму й запиши своє виконання на диктофон.

Гра «Веселий ланцюжок».

Заспівай із друзями перший куплет пісні ланцюжком: кожен по черзі виконує тільки один склад, а з цих складів має утворитися мелодія куплету. Приспів виконуйте разом. Хто пропустить склад —увесь куплет танцює власну імпровізацію.

- Що таке динаміка в музиці? Які динамічні відтінки ти знаєш?
- Як динаміка пов’язана з кольором? Що спільногоміж музикою і живописом?
- Який твір називають прелюдією?

Створи власну п’есу і заграй її на улюбленому музичному інструменті своїм рідним або друзям у різних динамічних відтінках.

Урок 24. ЖИТТЯ ВИРУС! ДИНАМІЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Пригадай, що зображують художники у статичних та динамічних композиціях.

Сприймаючи твори мистецтва, ми завжди відчуваємо особливий настрій, який вони передають. Для цього художники використовують різноманітні засоби виразності, серед яких чільне місце посідають **статика** та **динаміка**. І це не дивно, адже світ навколо нас переважно прагне до руху, а іноді — й до спокою, що створює враження постійності та незмінності.

Аби твій малюнок привернув увагу іншої людини, зацікавив її, недостатньо вміти просто малювати. Насамперед, дуже важливо правильно розмістити об'єкти зображення в заданому форматі, тобто закомпонувати їх. Існують два основні види композицій: статична та динамічна.

Статика — зорове сприйняття стану спокою та рівноваги форми.

Для передачі нерухомості, стійкості, спокою у статичних композиціях зазвичай використовують вертикальні та горизонтальні лінії.

Статика

Динаміка — зорове сприйняття руху та спрямованості форми.

Це зображення когось або чогось у русі: людини, звіра, птаха, автомобіля, нахилених під вітром дерев, хвиль на воді тощо.

Динаміка

Під «рухом» у композиції ми розуміємо рух очей людини, яка споглядає художній твір: її очі рухаються по фігурах, лініях і плямах, що ритмічно розміщені по горизонталях. Якщо композиція продумана, вона ніби направляє погляд глядача або глядачки від одного елемента до іншого, дивує, затримує увагу.

Тема 1. Мистецька азбука

Найрізноманітніші прояви життя яскраво і вражаюче відтворив у своїх графічних та живописних творах славетний український художник **Микола Самокиш**. Тож завітаймо у його майстерню.

М. Самокиш відомий переважно як майстер батального жанру. Зображені люді і тварин, митець продемонстрував неабияке знання натури: положення їхніх тіл у стані спокою та руху є надзвичайно природними й виразними.

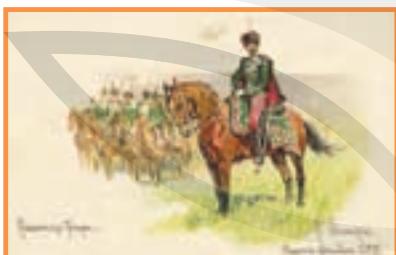
C. Беседін.

Портрет М. Самокиша

Дізнайся більше про творчість М. Самокиша, скориставшись власним гаджетом.

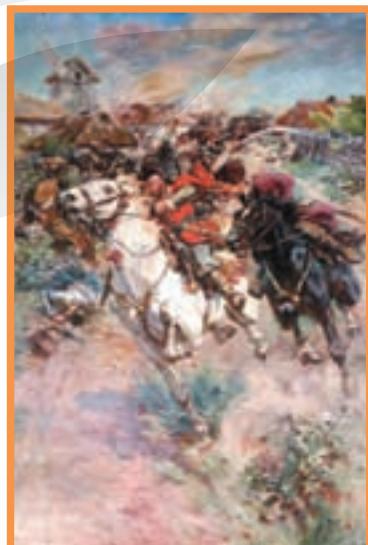
Розглянь репродукції художніх творів. Яку тему розкриває в них митець? Кого зображені на передньому плані кожної роботи? Що допомогло художникові деталізувати ці зображення? У яких роботах М. Самокиш передає рух? Який твір викликає враження впевненості та спокою? Завдяки чому художники вдалося створити враження спокою та руху? Обґрунтуй свої судження.

*M. Самокиши.
Листівки*

*M. Самокиши.
Бій Богуна з Чарнецьким під Монастирищем*

Поради від майстра: створюючи динамічну композицію, необхідно дотримуватися таких правил:

- рухи об'єкта мають бути характерними для нього (особливості нахилу тіла, розміщення кінцівок відносно тулуба, положення голови);
- компонуючи рухомий об'єкт на площині, потрібно пам'ятати, що простору перед ним має бути більше, ніж за ним;
- складки одягу, довге волосся, інші легкі предмети під час інтенсивного руху направлені у протилежний бік.

Візьми до уваги поради майстра і зобрази коня в русі за власним задумом, дотримуючись вказаної послідовності роботи.

1

2

3

4

мастер-клас на youtube-каналі

- Що таке статика і динаміка в образотворчому мистецтві?
- Що необхідне для створення динамічної художньої композиції?
- Переглянь малюнки друзів. Обговори з ними, кому вдалося найкраще відтворити особливості пропорційної будови коня. Що допомогло передати рух коня у ваших композиціях?

Знайди в інтернет-джерелах світлини або малюнки різноманітних масок, пов'язаних із театралізованими дійствами: виставами, карнавалами тощо. Обери ту, що найбільше тебе вразила, та збережи її зображення.

Урок 25. ХАРАКТЕР ТЕАТРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

Пригадай, що тобі відомо про театральне мистецтво.

Театральне мистецтво виникло у Стародавній Греції з містерій — ритуальних святкувань на честь богів — покровителів землеробства. Проте самі обрядові дійства ще не можна вважати театром. На думку мистецтвознавців, театр починається там, де з'являються глядачі, тому що саме в безпосередній взаємодії, співпереживанні акторів і глядачів криється сила театрального мистецтва.

Театр — вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами.

Театральне мистецтво синтетичне за своєю природою, оскільки поєднує в собі всі інші види мистецтв: літературу, музику, образотворче мистецтво, хореографію та ін.

Які види театру ти знаєш? На сцені якого театру ставлять опери, оперети, балет?

Ми поспішаємо до музичного театру, де незабаром розпочнеться балетна вистава.

Що тобі відомо про балет? Які особливості притаманні цьому виду мистецтва? Із балетами яких композиторів ти вже знайомий/знайома? За сюжетами яких казок вони створені?

Балет — синтетичний вид сценічного мистецтва, музично-хореографічна вистава, зміст якої розкривається засобами музики, танцю і пантоміми.

Головний засіб сценічної виразності в балеті — власне **танець**: класичний, народний, характерний, акробатичний та ін. Балетмейстер продумує систему рухів, аби передати в танці почуття, думки й характер персонажа, а артист/артистка балету втілює цей задум. Створити яскравий художній образ допомагають також костюми, декорації, грим і, звичайно, музика.

Ю. Шевченко. Балет «Буратіно». Уривок із першої дії
(у виконанні симфонічного оркестру).

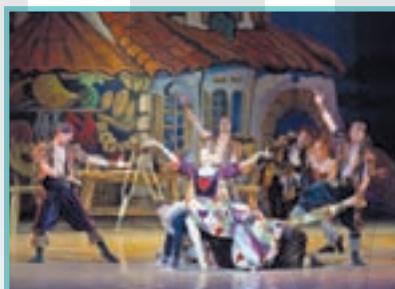
Які почуття викликала в тебе прослухана музика? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати? Спробуй уявити, які танцювальні рухи виконують артисти балету під цю музику.

У творчій спадщині сучасного українського композитора **Юрія Шевченка** чільне місце посідає музика для театру: музичне оформлення драматичних і лялькових вистав, опери й балети.

Балет «Буратіно» митець написав 2007 року. Прем'єра балету відбулася на сцені Національної опери України.

Відеофрагмент із балету Ю. Шевченка «Буратіно»:
«У таверні — Лисиця Аліса та Кіт Базиліо».

Сцени з балету Ю. Шевченка «Буратіно»

Розкажи про свої враження від перегляду. Які особливості танцю Аліси й Базиліо ти можеш виділити? Охарактеризуй художні образи, створені засобами музики й танцю.

Об'єднайтесь у три групи. Розгляньте зображення музичних інструментів, які виконують мелодії танців у балеті «Буратіно». Обговоріть, які тембри мають струнні інструменти (перша група), духові інструменти (друга група), ударний інструмент (третя група).

Струнні інструменти

Віолончель

Скрипка

Альт

Духові інструменти

Валторна

Труба

Гобой

Флейта

Ударний інструмент

Ксилофон

Тембр — характерне забарвлення звуку; одна з його ознак поряд із висотою, силою та тривалістю. Завдяки тембру звучання одного музичного інструмента або голосу відрізняють від іншого.

Гра «Балетний спектакль».

Об'єднайтесь у дві групи. Вигадайте сюжет балетного спектаклю за мотивами улюбленої казки. Визначте, який епізод ви будете ставити, виберіть музику і продумайте рухи. Позмагайтесь, якій групі вдасться краще передати настрій і характер головних персонажів.

Які емоції викликають у тебе слова «шкільна перерва»? Що ти найчастіше робиш під час перерв?

Розчуємо пісню «Перерва» (слова Т. Демчук, музика І. Тарнавської).

1. Кожен ранок на світанку
На шкільний поріг іду.
Тут багато я дізнаюсь,
Друзів щиріх я знайду.
Ми малюєм і читаем —
Справ багато має клас.
Тільки знову про перерву
Мріє кожен раз у раз.

Приспів:

Знов дзвінок сміється, пісня його ллється —
І за мить чарівну оживає клас.
Всі це слово знають і її чекають,
Бо перерва — справжнє свято в нас! | Двічі

2. Починається перерва —
І вирує все навколо.
Це вона — без перебільшень —
Школяреві кращий друг.
Хтось стрибає, наче м'ячик,
Хтось підспівує пісні,
Хтось із серденком записку
Знову передав мені.

Приспів.

3. Довго тягнуться уроки,
А перерва збігла вмить.
Дуже тяжко непосидам
У такім режимі жити.
Ми благаємо дорослих,
Зрозуміти просим нас:
Між перервами уроки
Будуть хай тепер у нас!

Приспів.

Відтвори разом із друзями ритмічну пульсацію пісні в розмірі 4/4 на маракасах. Скористайтеся поданими варіантами ритмічного малюнка.

1. || П | П | П |

2. П П П П П П П П

- Що таке театр? Чому театральне мистецтво є синтетичним за своєю природою?
- Який вид сценічного мистецтва називають балетом?
- Поділіся своїми враженнями від музики з балету «Буратіно».
- Що таке тембр? Які різновиди музичних інструментів тобі вдається розпізнавати на слух?

Намалуй ілюстрацію до балету «Буратіно».

Урок 26. ХАРАКТЕР ТЕАТРАЛЬНИХ ОБРАЗІВ

?

Поміркуй, як взаємопов'язані театр та образотворче мистецтво.

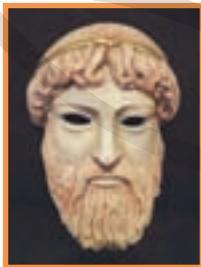
Зазирнімо за лаштунки театрального дійства. Для глядачів театр починається з гардеробу, для артистів — із гримерної. Театр живий, поки є публіка, а що потрібно публіці? Правильно, ефекти! А ефекти неможливі без зміни зовнішності акторів. Ось і з'являються на їхніх обличчях накладні бороди, вуса, маски, перуки і величезна кількість косметичних засобів. Сьогодні ти дізнаєшся про призначення гриму і маски в театральному мистецтві.

Основне завдання гримера — нанести на обличчя акторів виразний грим, що відповідає і задуму режисера, і стилю вистави.

Театральна маска — спеціальна накладка з вірізами для очей, яку здавна використовують із метою передачі характеру ролі й душевного настрою персонажа. Зазвичай форма маски повторює обриси людського обличчя.

Виготовляють маски з паперу, глини, пап'є-маше, гіпсу, дерева, металу та інших матеріалів.

Напевно, тобі доводилося чути про знамениті венеційські карнавали й театральні фестивалі, традиційними символами яких є яскраві маски у стилізованій формі людського обличчя або звіриної морди. Готову модель маски майстри розписують і прикрашають вишивкою, бісером, пір'ям тощо.

Завітаймо у гості до відомого майстра венеційської маски **Гверріно Ловато**. У його творчості гармонійно поєднані давні традиції і новітні технології. Маски синьйора Ловато — виразні та яскраві. Кожна з них має особливий характер.

Гверріно Ловато в майстерні

Дізнайся більше про творчість Г. Ловато, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь світлини. Який настрій та почуття викликають у тебе зображені маски? Завдяки чому майстрові, який їх створив, вдалося справити на тебе таке враження?

Виконай ескіз театральної маски в стилі венеційського карнавалу.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке театральна маска?
• Переглянь роботи друзів. Обговори з ними, завдяки чому виготовлені вами маски вийшли такими яскравими й виразними.

У вільний час подивись мультфільм, що належить до пластилінової анімації.

Урок 27. НЕЙМОВІРНІ ОБРАЗИ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

?

Пригадай, що таке анімація. Який вид анімації тобі найбільше подобається? Чому?

Завітаймо на студію, аби дізнатися, хто працює над створенням анімаційної стрічки.

Спочатку **продюсер** окреслює загальний задум. Тоді **сценаристи** пишуть сюжет і розбивають його на епізоди та сцени. Далі **режисер** розподіляє сцени між **художниками-мультиплікаторами**, які повинні намалювати кожен рух персонажів окремо. Інші художники готують фон, на якому розгортається дія. Потім **оператор** фотографує усі малюнки, їх монтують у стрічку і додають звук. Над звуковим супроводом працюють **звукорежисер**, **композитор** та **актори**, які озвучують персонажів.

Якщо ж анімація лялькова, до команди долучаються **майстри-лялькарі**. Ляльки розташовують прямо перед камерою і фотографують покадово, причому щоразу вносять мінімальні зміни у пози, аби на наступних етапах відтворити ілюзію руху.

Чимало сучасних стрічок належать до комп’ютерної анімації, яку створюють на основі комп’ютерних технологій.

Уривок із відеофільму «Історія розвитку української анімації».

Які мультфільми ти любиш дивитися? Розглянь кадри з анімаційних стрічок та візьмай зображені героїв. Як називаються ці відомі мультфільми?

Уривок із анімаційного фільму-фентезі «Клара та ча-
рівний дракон» (реж. О. Клименко, 2019).

Кадр із анімаційного фільму-фентезі «Клара та чарівний дракон»

Який образ головної героїні втілено у цій стрічці? Опиши свої враження.

Можливо, ти вже знаєш, що першим українським анімаційним фільмом-фентезі, створеним у форматі 3D, стала стрічка «**Микита Кожум'яка**» (2016 р.). Фільм зняв режисер Манук Депоян за мотивами одноїменної казки Антона Сіяніки.

Кадр із мультфільму «Микита Кожум'яка»

Уривок із мультфільму «Микита Кожум'яка» (реж. М. Депоян, 2016).

Які художні образи втілені у цьому фрагменті? Як музика допомагає їх розкрити? Добери слова, що характеризують цю музику.

Обговори із сусідом/сусідкою по парті, як з'являється музика до мультфільмів.

Тобі відомо, що іноді в мультфільмах використовують твори всесвітньо відомих композиторів. Але значно частіше музику до анімаційних стрічок створюють спеціально — на замовлення режисерів. У такому випадку композитори уважно вивчають сценарій, беруть участь в обговоренні сюжету та співпрацюють зі звукорежисерами й акторами, які озвучують персонажів і виконують пісні.

Тема 1. Мистецька азбука

Гра-вікторина «Музика з мультфільмів».

Запропонуй друзям позмагатися, хто краще знає мистецтво мультиплікації. Послухайте пісні та пригадайте назви мультфільмів, у яких вони звучать. Підказкою для вас стануть ці афіші.

Досліди, які нові анімаційні стрічки вийшли минулого року. Яка музика в них звучить?

Гра «Співаємо в парі».

Об'єднайтесь у пари. Один із вас виконує пісню з відомого мультфільму без слів — вокалізом на склади «пам-пам-пам», а інший відгадує пісню і називає цей мультфільм. Потім ви співаете дуетом куплет пісні, а тоді міняєтесь ролями. Перемагає той, хто зможе відгадати більше пісень.

Виконуємо пісню «Перерва» (слова Т. Демчук, музика І. Тарнавської) під караоке.

Створи разом із друзями танець-імпровізацію під мелодію приспіву.

- Хто з фахівців працює над створенням анімаційної стрічки?
- Яку роль відіграє в мультфільмах музика? Як вона з'являється?
- Назви свої улюблени мультфільми.

Знайди в додаткових джерелах інформацію про мультфільми, озвучені музикою відомих композиторів.

Урок 28. НЕЙМОВІРНІ ОБРАЗИ У МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Розкажи, хто створює візуальні образи в мультфільмах.

Кадр із мультфільму «Мавка. Лісова пісня», 2021
Реж. О. Рубан, О. Маламуж

вдихають у них життя, роблять цікавими та зрозумілими для дітей і дорослих.

Мультиплікація (анімація) — вид кіномистецтва, твори якого складаються з низки зображень (фотографічних або створених на комп'ютері), що фіксують послідовні фази руху персонажів.

Анімація має особливу мову. Якщо про ігрові та документальні фільми можна сказати «фотографії, які ожили», то про анімацію — «малюнки або ляльки, що ожили».

Роль художника в анімації за значущістю прирівнюють до ролі кінорежисера або актора в художній стрічці, оскільки художник-мультиплікатор не просто зображує персонажів, а грає ними, як актор.

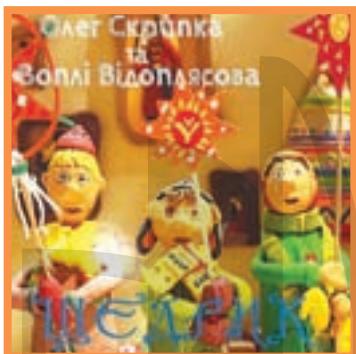
За способом створення та виконання анімацію поділяють на кілька видів.

Тема 1. Мистецька азбука

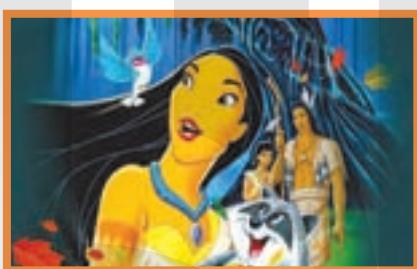
Розглянь кадри з мультиплікаційних стрічок. З'ясуй, до якого виду анімації належить кожен мультфільм.

Кадр із мультфільму «Щедрик», 2011. Реж. С. Коваль

Кадр із мультфільму «Микита Кожум'яка», 2016
Реж. М. Депоян

Кадр із мультфільму «Покахонтас», 1995
Реж. М. Гебріел, Е. Голдберг

Кадр із мультфільму «Лего», 2014. Реж. Ф. Лорд, К. Міллер

Завітаймо в анімаційну студію «Новаторфільм», де створили чимало чудових пластилінових мультфільмів, які подобаються і дітям, і дорослим.

Художнім керівником цієї творчої майстерні є режисер-аніматор **Степан Коваль**. Він згуртував команду молодих художників-мультиплікаторів, які придумали і зняли багатосерійний проект «Моя країна — Україна». Це 26 коротких сюжетів, які розповідають про історію українських міст, сіл, місцин, а також про народні звичаї.

Режисер-аніматор Степан Коваль

Розглянь кадр із мультфільму «Моя країна — Україна». Визнач, у чому полягає різниця між анімацією та ігровим кіно.

Кадр із мультфільму «Моя країна — Україна», 2010. Реж. С. Коваль

Дізнайся більше про здобутки студії «Новаторфільм» та серіал «Моя країна — Україна», скориставшись власним ґаджетом.

Виліпи одного з персонажів відомого мультфільму «Смурфики» (за власним вибором). Запропонуй однокласникам разом скомпонувати зі своїх персонажів кадр з анімаційного кіно. Дотримуйся вказаної на зразках послідовності роботи.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке анімація? На які види її поділяють?
- Розглянь разом із друзями вашу колективну роботу. Обговоріть, чи вдалося вам відтворити образи казкових героїв та вдало розмістити їх в умовному кадрі з мультфільму.

Із допомогою дорослих виріж деталі рухомої моделі за шаблоном та з'єднай їх ниткою чи тонким дротиком, як показано на зразку. Для цього скористайся власним ґаджетом.

Урок 29. ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В ДИТЯЧОМУ КІНОФІЛЬМІ

Розкажи, які фільми найчастіше переглядає разом твоя сім'я.
А яке кіно найбільше подобається особисто тобі?

Історія кіномистецтва, порівняно з тисячолітньою історією музики, живопису чи театру, коротка. Зародилося це мистецтво наприкінці 19-го століття. Воно стрімко розвивалося й подолало значний шлях від чорно-білого німого кіно до сучасних 3D-фільмів.

Перші, ще не озвучені, стрічки пeregлядали під супровід мелодій, які виконував на фортепіано музикант — **тапер**. Він стежив за розвитком подій на екрані та відповідно змінював характер музики.

Ознаки сучасних фільмів — чудове звукове оформлення і візуальні спецефекти, створені з використанням новітніх цифрових технологій.

Звісно, найбільш популярними серед дітей є **дитячі** фільми, які, до слова, цікаві й дорослим. Дитяче кіно створюють за сюжетами відомих казок чи літературних творів, на основі реальних або вигаданих подій. Залежно від тематики і творчого задуму режисера, кінострічка може бути веселою, смішною (комедія), фантастичною (фентезі), музичною, ліричною та ін.

Дитяче, або сімейне кіно — це фільми, зняті для дітей і про дітей.

Зазирнімо в енциклопедію кіномистецтва, щоб дізнатися про особливості видів дитячого кіно.

Художні фільми побудовані на грі акторів. В основі **документальних** фільмів — зйомки реальних (історичних) подій та осіб. **Науково-популярні** фільми доступною, зрозумілою мовою розповідають про наукові відкриття й поняття. А про анімаційне кіно тобі відомо з попередніх уроків.

Чарлі Чаплін

Види дитячого кіно

художнє
(ігрове)

мультиплікаційне
(анімаційне)

документальне

науково-
популярне

Кадр із фільму «Еспен у королівстві тролів», 2017
Реж. М. Б. Сандемусе

Кадр із фільму «Звірополюс», 2019
Реж. А. Вудлі

Кадр із фільму «Планета горобців», 2013
Реж. К. Маер

Кадр із фільму «Подорож на край Всесвіту», 2008
Реж. Я. Аббас

Пригадай, чим анімаційні фільми відрізняються від ігрових.

Важливу роль у кіно відіграє **музика**. Музичний супровід допомагає яскравіше сприймати розвиток подій на екрані, хвилюватися за геройв чи радіти за них.

Пригадай: музика або пісня, що звучить на початку фільму, налаштовує глядачів на певний сюжет.

Зазвичай музику до кінострічки створює композитор, прізвище якого зазначено в титрах, але іноді для озвучування цілого сюжету чи окремих сцен добирають справжні шедеври зі скарбниці світової музичної спадщини. Чимало пісень, написаних для фільмів, стають хітами, які співає вся країна.

Гра «Музична вікторина».

Послухай фрагменти мелодій та пісень із сучасних фільмів для дітей. Спробуй упізнати ці фільми і пригадати їхні назви.

Напередодні новорічних свят особливої популярності набувають фільми, присвячені новорічно-різдвяним дивам. Саме такою є сімейна казка «Пекельна Хоругва,

Тема 1. Мистецька азбука

або Різдво Козацьке», знята за мотивами твору Сашка Лірника «Про старого козака, різдвяного чорта, чотири роги і козацький рід».

Кадри з фільму «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке»

Саундтрек до фільму «Пекельна Хоругва, або Різдво Козацьке» (реж. М. Костров, композитори А. Пономарев, Я. Певно, 2019).

Як музика допомагає розкрити сюжет фільму? Опиши її засоби виразності.

Уривок із дитячого фільму-фентезі «Тільки диво» (реж. О. Каретник, 2019).

Кадри з дитячого фільму-фентезі «Тільки диво»

Які художні образи цього фільму тобі запам'яталися? Зверни увагу, як музика допомагає увиразнити характери героїв. Розкажи про свої враження від перегляду.

Робоча назва фільму була «Тільки диво, або До кого приходить Святий Миколай». Цей український фентезійний фільм є сімейною різдвяною казкою, події якої відбуваються в Малий Льодовиковий період.

Саундтрек до фільму «Тільки диво» (реж. О. Каретник, композитор Д. Коновалов, 2019).

Який настрій створює ця музика? Поміркуй, яку роль вона відіграє у фільмі.

Розучуємо пісню І. Тарнавської «Хай щастить!».

Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент.

Створіть музичний супровід до пісні на дзвіночках та маракасах.

1. Вже метелиця мете дорогу,
І зоря засяє в добрий час.
Хай до вашого прийде порогу
Щастя й радість в новорічний час!

Приспів:

Хай щастить вам у Новому році,
Хай збуваються мрії усі!
Новий рік ось уже на порозі —
Ти до себе його запроси.

Двічі

2. Зимнє свято хай дзвенить піснями,
І вкриває землю білий сніг.
Вірні друзі будуть поруч з вами,
І лунає скрізь щасливий сміх.

Приспів.

Об'єднайтесь у групи. Створіть власні пластичні імпровізації під пісню «Миколай, танцюй давай», що звучить у виконанні Назара Савка та групи «Джерело». Рухайтесь у ритмі музики, а в приспіві поєднайте таночок і спів. Позмагайтесь, яка група краще виконає це завдання.

- Що нового ти дізнався/дізналася про кіно?
- На які види поділяють дитяче кіно?
- Яку роль у кінофільмах відіграє музика?
- Поділися своїми враженнями від уроку.

Зberи колекцію своїх улюблених мелодій з кінофільмів. Запро-
понуй своїм друзям її послухати.

УРОК 30. ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В ДИТЯЧОМУ КІНОФІЛЬМІ

Пригадай, що ти знаєш про мистецтво кіно.

Без сумніву, ти, як і твої друзі, залюбки дивишся кінофільми. З них ти можеш дізнатися про безліч цікавих речей, та головне — протягом сеансу ти з нетерпінням чекаєш розвитку подій, стежиш за сюжетом, аналізуєш вчинки головних героїв. Звісно, стрічки, герої яких особливо близькі й цікаві глядачам, просто приречені на успіх.

Розглянь кадри з популярних сучасних кінострічок. Яких персонажів тобі вдалося розпізнати? Розкажи, чи належать ці фільми до твоїх улюблених. Які кінокартини викликають у тебе особливе захоплення й бажання переглядати їх знову і знову?

Кадр із фільму «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка і чарівна шафа», 2005. Реж. Е. Адамсон

Кадр із фільму «Гаррі Поттер і філософський камінь», 2001. Реж. К. Коламбус

Приємно, що кілька років тому в кінопрокат вийшов цікавий пригодницький фільм-фентезі для дітей «Сторожова застава», створений на українській студії «Кінороб». Завітаймо в гості до творців цього фільму.

Рекламний постер фільму

Кінострічку зняв режисер **Юрій Ковальов** за мотивами твору Володимира Рутківського «Сторожова застава». Спеціально для зйомок було побудовано фортецю часів Стародавньої Русі.

У фільмі йдеться про те, як звичайний дев'ятикласник Віктор за таємничих обставин потрапляє в минуле — на тисячу років назад. Це був час, коли київські дружини відважно боролися з набігами половців. Хлопчина знайомиться зі своїми ровесниками: кремезним силачем Ільком, його сестрою Меланкою, небагатослівним Добринею, хитромудрим Олешком, а також із красунею Оленкою. Дуже скоро юнак здогадується, що ці хлопці — майбутні богатирі, про яких він знає з уроків історії.

Режисер Юрій Ковальов

Дізнайся більше про фільм «Сторожова застава», скориставшись власним Ґаджетом.

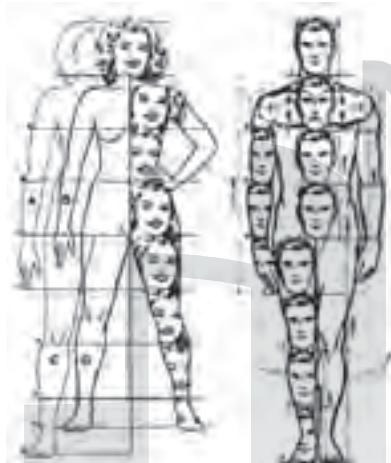
Розглянь кадр із кінофільму. Проаналізуй, чим відрізняютьсяображення на передньому та дальньому планах. Завдяки якому правилу композиції в цьому кадрі відтворено ілюзію руху? Уважно розглянь положення тіла юного вершника. Зверни особливу увагу на те, як зігнуті руки в ліктях і ноги в колінах, якими є положення тулуба та голови.

Поради від майстра: аби правильно зобразити тіло людини, художник має знати особливості його пропорційної

Тема 1. Мистецька азбука

будови. Запам'ятай основні пропорції, що є спільними для чоловіка та жінки:

- середину тіла визначають приблизно на рівні середини тазової кістки;
- лікоть вільно опущеної руки пereбуває на рівні талії;
- довжина вільно опущеної руки сягає середини стегна.

Зазвичай для пропорційного зображення тіла людини художники використовують як одиницю виміру розміри голови.

Розглянь схематичний малюнок. Спробуй визначити відмінності у пропорційній будові тіл чоловіка та жінки.

Візьми до уваги поради майстра і створи зображення улюблених кіногероя чи улюбленої кіногероїні. Зобрази його/її в русі, застосовуючи відомі тобі правила особливостей відтворення об'єктів у русі. Скористайся також рухомою моделлю людини, яку ти виготовив/виготовила напередодні.

1
2
3
4

майстер-клас на youtube-каналі

• Що ти пам'ятаєш про особливості пропорцій тіла людини?
• Розглянь роботи своїх друзів. Обговори з ними, у кого вийшло створити найвиразніші образи героїв улюблених кінострічок. Завдяки чому вдалося відтворити ілюзію руху?

Урок 31. СЕКРЕТИ МАЙСТРІВ ТА МАЙСТРИНЬ

Ось ми і подолали половину шляху із запланованої мандрівки Країною музичного мистецтва. Настав час зробити кілька зупинок, аби підсумувати свої здобутки та поділитися враженнями.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій та прізвища авторів.

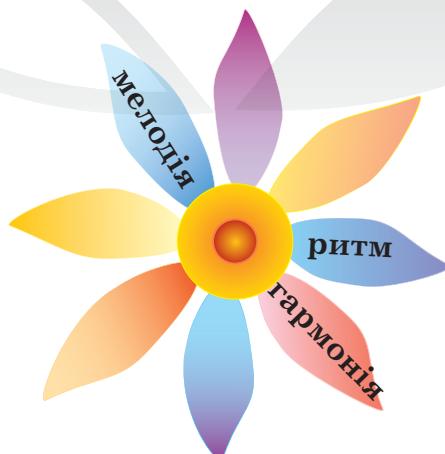
Друга зупинка — «Знавці музики»

У майстернях митців і мисткинь, які присвятили свою творчість музиці, ми дізналися про види музичного мистецтва та засоби музичної виразності.

1. Дай відповіді на запитання.

- Чим камерно-вокальна музика відрізняється від хорової?
- Які назви мають музичні ансамблі залежно від кількості виконавців?
- На які види поділяють хорові колективи залежно від манери виконання?
- На які типи поділяють співацькі дитячі голоси за висотою?

2. Розглянь «квітку таланту». Її пелюстки означають засоби музичної виразності, які допомагають композиторам створювати музику. Назви ці засоби й порівняй свої відповіді з відповідями однокласників. Чи все тобі вдалося пригадати?

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, аби разом прослухати зроблені вами записи пісень у власному виконанні.

1. Пригадайте свої враження від цього процесу й обговоріть, чий виступ був найцікавішим. Оцініть власне виконання, вибравши відповідний смайлік.

2. Напередодні новорічних свят загадай бажання та заспівай разом із друзями пісню І. Тарнавської «Хай щастить!».

Влаштуйте конкурс на краще виконання пісні. Супроводжуйте свій спів танцювальними рухами в ритмі музики.

Четверта зупинка — «Театральна хвилинка»

Далі ми прямуємо в дитячий театр, де відбувається прем'єра новорічного мюзиклу.

Уривки з мюзиклу Н. Май «Новорічні приключения та Карабасові штучки».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що тобі найбільше сподобалося? Добери слова, що характеризують мелодію першої пісні мюзиклу.

Мюзикл — музично-сценічна вистава, в якій поєднуються різноманітні жанри і виражальні засоби естрадної та побутової музики, хореографічного, драматичного й оперного мистецтв.

П'ята зупинка — «Танцювальний майдан»

Влаштуй разом із друзями танцювальний флешмоб під музику відомої новорічної польки. Повторюйте рухи одне одного та вигадуйте свої і передавайте естафету іншим.

Урок 32. СЕКРЕТИ МАЙСТРІВ ТА МАЙСТРИНЬ

Ось ми і подолали половину шляху із запланованої мандрівки Країною мистецтв. Настав час зробити кілька зупинок. Тож відкривай свою книгу здобутків та вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося й запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь творчі роботи, присвячені новорічним святам. Які види образотворчого мистецтва вони ілюструють?

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

У майстернях митців та мисткинь ми ознайомились із секретами їхньої творчості.

1. Розглянь схему. Пригадай і назви засоби виразності кожного з цих видів мистецтва.

Декоративно-
ужиткове
мистецтво

Графіка

Скульптура

Живопис

Архітектура

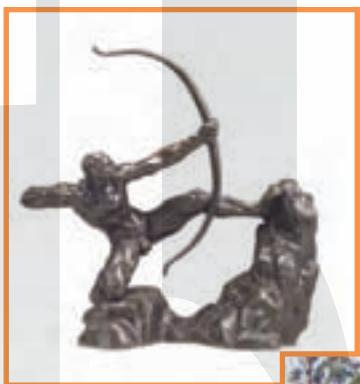
Дизайн

Фотомистецтво

Тема 1. Мистецька азбука

Під час нашої подорожі тобі неодноразово доводилося аналізувати мистецькі твори, користуючись наведеними запитаннями.

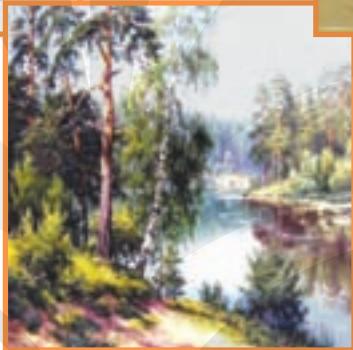
2. Спробуй самостійно скласти план аналізу поданих нижче творів, використовуючи такі терміни: *вид образотворчого мистецтва; композиція, композиційний центр, передній, середній і дальній плани; стилізація, рух, пропорційна будова; теплі й холодні кольори, яскраві та тъмяні кольори, контраст, нюанс*. Запропонуй сусідові/сусідці по парті відповісти на ці запитання.

E. A. Бурдель.
Геракл, що стріляє
з лука

Косівська
кераміка

I. Прищепа. Біля річки

Третя зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Обговоріть, що вам найбільше сподобалося або викликало жвавий інтерес. Оцініть власні роботи за допомогою смайликів.

Тема II. У КОЛІ НАРОДНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

Урок 33. НАРОДНІ МОТИВИ Й ОБЕРЕГИ

?

Розкажи, які народні пісні люблять співати у твоїй родині. Коли найчастіше це буває?

Вирушаймо в незвичайну подорож стежками України, аби дізнатися більше про народне музичне мистецтво.

До **вокальної** народної музики належать народні пісні, пісенні імпровізації (так звані йойки), пісні без слів, епічні сказання, а до **інструментальної** — танцювальні мелодії, хороводи, інструментальні п'еси та награвання.

та трудовою діяльністю людини, називають **календарними**.

?

Які календарні свята й обряди зимового циклу ти знаєш? Що для них характерне?

Дізнаймось більше про українські зимові обряди від знавців фольклору.

В основі **новорічно-різдвяної обрядовості** українців — три свята: Різдво, Святого Василія («старий» Новий рік) та Святе Водохреща.

Під час коляди молоді люди, переважно хлопці, збиралися у гурти, вибирали ватага — «березу» та міхонощу, запрошуvalи музик і обходили всі оселі з колядками, ре-лігійними піснями та віншівками:

Коляд, коляд, колядниця, добра з медом паляниця,
А без меду не така — дайте, дядьку, п'ятака.

Одчиняйте скриньку та давайте сливку.

Одчиняйте сундучок та давайте п'ятачок.

У **колядках** прославляють народження Христа і вітають господаря та його родину. В цих піснях завжди є за-спів, власне колядка та приспів.

Щедрівки виконують переважно дівчата і діти напередодні Нового року та Водохреща. У цих піснях є традиційний приспів «Щедрий вечір, добрий вечір».

А вдосвіта Нового року (14 січня) хлопчики-полазники провідуютъ хресних батьків, родичів і сусідів, проказують чи виспівують коротенькі привітання — **віншівки** й засівають оселі зерном:

Сію, вію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю!
Щоб було у вас в стіжку,
В мішку, в коморі, в оборі,
В ложці, в мисці і в колисці.

Н. Курій-Максимів. Колядники

Колядки — старовинні обрядові величальні пісні, які виконують колядники від Різдва до Водохреща.

Щедрівки — новорічні обрядові пісні, в яких висловлюють побажання доброго врожаю, приплоду худоби та всіляких гараздів.

Віншівки — новорічно-різдвяні привітання.

Напевно, тобі відомо, що вже понад століття у багатьох куточках Землі під час різдвяних свят лунає надзвичайно популярна пісня «Carol of the Bells» («Колядка дзвонів»). Однак у західному світі мало хто знає, що її основою стала українська народна щедрівка, обробку якої здійснив талановитий український композитор **Микола Леонтович**.

«Щедрик» («Колядка дзвонів»). Кадр із кліпу

[М. Леонтович. «Щедрик» \(у виконанні дитячого хору а капела; фрагмент\).](#)

[М. Леонтович. «Щедрик» \(у виконанні мішаного хору та оркестру; фрагмент\).](#)

Який настрій у тебе викликає цей твір? Яке виконання щедрівки тобі більше сподобалося? Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати?

[М. Леонтович. «Щедрик» \(у виконанні О. Скрипки та гурту «ВВ»\).](#)

Які почуття пробудила в тобі прослухана музика? Чим цікавий цей запис?

Мелодія «Щедрика» звучить у багатьох інструментальних творах. Фортепіанний цикл «**Колядки і щедрівки**» **В. Барвінського** складається із 22-х обробок українських обрядових пісень. Композитор досліджував музичний фольклор України протягом усього життя та часто використовував народні мелодії у власних творах. Він намагався зберегти неповторну красу і самобутність української пісні, тому свої професійні обробки здійснював дуже обережно.

[В. Барвінський. «Щедрівка» із фортепіанного циклу «Колядки і щедрівки».](#)

Який настрій «навіяла» тобі музика? Охарактеризуй особливості звучання щедрівки в творі В. Барвінського. Які засоби виразності було чути в цьому творі?

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

 Об'єднайтесь у групи. Пригадайте українську народну колядку «Добрий вечір тобі, пане господарю» та заспівайте її. Обговоріть, якій групі це вдалося найкраще.

 Розчуємо пісню «Це Різдво!» (слова Н. Савка і П. Франіка, музика Н. Савка).

Кадр із кліпу
Н. Савка «Це Різдво!»

Приспів:

Це Різдво нову радість принесло!

Це Різдво із нами!

Це Різдво нову радість принесло!

Це Різдво із нами, із нами!

Двічі

1. Різдво, Різдво на дворі,
І у хаті, і в коморі,
І навколо всі веселі,
Всі щасливі, всі бадьорі!
Широченні посмішки
Й радісні обличчя,
Трохи сипле сніgom,
Новий рік сюди покличем!
Це Різдво до нас приходить
Вже сьогодні, а зима здається
Не така холодна,
бо нема проблем
І відходить зло — так до нас
приходить Різдво!
Наше Різдво!

Приспів.

2. Різдво, Різдво на дворі,
І у хаті, і в коморі,
І навколо всі веселі,
Всі щасливі, всі бадьорі!
Бадьорі, здорові
У Києві, у Львові,
У горах, у Карпатах,
Чи у Криму на морі!
Це Різдво до нас
Приносить подарунки,
Цілу ніч чути
колядкові звуки,
Звісна річ — сніжкою в чоло,
Так ми зустрічаєм Різдво!
Наше Різдво!

Приспів.

- Що таке колядки і щедрівки? Які ці пісні за характером?
- Яка українська народна пісня стала основою для знаменитої «Колядки дзвонів» («Carol of the Bells»)?
- Що тобі відомо про фортепіанний цикл В. Барвінського «Колядки і щедрівки»?

Створи маленьку книжечку зі своїми улюбленими колядками та щедрівками. Дізнайся з додаткових джерел, як святкують Різдво люди інших національностей, що живуть в Україні.

Урок 34. НАРОДНІ МОТИВИ Й ОБЕРЕГИ

Пригадай, що таке оберіг. Які символи-обереги здавна шанували українці?

B. Капірус. Берегині

Українці, як і будь-який інший народ, ще з прадавніх часів вбачали у всьому, що оточує людину, певний глибокий смисл: дощі, які дають наснагу землі, аби заколоситися урожаєм; сонце, яке зігриває все суще; місяць і зорі, які загадково виблискують уночі... Наші пращури вірили в могутню силу магії, яка захищає кожного з нас, допомагає знайти щасливу долю. І ця віра проросла й пишно розквітла в декоративно-ужитковому мистецтві, де графічні та декоративні символи не

лише прикрашають буденне життя людини, але й захищають її від усього злого, даруючи добро та надію. Саме з оберегів починається для кожного Батьківщина.

Найдавніший зразок оберега — жіноче божество, берегиня-ляля (тобто «земля», «богиня землі», «охоронниця»).

Берегиня — мати всього живого, захисниця людини, природи та добра, охоронниця дому.

Ляльки-мотанки

Ляльку-берегиню створили понад 5 тисяч років тому. Це не просто дитяча іграшка, а витвір мистецтва.

Народна **лялька-мотанка** є духовно чистою, образною і символічною та має умовний силует. Створення ляльки починали з голови і тулуба. Обличчя робили без деталей або з намотаним нитками хрестом, щоб у неї не вселився злий дух. Для виготовлення ляльок використовували траву, сіно, солому, кукурудзиння, нитки, ганчір'я.

Лялька була оберегом людської душі. Наші предки клали її у колиску новонародженої дитини, щоб у хаті не селилися домовики. Лялька забавляла дитя, допомагала йому пізнавати світ, нейтралізувала негативну енергію, забирала хворобу; ляльку віддавали богам як відкуп за здоров'я, урожай, дощ.

Сьогодні ми завітаємо в гості до справжньої чарівниці. Звати її **Тетяна Білокрилець**, і вона — відома сучасна майстриня, яка створює справжнє магічне диво: ляльку-оберіг, ляльку-мотанку.

Кожна з її ляльок цікава своєю неповторністю: тут є мрійливі пані та панночки, князівни й королівни, іноді — селянки чи дбайливі господині, матері з діточками або ніжні наречені... Але всі вони — завжди красуні і Берегині! Берегині домашнього вогнища...

У вбранні своїх ляльок-мотанок авторка обов'язково намагається відобразити традиційні елементи одягу українського народу, всі віхи історії національного костюма. Майстриня трепетно ставиться до мотанки як до оберега: вона старанно обмірковує колірну палітру та кожну, навіть незначну, на перший погляд, деталь, враховуючи її обрядовий зміст і символічне значення.

Дізнайся більше про творчість Тетяни Білокрилець, скориставшись власним гаджетом.

Розглянь зображення. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей витвір? Яке враження він на тебе спровів? Від чого, на твою думку, оберігає власника зображена лялька-мотанка? Які матеріали використала майстриня для виготовлення цієї ляльки? Опиши загальну колірну гаму мотанки та орнамент на її вбранні.

Т. Білокрилець.
Трипільська Матір-Берегиня

Спробуй виготовити власний оберіг — ляльку-мотанку, використовуючи звичайні серветки і нитки. Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи.

1

2

3

майстер-клас на youtube-каналі

4

5

6

- Яку роль виконувала лялька-мотанка в житті української родини?
- Із творчістю якої народної майстрині ти ознайомився/ознайомилась на уроці?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам створити виразні образи. Завдяки чому цього вдалося досягти?

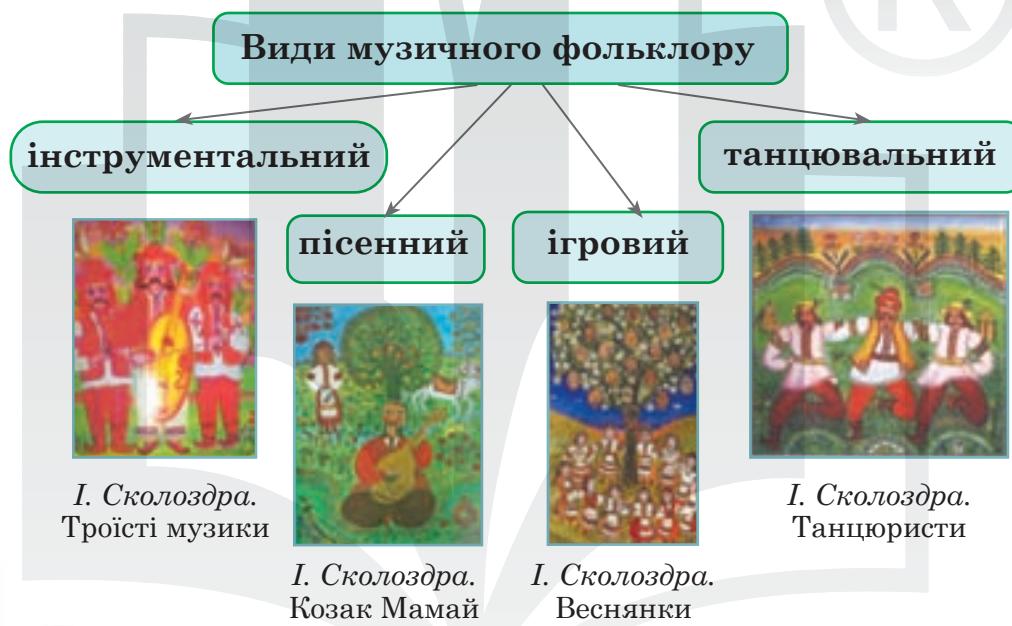
Якщо у тебе вдома є вишиті рушники, уважно розглянь орнаменти на них. Скористайся власним гаджетом і сфотографуй рушник, орнамент якого найбільше тебе вразив.

Урок 35. НАРОДНІ ОБРЯДИ ТА СИМВОЛИ

Поясни, як ти розумієш значення слова «фольклор». Які твори називають фольклорними? Наведи приклади.

Наша подорож в історію музичної України триває. Прямуємо в гості до знавців фольклору.

Фольклором називають колективну художню літературну і музичну творчу діяльність народу.

Відкриваємо першу сторінку великої книги народної творчості.

Пісенна сторінка України

Народні пісні надзвичайно різноманітні за видами та жанрами. Їх виконують переважно аматорські або професійні фольклорні колективи, яким притаманна **народна манера співу**.

Пісенний фольклор здавна приваблював численних дослідників, серед яких були славетні композитори. Вони дбайливо збирали народні пісні, записували їх нотами та здійснювали інструментальні обробки, аби зберегти це багатство для нащадків. Зараз фольклорні твори зберігаються у цифрових архівах.

Пригадай прізвища українських композиторів, які використовували у своїй творчості пісенний фольклор.

Ти вже знаєш, що жоден народний обряд не обходиться без пісні. Послухай старовинну обрядову пісню, що зберігається в цифровому архіві фольклорної спадщини Харківської області.

Українська народна щедрівка «Щедрий вечір» (у виконанні фольклорного ансамблю; фрагмент).

Чим ця пісня відрізняється від знайомого тобі «Щедрика» М. Леонтовича? Що в цих творах спільне?

Українська народна пісня «Світить місяць над горою» (у виконанні аматорського фольклорного колективу «Берегиня»; фрагмент).

Який настрій створює ця пісня? Про що вона розповідає? Охарактеризуй особливості народної манери виконання пісні.

Народний аматорський фольклорно-етнографічний колектив «Берегиня» із с. Меделівка Житомирської обл.

Інструментальний фольклор

Інструментальний фольклор — це музичний супровід до пісень, танцювальних мелодій, імпровізації та навагування, які найчастіше виконують кобзарі, лірники, бандуристи, оркестри народних інструментів, а також аматорські й професійні ансамблі народних інструментів.

Аматорський ансамбль народних інструментів «Дивограй». Гайсин, Вінницька обл.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Українська народна полька (у виконанні аматорського ансамблю народних інструментів; фрагмент).

Про що розповіла тобі музика? Який настрій вона створює? Які народні інструменти її виконують?

Українські народні танці відображають національні риси характеру українців: волелюбність, завзяття, веселу вдачу. «Колискою» знаменитих гопаків і козачків була Запорозька Січ, адже козаки із задоволенням танцювали під час відпочинку або в процесі фізичних тренувань (бойовий гопак). Доволі популярними були й танці-ритуали, танці-обряди — побутові, сюжетні, які виконували в супроводі хору і самобутніх народних інструментів.

Відеофрагмент українського народного танцю «Ой-ра» (у виконанні танцювальної групи Державного академічного Волинського народного хору).

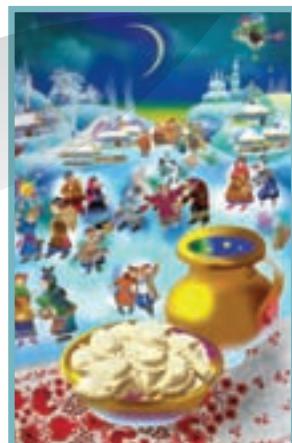
Які елементи танцю тобі сподобалися? Добери слова, якими можна описати музичний супровід і характер танцю.

Ігровий фольклор

Ігровий фольклор — це словесний супровід дитячих та народних ігор, театралізованих обрядових дійств.

Народна гра «Коза» — театралізований обряд-гра з масками, що має різні варіанти сценарію та пісень, пародійно-гумористична вистава, яку проводять на зимові свята. Головний персонаж — Коза, тобто парубок, одягнений у вивернутий кожух і маску (іноді дерев'яний макет голови тварини тримали в руках). Коза танцює, «вмирає» і «воскресає», що символізує річний цикл змін у природі. Серед інших пісень виконують і таку:

Де коза ходить, там жито родить,
Де не буває, там вилягає.
Де коза ногою, там жито копою,
Де коза рогом, там жито стогом.

Т. Зеленченко.
Меланка

Сторінка народного театру

Вертепні дійства, вертепний театр — самобутнє явище в розвитку української театральної культури.

Вертеп — це старовинний пересувний український ляльковий театр, у якому ставили релігійні та світські жартівливі й іронічні п'еси.

Ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку. На другому поверсі вертепу показували різдвяну драму, а на першому — сатирично-побутову інтермедію.

Відеофрагмент із вистави народного театру «Вертеп».

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що тобі найбільше сподобалося?

Виконуємо пісню «[Це Різдво!](#)» (слова Н. Савка і П. Франіка, музика Н. Савка).

Супроводжуй свій спів танцем-імпровізацією.

Об'єднайтесь у чотири групи, щоб підготувати спільній мистецький проект «Народна музика» протягом трьох місяців.

Перша група — «Пісняри» — збиратиме скарбничку народних пісень, записаних у форматі mp3. Друга група — «Фольклористи» — буде колекціонувати відеовиступи відомих фольклорних колективів країни. Третя група — «Інструменталісти» — створюватиме колекцію інструментальної народної музики. Четверта група — «Режисери» — складатиме сценарій свято-вого вечора, присвяченого народній музиці, і згодом проведе цей вечір у школі.

- Що таке фольклор? Які види музичного фольклору існують?
- Яку роль виконують пісні в народних обрядах?
- Яка народна гра пов'язана із зимовими святами?
- Що ти дізнався/дізналася про народний театр вертеп?

Розпочни збирати музичний матеріал для спільногого проекту «Народна музика».

Урок 36. НАРОДНІ ОБРЯДИ ТА СИМВОЛИ

Розкажи, що ти знаєш про вишивку як народне мистецтво. Які види вишивки тобі відомі?

Українська народна вишивка — це віддзеркалення родової пам'яті нашого народу. У вишитих узорах збереглися прадавні магічні знаки, символіка червоного кольору, образи «дерева життя», «берегині», які, своєрідно переосмислені, можна побачити і в творах сучасних майстрів.

Кола, ромби, гілки й спіралі — не просто фігури, а унікальні стародавні символи, якими наши предки малювали свою долю, відтворюючи ці таємничі знаки на полотні як заклинання, як обереги, як коди своєї нації.

	Дерево життя Краса, молодість, очищення душі і тіла; безсмертя, відродження після смерті, родинність
	Серце Символ Нерівності на вічній суванці для щастя та здоров'я життя
	Зорі Складний у формі Алатор — загроза людині з космосу; оберег від зла і негативу; захищав від ворогів і багасів
	Шеврони Обернути вершинкою вниз — лока, жіночі, єдні матеріальну сущість; обернути вершинкою вгору — чоловічі, обі думкова сущість
	Хвильсті лінії Зигзаг — ЕДІ, дол. Умінні часу та еволюція Всесвіту
	Хрест Оберег від злих духів. Прямий хрест — символ Творця, Сонце чоловічого, началь; косин хрест — жіноче началь, Місяць
	Сварга Символ сонячного культу, дзвінчного, вогнища, родинного щастя
	Повна рожа Або вселенітвітвята зірка — поздоровлення жіночому і чоловічому началь, але діл життя-успіху. Ця симвал часто називається Зорко Богородиця — виникнення на небесах Дані Марі
	Кривий танець Або безконечність — життєвий цикл, символ єдиного буття, силы та життєвої енергії
	Квадрат Благополуччя, мир, достаток; земле відьми
	Ромб Союз сонця і зорі, плодочинні
	Ромб із крапкою посередині — захисне поле
	Коло Символ сонця, божественної енергії, безперервності буття і єдності
	Рослинний мотив Чистота, процідання роду та життя
	Калина Любов, благопійство, краса; материнські (бабу — маті, ягоди — дівчата)
	Глеки дуба На чоловічих сорочках прообраз Гербу
	Виноград Сімейне щастя
	Квіти маку Захисник від злого ока

Українські вишиванки неможливо уявити без яскравого і водночас витонченого орнаменту, який допомагає народним майстрям і майстриням надавати виробам композиційної завершеності.

Орнамент — візерунок, який ґрунтуються на ритмічному повторенні елементів, що його складають.

Орнамент може зображувати конкретні форми рослинного чи тваринного світу, геометричні фігури або фігури людей. Таким чином, орнаменти поділяють на **геометричні, рослинні, зооморфні** (основу яких складають стилізовані зображення тварин) та **антропоморфні** (в основі яких — стилізоване зображення людини).

Зазвичай орнамент утворюють декілька декоративних елементів або фігур.

Компактну цілісну групу декоративних елементів, яка своїм повтором складає орнамент, називають **декоративною ланкою**.

Разом із сусідом/сусідкою по парті визнач, які елементи утворюють декоративну ланку зображеного на малюнку орнаменту.

Дізнайся більше про орнаментику, скориставшись власним Ґаджетом.

Сьогодні ми помандруємо на Івано-Франківщину в село Космач. Там живе і творить неповторну й магічну вишивану красу народна майстриня **Юряк Параска Танасіївна**.

Вишивальниця не копіює чужі узори — її роботи унікальні. У них відображаються думки і настрої людини, краса навколошнього світу, сподівання на добру долю, правічні вірування, оберегова символіка речей — все, що стає вагомим і значущим завдяки чарівним рукам майстрині.

? Уважно розглянь фрагмент вишитого рушника. Які види орнаментальних зображень використала майстриня? Визнач, які декоративні ланки повторюються в кожній орнаментальній стрічці рушника, та опиши їх.

Гра «Дешифратор».

😊 «Прочитай» орнаментальний символічний код на рушнику.

Параска Юряк

У зимку люди здавна надягають теплі рукавички. Звісно, приємно, якщо вони оздоблені яскравим та виразним орнаментом. А якщо ці вироби прикрашає вишивка, виконана за твоїм власним ескізом, — це втричі приємніше. Отож, створи ескіз вишивки для рукавичок, пам'ятаючи про виражальні можливості ужиткового мистецтва: стилізацію, контраст, ритмічну повторюваність декоративних елементів.

- Що таке орнамент? Які види орнаментів існують?
- Яку частину орнаменту називають декоративною ланкою?
- Розглянь роботи своїх друзів. Визначте разом, чи вдалося вам створити яскраві та виразні ескізи вишивок.

1

2

мастер-клас на youtube-каналі

? Дізнайся з додаткових джерел, у яких народів теж популярне мистецтво вишивки.

У вільний час, відвідуючи магазини, зверни увагу на полички з мініатюрними керамічними виробами та уважно роздивись їхні форми й оздоблення.

Урок 37. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ІГРАШКИ

Які народні дитячі пісні ти знаєш?

Народні дитячі пісні є невід'ємною частиною українського фольклору. Вони відрізняються за тематикою, образами, формою, призначенням, способом і часом виконання.

Колискові пісні ніжні й ліричні. Ігрові пісні супроводжують хороводні та сюжетні ігри, надають їм певного колориту.

Лічилки здавна допомагають дітям справедливо розподіляти ролі під час гри. Заклички виражают звернення дитини до явищ та сил природи як до живих істот. У небилицях з гумором розповідається про те, чого насправді не буває. Дражнилки дають можливість дітям висловити невдоволення, гнів, образу; висміяти кривдника. Побутові дитячі пісні пов'язані з родинними взаєминами, стосунками з ровесниками, пізнанням навколошнього світу. Часто дійовими особами цих пісень стають рослини, тварини, казкові персонажі або міфічні істоти. Календарні пісні — колядки, щедрівки, веснянки тощо — складають найбільший пласт дитячого пісенного фольклору.

Дитячий фольклор: лічилки, дражнилки, забавлянки
(у виконанні дитячого хору).

Про що йдеться у кожному творі? Які особливості дражнилок, лічилок та забавлянок тобі вдалося розпізнати?

Дитячий фольклор — народна творчість, присвячена дітям і створена дорослими або самими дітьми, що передавалася з уст в уста.

Серед дитячих народних пісень особливе місце посідають колискові.

Колискова, або колисанка — лірична пісня, яку виконують, заколисуючи дитину, аби її приспати.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Особливостями колискових є плавний ритм, помірний, монотонний темп з ефектом погойдування. Виконують їх тихо, наспівно, у середньому регістрі. Окрім цього, в змісті колискових є слова, які часто повторюються: люлі-люлі, люлечки, а-а-а, гойда-гойда та інші.

Українська колискова пісня «Гойда-гойда» (у виконанні Н. Матвієнко та дитячого хору).

Які особливості колискових пісень відчуваються в цьому творі? Опиши ритм та мелодію пісні. Спробуй передати зміст колискової рухами рук і тіла у відповідному темпі.

Ти вже знаєш, що багато українських композиторів збиралі народні пісні та здійснювали їх обробки для виконання хором.

Українські народні пісні «Пісня про зайчика», «Женчик-бренчикочок» в обробці М. Леонтовича (у виконанні дитячого хору; фрагменти).

Про що розповідає кожен твір? Чим подібні та чим відрізняються ці пісні? Які засоби виразності тобі вдалося в них розпізнати? Спробуй визначити, до яких видів дитячого фольклору вони належать. Які ще народні дитячі пісні ти знаєш? Чи подібні вони до тих, які щойно прозвучали?

Хорова школа «Зоринка»,
Тернопіль

Микола Леонтович — український композитор, хоровий диригент, громадський діяч, педагог; автор широко відомих обробок українських народних пісень для хору. У своїх творах М. Леонтовичу вдалося поєднати народні пісенні традиції з власним стилем. Композитора вважають основоположником нового напряму хорової музики.

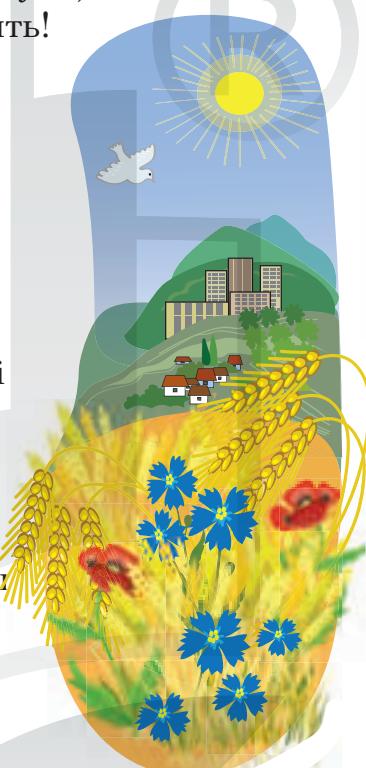
Розучуємо пісню Д. Пташинської «Під небом синім». Заспівай пісню разом із друзями під акомпанемент музичного інструменту. Спробуйте жестами рук і мімікою показати зміст пісні.

1. Україно моя, Україно квітуча,
Золотаві лани і небесна блакить,
Мов джерельна вода, лине мова співуча,
Що, як музика, в серці моему бринить!

Приспів:

Під небом синім на Україні
Шумлять жита!..
Співайте з нами усі країни,
Усі міста!..
Понад землею полине пісня,
Неначе птах,
Про край, де квітнуть волошки сині
В рясних житах!..

2. Україно моя, росяна Україно,
Яблуневі сади, колосисті поля,
Лине пісня дзвінка в небеса соколиз!
І радіє під сонцем квітуча земля!

Приспів.

3. Україно моя, чарівна Україно,
Поміж сотень шляхів і життєвих доріг,
Рідну мову свою і пісні слов'яні
Я навік збережу, мов святий оберіг!

Приспів.

- Що таке дитячий фольклор?
- Які види народних дитячих пісень тобі запам'яталися? У чому полягають їхні особливості?
- Що ти дізнався/дізналася про творчість М. Леонтовича?

Скористайся додатковими джерелами й досліди особливості народних потішок і забавлянок. Доповни свій проєкт дитячими народними піснями.

Урок 38. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ТА ІГРАШКИ

Що тобі відомо про народні іграшки? Із яких матеріалів їх виготовляли?

Особливим різновидом творів українського ужиткового мистецтва завжди були різноманітні **іграшки**, які виготовляли з **дерева**, **глини** й навіть **сиру**. Якщо із сирною іграшкою можна було погратися, а потім її з'їсти, то дерев'яні та глиняні іграшки були не тільки цікавою забавкою, але й часто простим і доступним музичним інструментом — свищиком. До речі, свищики здавна використовували у різноманітних фольклорних дійствах.

Так повелося, що глиняні фігури виготовляли переважно дружини й діти гончарів. Ці вироби не лише прикрашали оселю: вони символізували господарську діяльність українського селянина — коники, баранці, півники...

Керамічні іграшки

Об'єднайтесь у групи. Дослідіть, із яких матеріалів виготовляють народні іграшки люди інших національностей, що живуть в Україні.

Михайло Діденко

Завітайте у гості до народного майстра-гончара з Вінниці **Михайла Діденка**. Він — представник молодого покоління майстрів, які відроджують старовинні зразки подільської кераміки. Михайло використовує у своїх роботах мотиви прадавньої трипільської орнаменталістики. Створені майстром керамічні вироби вирізняються декоруванням та індивідуальним почерком і випромінюють сонячне світло й життедайну енергію працівничих магічних знаків.

Декорування — нанесення на видиму поверхню виробу декоративних елементів з метою орнаментування та оздоблення.

?

Дізнайся більше про творчість Михайла Діденка, скориставшись власним гаджетом.

?

Розглянь зображення керамічної іграшки. Визнач, які відомі тобі геометричні форми лягли в основу голови, шиї, тулуба та ніг фантастичного диво-ко-ника. Якими візерунками автор прикрасив свій виріб? Де розміщено композиційний центр орнаментальної композиції? Які деталі ти вважаєш другорядними? Завдяки чому елементи декорування особливо виразні й чіткі?

?

Створи об'ємну пластичну фігурку диво-тварини — баранця або коника (за вибором). Дотримуйся вказаної на зразку послідовності роботи. Оздобити виріб ти можеш або шляхом продряпування, або використовуючи для декорування різноманітні пластилінові джгутики.

1

3

2

4

майстер-клас на youtube-каналі

- Хто найчастіше виготовляв глиняні іграшки? Для чого вони були призначені?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, які засоби виразності ви використали для створення яскравих декоративних образів. Що символізують орнаменти на ваших виробах?

У вільний час за допомогою гаджета переглянь казкові образи, що створила на своїх полотнах народна художниця Марія Примаченко.

Урок 39. НАРОДНІ МАЙСТРИ ТА МАЙСТРИНИ

Які українські народні музичні інструменти ти знаєш? До яких груп інструментів вони належать?

Наша мандрівка мистецькими стежками України триває. Ми побувавши в гостях у народних майстрів, які виготовляють музичні інструменти.

На теренах України музичні інструменти відомі із сивої давнини. Зокрема, зображення на пам'ятках скіфської та давньоруської культури доводять, що в ті часи були поширені ліри, гуслі, бубни, дерев'яні труби, сопілки.

Софія Київська. Фреска «Музиканти»

У Запорозькій Січі популярними інструментами були литаври, барабани, козацькі сурми і труби.

У сучасній Україні народні інструменти входять до складу найрізноманітніших ансамблів та оркестрів.

Розглянь зображення українських народних музичних інструментів (с. 125-126). Зверни увагу, на які групи їх поділяють. Які з цих інструментів тобі вже були відомі, а які ти бачиш уперше?

Струнні музичні інструменти

Бандура

Кобза

Козобас

Гудок

Басоля

Гуслі

Колісна ліра

Цимбали

Духові музичні інструменти

Окарина

Свиріль

Сопілка

Сурма

Трембіта

Ударні музичні інструменти

Барабан

Бубон

Литаври

Бугай

Духові інструменти

Духові народні інструменти мають різні тембри, які легко розпізнати на слух: ніжний звук **сопілки**, закличний сигнал **сурми** або сильний звук **трембіти**.

Завітаймо в гості до народного майстра, який власноруч виготовляє сопілки.

Дводенцівка

Сопілка та її різновиди побутують у багатьох регіонах України, але мають різні назви й технології виготовлення. Зокрема, на Гуцульщині поширина **денцівка**, бо має свисток у вигляді денця. На Поліссі та Поділлі побутувала назва **дудка**, на Лемківщині — **сопівка**. Різновидом сопілки є **дводенцівка** — здвоєна сопілка з особливою системою отворів.

Л. Колодуб. «Старосвітські гуцульські награвання» (соло на сопілці).

Який настрій створює ця музика? Опиши особливостізвучання сопілки. Добери слова, що характеризують мелодію прослуханого твору.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

До духових народних інструментів належить і багатоголосна **волинка**. Цей колоритний інструмент складається з декількох трубок, які кріпляться до торби або міхура з повітрям. Побутував переважно серед пастухів і набув значного поширення у середньовічній Європі. В Україні з'явився приблизно в 16-му столітті й отримав багато синонімічних назв: «дуда», «коза», «баран», «міх». Волинка входила до полкового оркестру Війська Запорозького.

Волинка

Струнні та ударні інструменти

На **струнних** народних інструментах звук утворюється по-різному: **бандура** і **кобза** потребують щипкового дотику, на **басолі** й **гудку** грають смичком, а на **цимбалах** звук видобувають ударами паличок по струнах.

Призначення **ударних** інструментів — задавати ритм. Ти вже знаєш, що улюбленим інструментом козаків були **литаври**, звук яких сповіщав про небезпеку і закликав до боротьби. А ще у Запорозькій Січі значну популярність здобув **бубон**. До слова, цей інструмент і досі надзвичайно поширений в Україні.

Віночок українських народних мелодій
(відеофрагмент виступу ансамблю «Троїсті музики» Національного академічного оркестру народних інструментів).

Про що розповіла тобі музика? Опиши її характер. Які музичні інструменти виконували цю музику?

Троїсті музики — народний інструментальний ансамбль, до складу якого входили скрипка, басоля (бас), бубон або скрипка, цимбали, бубон.

*Н. Курій-Максимів.
Троїсті музики*

Самозвучні інструменти

Можливо, тобі доводилося чути про самозвучні народні інструменти, або ідіофони.

Ідіофони — це музичні інструменти, джерелом звуку яких є сам корпус або його частина.

До цієї групи інструментів належать **дзвони** (великі, середні й малі та дзвіночки); **дримба** і **подвійна дримба** (нині збереглася лише в Карпатах); **калatalо** та **клепало** (використовували замість дзвонів у Галичині); **тріскачка, било, деркач** (шумові інструменти, відомі також як дитячі іграшки).

Дізнайся з додаткових джерел, у яких іще народів є інструмент, схожий на дримбу.

Гра «Упізнай інструмент».

Розглянь зображені самозвучні народні інструменти і послухай, як вони звучать. Спробуй розпізнати кожен інструмент.

Дримба

Деркач

Тріскачка

Виконуємо пісню Д. Пташинської «**Під небом синім**» під фонограму.

Об'єднайтесь у дві групи. Оберіть улюблені ударні інструменти і створіть ритмічний супровід до пісні.

- Про які народні інструменти ти дізнався/дізналася?
- Назви струнні, ударні та духові народні музичні інструменти.
- Чим цікавий музичний інструмент волинка?
- Які інструменти називають самозвучними? Поясни, чому.

Доповни свій проект інформацією про українські народні музичні інструменти. Знайди в додаткових джерелах відомості про народних майстрів, які виготовляють ці інструменти.

Урок 40. НАРОДНІ МАЙСТРИ ТА МАЙСТРИНИ

Пригадай, що таке стилізація форми і яку роль вона відіграє в образотворчому мистецтві.

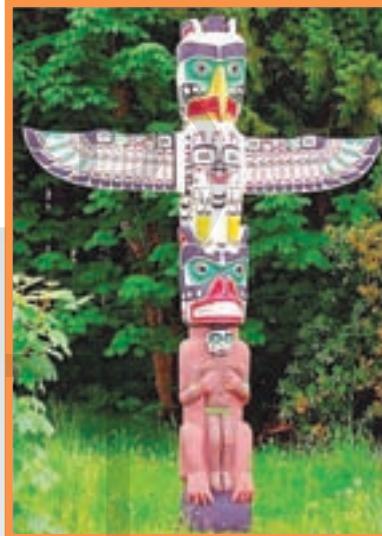
Ще в сиву давнину улюбленою темою в мистецтві було зображення тваринного й рослинного світу. За віруваннями первісних людей, кожне плем'я мало свого предка, якого називало **тотемом**.

Тотем (з мови індіанців північноамериканського племені оджибве *от-отем* — його рід) — родовий знак племені: певна тварина або рослина, з якою ототожнює себе рід або плем'я.

Зображення тотема вирізьблювали з дерева чи каменю, за допомогою природних барвників наносили на одяг, зброю та знаряддя праці.

Минали тисячоліття, зникали давні вірування, а напівказкові образи тварин і рослин залишалися в народному мистецтві. У цих образах люди втілювали свої мрії та прagnення, передавали одвічну ідею боротьби добра зі злом.

Саме ця ідея є основою творчості народної художниці України **Марії Примаченко**. Вона створила чарівний світ яскравих соковитих барв, прикрасила його дивовижними квітами й неповторними орнаментами, населила небаченими фантастичними звірами і птахами — добрими або злими. Злу силу М. Примаченко малювала темними, ніби навмисне приглушеними фарбами; добру — яскравими, сяючими. Тема радості буття у творах майстрині поєднується з темою смутку, але добро завжди перемагає. Кожну композицію доповнює рослинне обрамлення. Усі зображення стилізовані, й тому особливо виразні.

Тотем

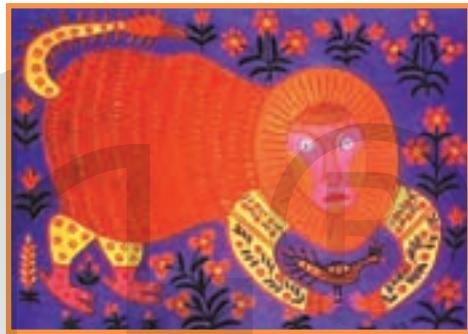
Марія Примаченко

Розглянь твори М. Примаченко. Визнач, який із цих художніх образів добрий, а який — злий. Доведи свою думку.

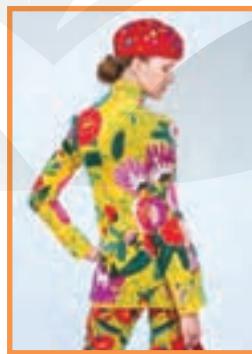
M. Примаченко.
Тигр сміється

M. Примаченко.
Дика видра пташку схопила

Надзвичайно привабливий світ фантастичних образів славетної української художниці вивчають багато сучасних мистецтвознавців, художників, культурологів і визнають її роботи явищем світового масштабу. За рішенням ЮНЕСКО 2009 р. було визнано роком Марії Примаченко.

За мотивами її творів митці втілюють власні задуми в кераміці, gobelenах, розписі тканин тощо. Так, самобутні картини М. Примаченко надихнули українську дизайнерку **Оксану Караванську** на створення колекції одягу «Весна-літо 2009».

З колекції одягу «Весна-літо 2009» О. Караванської

Дізнайся більше про творчість М. Примаченко, скориставшись власним ґаджетом.

Уважно розглянь творчу роботу. Визнач, завдяки чому зображення на тарелі здаються яскравими та виразними. Які засоби використано для виділення композиційного центру?

Виконай ескіз розпису тареля у стилі робіт М. Примаченко. Скористайся поданими нижче етапами створення основного образу, що перебуватиме у композиційному центрі тареля. Візьми до уваги, що цікавіше буде не копіювати роботу майстрині, а придумати власний образ за мотивами її творів.

М. Примаченко.
Таріль «Пташка»

майстер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

5

6

- Що таке тотем?
- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість Марії Примаченко?
- Розглянь роботи своїх друзів. Придумайте разом назви для фантастичних звірів на ваших ескізах тарелів. Визначте настрій та характер створених вами образів. Обговоріть, як «взаємодіють» у кожній роботі центр композиції та деталі навколо нього.

У вільний час переглянь за допомогою ґаджета картини, на яких зображено козака Мамая.

Урок 41. НАРОДНІ ГЕРОЇ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, у яких піснях відображається історія народу.

Звернімось до знавців історії музичного мистецтва України. Своєрідним символом української національної культури є **думи** та **історичні пісні**.

V. Шаталін.
Пісня бандуриста

Як окремий жанр думи почали виділяти з 15-го століття. Джерелом їх виникнення стали величальні пісні, які набули поширення ще в 11-му столітті і прославляли князів, змальовували їхні походи, битви і подвиги. Із 17-го століття в тематиці дум почали переважати розповіді про драматичні сторінки з життя народу, відвагу і завзяття у боротьбі з ворогом.

Творцями і виконавцями дум були мандрівні співці — **кобзарі**, які супроводжували свій спів грою на кобзі (рідше — на бандурі чи лірі). Характерною рисою думи є її будова: **заспів**, власне **дума з ліричними відступами** і **кінцівка** (славослів'я).

Думи — лірико-епічні твори геройчного і соціально-побутового змісту, які виконували мандрівні співці-музики: кобзарі, бандуристи, лірники.

Уривок зі старовинної української «Думи про Марусю Богуславку», 17-те ст. (у виконанні кобзаря).

Про що розповідає прослуханий твір? Які характерні ознаки думи тобі вдалося розпізнати? Охарактеризуй засоби музичної виразності думи. Яку роль виконує інструментальний супровід на кобзі?

Уривок із мультфільму «Маруся Богуславка» (реж. Н. Василенко, 1966).

Який образ Марусі Богуславки втілено в мультфільмі? Як музика допомагає розкрити цей образ?

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

В **історичних піснях**, котрі з'явилися у 15-му столітті, оспіували реальних історичних осіб або безіменних героїв, розповідали про визвольну боротьбу українського народу з турецько-татарськими поневолювачами та польською шляхтою, про стихійні селянські повстання («Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку...» та інші). Сьогодні ці пісні виконують як з інструментальним супроводом (оркестр або ансамбль), так і без нього (а капела).

Історичні пісні — твори, присвячені історичним подіям або героям української історії.

Українська народна пісня «**Засвіт встали козаченьки**» (у виконанні чоловічої хорової капели).

М. Лисенко. Інтродукція з опери «**Тарас Бульба**»: українська народна пісня «**Засвіт встали козаченьки**» (у виконанні симфонічного оркестру).

М. Дмитренко.
Бандурист

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Що тебе вразило у звучанні чоловічого хору? Яким був його тембр? Як змінилась українська народна пісня в інтродукції М. Лисенка? Чим відрізняється вокальний твір від інструментального? Які інструменти виконували цю історичну пісню? Опиши засоби виразності інтродукції М. Лисенка.

Інтродукція — невеликий інструментальний вступ, що передує основній частині музичного твору.

Оперу «**Тарас Бульба**» М. Лисенко написав за сюжетом одноіменної повісті М. Гоголя. У ній розповідається про історичні події в житті України, мужність та героїзм козацтва.

Сцена з опери М. Лисенка «**Тарас Бульба**».

Харківський національний театр опери та балету ім. М. Лисенка

Розглянь картину, на якій зображене ідеалізований образ козака — захисника українського народу. Опиши свої враження від цього твору та засоби його виразності. Який музичний інструмент зображене на картині? Якою музикою тобі хотілося б її озвучити?

Невідомий художник.
Козак Мамай

А. Бойко. Варіації на тему української народної пісні «Взяв би я бандуру» (у виконанні Р. Гриньківа).

Які емоції викликала в тебе прослухана музика? Як змінилась мелодія народної пісні в інструментальних варіаціях? Хто, на твою думку, виконав цей твір: аматор чи професійний музикант? Поясни, чому ти так вважаєш.

Об'єднайтесь у пари і заграйте на онлайн-бандурі, намагаючись створити власну мелодію. Поділіться одне з одним своїми враженнями.

Знайди в інтернет-джерелах музичні композиції, в яких поєднано звучання народних та сучасних електронних інструментів. Збережи цей запис на своєму гаджеті.

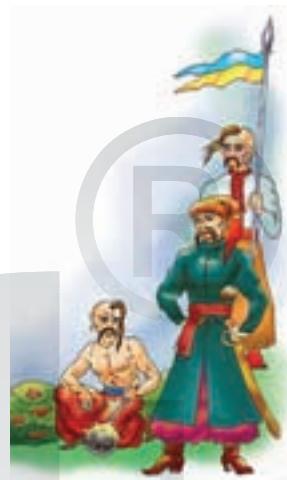

Розчуємо пісню М. Назарця «Ми — козаки».

1. Ми — козаки, ми — гордість України,
Зростаем і вчимось ми у батьків,
Як неньку Україну нам любити
І захищати її від ворогів.
Нехай в путі ясна зоря нам світить
І поведе до кращого життя,—
Ми — козаки, ми — України діти,
І доля в нас з країною одна!

Приспів:

Козацькі вірші, козацькі пісні
Лунають у наших серцях.
Козацькі слова, козацькі діла —
Ненька Україна в нас одна!

2. Ми — козаки, ми — України сила,
Хай пісня над Вітчизною летить,
Ми любим Батьківщину, небо й квіти,
В майбутнє шлем свій сонячний привіт!
Ми вірим: підніметься Україна
І зацвіте нарешті рідний край.
Ми — козаки, ми — України діти,
Ти разом з нами пісню цю співай!

Приспів.

Об'єднайтесь у дві групи. Візьміть улюблені ударні або шумові інструменти і виконайте ритмічний супровід до пісні.

1-ша група

2-га група

- Що таке дума? Розкажи про особливості її будови.
- Які пісні називають історичними?
- Хто найчастіше виконував думи й історичні пісні?
- Яку народну пісню використав М. Лисенко у вступі до опери «Тарас Бульба»?
- Що тобі відомо про кобзу та бандуру?

Доповни мистецький проект «Народна музика» колекцією історичних пісень та народних дум, які найбільше тобі сподобалися. Досліди, чи є історичні пісні у фольклорі інших народностей, що живуть на території України.

Урок 42. НАРОДНІ ГЕРОЇ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, як називається жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображеню сюжетів минулого.

Невідомий художник.
Козак Мамай

Із прадавніх часів до нас дійшли міфи та легенди про героїв — мужніх і хоробрих людей, які боролися з ворогом. У пам'яті народній живуть незабутні постаті славних гетьманів, отаманів, безстрашних воїнів-козаків. Історія зберегла їхні справжні імена та славетні подвиги, проте узагальнена уява українців створила виразний образ героя-захисника, козака-характерника Мамая, що став уособленням нескореного українського духу.

Про **козака Мамая** розповідають чимало народних казок, легенд, переказів, приказок. Та чи не найкраще його образ відтворений у народному живописі: в оксамитовому жупані, сап'янових чоботях та синіх шароварах; кругла поголена голова із хвацько закрученим за вухо «оселедцем», довгі вуса, чорні брови, карі очі, тонкий ніс, рум'яні щоки — саме таким склався в народній уяві портрет красеня-козака.

Козака Мамая завжди малювали з кобзою, що є символом співучої душі народу. Кінь на картині символізував народну волю, дуб — силу й могутність. Часто на малюнках зображували спис із прaporцем, козацький штоф та чарки. Це були речі, які нагадували про швидкоплинність життя та козацьку долю, в якій загроза смерті в бою була повсякденною реальністю: спис ставили на місці поховання, штоф і чарку клали до могили.

Народна картина — вид мальства, що розвинувся в Україні у 17–18-му ст. Сюжетами таких творів були реальні чи легендарні постаті та події, пов’язані з характерним народним побутом.

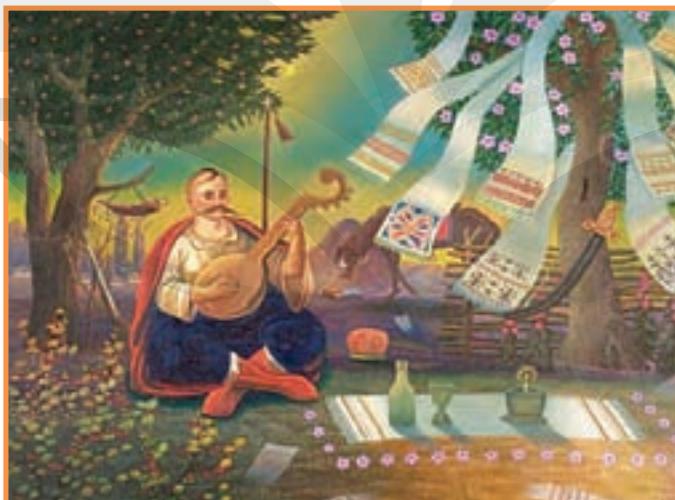
Справді народним художником був видатний український майстер пензля **Віктор Наконечний**, у творчості якого народна картина посідала чільне місце. Він жив і творив у мальовничому селі Клембівка, що на Вінниччині. В. Наконечного недарма називають генієм: його кредо — малювати так, щоб викликати в глядача думки і слези.

Дізнайся більше про творчість Віктора Наконечного, скориставшись власним ґаджетом.

Віктор Наконечний

Розглянь картину. Поміркуй, чи лише козак Мамай є центром цієї композиції. Що, на твою думку, символізують рушники, які тріпочуться на вітрі? Як ти вважаєш: створений художником образ відповідає традиційним народним уявленням про легендарного героя чи ні? Які елементи композиційного центру здаються тобі динамічними, а які — статичними? Поясни, чому.

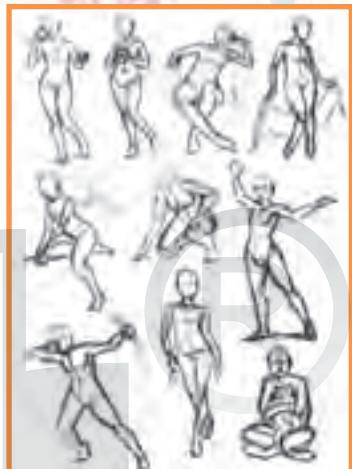

В. Наконечний.
Козак Мамай

Поради від майстра: щоб зобразити людину в стані спокою або руху, художник має брати до уваги особливі положення її тіла.

Розглянь графічні начерки фігур людей. Визнач, які зображення є статичними, а які — динамічними. Завдяки чому художникам вдалося передати ці стани?

Керуючись порадами майстра, створи зображення козака Мамая за зразком або за власним задумом. Доповни композицію характерними для народної картини деталями, що увиразнюють цей легендарний образ.

майстер-клас на youtube-каналі

- Що таке народна картина?
- Опиши узагальнений образ козака Мамая, яким він постає на народних картинах.
- Розглянь малюнки своїх друзів. Обговоріть разом, які обrazy легендарного народного героя вам вдалося створити. Що вам допомогло у творчій роботі? Які художні засоби виразності ви використали, щоб привернути увагу глядачів до центру композиції?

У вільний час переглянь за допомогою ґаджета зразки витинанок. Визнач, який відомий математичний принцип покладено в основу створення витинанки. Дізнайся, чи є мистецтво витинанки в інших національних культурах.

Урок 43. ТАНЕЦЬ У МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, яку частину в українському музичному мистецтві займають танцювальні мелодії.

Виrushаймо в Країну українських народних танців.

Український народний танець формувався і вдосконалювався протягом віків. Він був тісно пов'язаний із життям, побутом, працею народу. Сьогодні мелодії традиційних українських танців лунають у містах і селах під час масових гулянь та родинних свят. А ще народний танець можна побачити на сцені у виконанні професійних або аматорських танцювальних колективів.

Завітаймо в гості до знавців народної хореографії, які розкажуть нам про особливості українського танцювального мистецтва.

Одним із найпопулярніших народних танців є **гопак**. Це традиційний український танець запорозького походження, який виконують соло або групами у швидкому темпі. Оскільки гопак виник у Запорозькій Січі, то спочатку його виконували тільки чоловіки. Сучасний гопак танцюють і чоловіки, і жінки. Виконання танцю допускає імпровізацію (стрибки, присідання, обертання тощо).

Відеозапис «Гопак» (у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського).

Гопак у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського

Які елементи танцю тебе вразили? Добери слова, якими можна описати характер музики гопака.

Напевно, тобі вже відомо, що за часів Козаччини існував **бойовий гопак**. Під час танцю козаки відпрацьовували основні бойові елементи — блискавичну швидкість, потужні удари рук та ніг, спритність, характер і стійкість. Зараз мистецтво бойового гопака набуває в Україні дедалі більшої популярності.

Хмельницька федерація
Бойового Гопака

Уривок із мультфільму «Це — наше, і це — твое. Всесвітньовідомий танок гопак — наш!» (телеканал ПЛЮС-ПЛЮС).

Що нового ти дізнався/дізналася про гопак? Звідки походить назва цього танцю?

До масових народних танців належить і **козачок**. Цей швидкий танець виконують парами, рядами, соло. Козачок має багато спільногого з гопаком, але за характером більш легкий і веселій.

Гра «Урок танців».

Об'єднайтесь у пари. Увімкніть відеозапис танцю козачок. Стежте за рухами танцюристів і повторюйте за ними прості елементи. Яка пара затанцює найкраще?

А який народний танець, на твою думку, особливо популярний взимку? Звісно, **метелиця**. Це масовий танець жвавого характеру і темпу, який виконують із переплетінням рук та швидким кружлянням, що нагадує снігову

Метелиця у виконанні ансамблю народного танцю «Джерельце». Шостка, Сумська обл.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

заметіль (метелицю). Танець супроводжується співом із текстами жартівливого характеру.

Українські народні танці гопак, козачок, метелиця
(у виконанні оркестру народних інструментів; фрагменти).

Який настрій навіяла тобі музика? Чи вдалося тобі розпізнати мелодію кожного танцю? Який танець тобі найбільше сподобався? Що саме привернуло твою увагу?

Серед відомих народних танців вирізняється сuto чоловічий — гуцульський **аркан**. Його виконують зімкненим колом або півколом із топірцями в руках. Танець є головним елементом обряду посвячення юного гуцула в легіні (парубки).

Український народний танець аркан (відеофрагмент виступу хореографічного колективу).

Аркан. Печеніжин,
Закарпатська обл.

Розкажи про свої враження від перегляду. Який основний елемент цього танцю? Опиши характер музичного супроводу й особливості національних костюмів танцюристів.

Об'єднайтесь у групу. Дослідіть, які національні танці є культурним надбанням інших народностей, що мешкають в Україні.

Виконуємо пісню М. Назарця «**Ми — козаки**» під фонограму.

Спробуй себе в ролі соліста/солістки, а приспів виконай разом з однокласниками хором. Запишіть спів на диктофон та оцініть власне виконання.

- Про які народні танці ти дізнався/дізналася на уроці?
- Розкажи про походження та особливості виконання гопака.
- Який народний танець є сuto чоловічим? Що тобі відомо про нього?

Доповни мистецький проект «Народна музика» відеозаписами народних танців. Знайди в інтернет-джерелах відеоролики сучасних танців, схожих на гопак за ритмом і танцювальними елементами.

Урок 44. ТАНЕЦЬ У МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, як можна передати характер танцю в образотворчому мистецтві.

Перші танці, що зародилися на зорі людства, означали зовсім не те, що називають цим словом сьогодні. У стародавні часи різноманітними рухами і жестами люди виражали свої враження від світу, настрій і стан душі.

Ти вже знаєш, що танець тісно пов'язаний із життям та побутом людей, тому він завжди відповідає характеру й духу певного народу. Проте основною ознакою для всіх видів танців є їхня виразна ритмічна будова. Саме той чи інший музичний ритм надає кожному танцю особливої неповторності.

Ритм має важливe значення і в образотворчому мистецтві, зокрема в декоративно-ужитковому: адже він яскраво простежується в різноманітних орнаментальних композиціях. Сьогодні ти ознайомишся з ритмом у витинанці.

Танцівниці. Ахаггара,
Центральна Сахара

Витинанка — вид українського народного декоративного мистецтва, а також художній твір у вигляді вирізаної з паперу орнаментальної або сюжетної композиції.

Назва походить від слова «витинати», тобто «вирізати». Це ажурні й силуетні зображення, витягні ножицями чи вирізані спеціальним ножем з білого або кольорового паперу.

Перші паперові витинанки з'явилися в Україні у 17–18-му столітті і стали по-Л. Концевич. За мотивами творів Т. Шевченка

пулярною прикрасою житла. Зазвичай традиційна витинанка має сюжет — за нею можна було зрозуміти, у кого в селі народилася дитина, де гуляли весілля, які були свята. До речі, на свята українці виготовляли особливі витинанки: у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, барвінкового цвіту чи постатей ангелів. Витинанка-хрест була оберегом — її чіпляли на сволок, де висіла дитяча колиска.

Особливо часто витинанками оздоблювали божники та мисники. Також ці художні вироби у вигляді серветок з ажурно вирізаними краями прикрашали полиці буфетів і тумбочок, слугували фіранками на вікнах.

Україна здавна славилася самобутніми майстрами, які створювали чудові витинанки. Безперечно, до цієї когорти належить і сучасна народна художниця **Наталія Гуляєва-Смагло**. Живе і творить пані Наталія на Вінниччині, працює вчителем образотворчого мистецтва. Вона — авторка серії унікальних витинанок та ілюстрацій до книжок.

Н. Гуляєва-Смагло

Розглянь виготовлену майстринею витинанку. Кого зображеного в центрі композиції? Який математичний принцип покладено в основу її створення? Де в цій роботі народна художниця використала орнаментальний ритм?

Н. Гуляєва-Смагло.
Скіфія. Половання

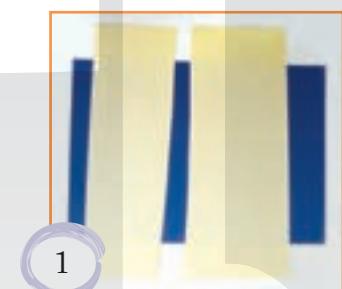
Дізнайся більше про творчість Н. Гуляєвої-Смагло, скориставшись власним ґаджетом.

Поради від майстрині: створення витинанки пов'язане з урахуванням осі симетрії (симетричність зображення). Тому папір складають удвое, вчетверо, увосьмеро, наносять малюнок і вирізують його. Готовий виріб розкривають, вирівнюють і наклеюють на основу.

Створи ритмічну композицію «Хоровод» у техніці витинанки за зразком або за власним задумом. Дотримуйся вказаної послідовності роботи.

1

2

3

4

мастер-клас на youtube-каналі

5

- Що таке витинанка?
- Для чого українці використовували витинанки в давнину?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам зробити свої зображення симетричними. Який вигляд мають ваші хороводні композиції?
- Назви відомий музичний твір, якому відповідає ритм твоєї витинанки.

У вільний час знайди в інтернет-джерелах і переглянь за допомогою ґаджета зразки декоративних натюрмортів.

Урок 45. ЗВ'ЯЗОК НАРОДНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО МИСТЕЦТВА

Які види народних пісень ти вже знаєш? Розкажи про їхні особливості.

Українці — надзвичайно співучий народ. Ми співаємо в будень і свято, у рідному домі й на чужині, виливаючи свою радість та журбу. Найбільший пласт народної творчості складають побутові пісні.

Побутові пісні — це пісні, в яких відображені почуття, переживання і думки людини, пов'язані з її особистим життям та життям усього народу.

Побутові пісні дуже різноманітні за тематикою, сюжетами й мотивами.

Розглянь віночок українських побутових пісень. Вислови пропущення, про що вони розповідають.

Козацькі пісні пов'язані з історією козацтва. В них оспівуються козацькі походи, туга за рідними і батьківщиною, сутички з ворогами й нелегка доля в полоні.

Ліричні пісні розповідають про кохання і біль розлуки, родинні стосунки, щастя материнства.

У **жартівливих** піснях особисті почуття, сімейні незгоди або життєві історії змальовуються з доброзичливим гумором. Чимало таких пісень є **танцювальними**, бо мають чіткий ритм і жвавий темп.

Кріпацькі пісні зображують тяжке підневільне життя селян, а **чумацькі** — нелегку долю чумаків, небезпеки, що підстерігають їх у дорозі і сум через розлуку з рідними.

У побутових піснях мелодія зазвичай нескладна, часто повторюються фрази або окремі слова, приспів іноді відсутній. Розповідь ведеться від імені героя/героїні або декількох осіб.

Розучуємо українську народну пісню «Їхав козак за Дунай».

Заспівай пісню спочатку під фонограму, а потім — а капела.

1. Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненъкий,
Неси та гуляй!».
2. Вийшла, ручки заломивши
І тяженько заплакавши:
«Як ти мене покидаєш, —
Тільки подумай!».
3. «Білих ручок не ламай,
Ясних очей не стирай,
Мене з війни із славою
К собі ожидай!»

4. «Не хочу я нічого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій
мій миленький,
А все пропадай!»

Об'єднайтесь у кілька груп. Створіть ритмічний супровід до пісні за допомогою рук і ніг, використовуючи різні способи видобування звуків: клацання, тупання, пlesкання тощо.

Ти вже знаєш, що професійна і народна музика тісно пов'язані між собою, — адже народні пісні часто стають основою для творів композиторів.

Українська народна пісня «Їхав козак за Дунай» (у виконанні хорової капели та народного оркестру; фрагмент).

Л. ван Бетховен. Варіації на тему «Їхав козак за Дунай» (обробка пісні для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі; обробка пісні для флейти і фортепіано; фрагменти).

Опиши свої враження від прослуханих творів. Як змінилась народна пісня у варіаціях Л. ван Бетховена? Які засоби виразності використав композитор? Добери слова, якими можна описати музику кожного твору.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Доля відомої української пісні «Іхав козак за Дунай» має цікаву історію. Українці співали її ще у 18-му столітті, а невдовзі цей мотив почув славетний **Л. ван Бетховен**. Композитор кілька разів опрацьовував мелодію і створив обробки для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі й обробку для фортепіано і флейти. Потім пісня долинула до Італії і залишилась там у творі італійського композитора **Томмазо Траєтта**. Учень В. А. Моцарта композитор **Й. Гуммель** та німецький композитор **Й. Шнайдер** теж написали обробки цієї пісні для інструментів і хору.

Яким же чином ноти пісні потрапили до рук європейських композиторів та хто насправді її автор? Науковці з'ясували, що написав пісню **Семен Климовський** — козак Харківського полку. Отож, авторська пісня, створена три століття тому, стала не тільки українською народною, а й підкорила увесь світ.

 Пригадай, яку музику Л. ван Бетховена ти слухав/слухала раніше. Дізнайся більше про цього унікального композитора, творчості якого не завадила навіть глухота, а згодом і цілковита втрата слуху.

Завітаймо у гості до сучасних митців, які перетворюють народні пісні на популярні сучасні композиції.

 [Українські народні пісні «Гей, соколи!», «Взяв би я бандуру» в обробці О. Токар](#) (у виконанні театру пісні «Джерела»; фрагменти).

 Розкажи про свої враження від прослуханої музики. Поміркуй, завдяки чому народні пісні отримують новезвучання в творчості сучасних виконавців.

-
- Які народні пісні називають побутовими?
  - Що характерне для різних видів побутових пісень?
  - Яка українська пісня стала основою для професійних творів Л. ван Бетховена?

 Дізнайся більше про народні пісні, які отримали друге життя в професійних творах. Доповни проект «Народна музика» записами побутових пісень.

Урок 46. ЗВ'ЯЗОК НАРОДНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО МИСТЕЦТВА

Поміркуй, що може бути спільного між професійним та народним мистецтвом.

Народне мистецтво формувалося протягом століть. У ньому, мов у дзеркалі, відображаються традиції, моральні основи, мрії, прагнення, переживання й естетичні ідеали цілих поколінь.

Народна творчість — це особливий вид діяльності людей, історична основа, на яку спирається світове мистецтво.

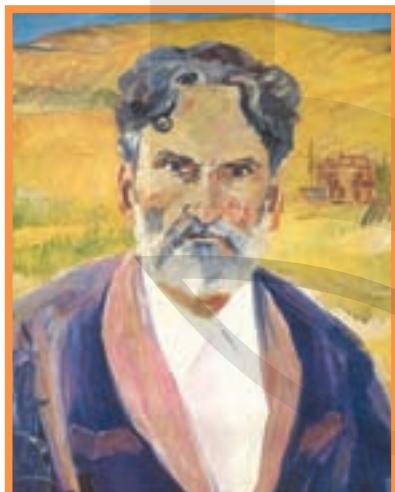
Професійне мистецтво проросло із мистецтва народного. Адже будь-який митець належить до того чи іншого народу, а відтак з раннього дитинства увібрал у себе певні звичаї та традиції, особливе розуміння краси, усвідомлене ще далекими пращурами.

Безсумнівно, таким художником був вірменин за походженням **Мартiros Сар'ян**. Він, як і безліч інших професійних митців, дивився на світ очима власного народу, сповідував його моральні й естетичні принципи, але відтворював дійсність через власне бачення на вколишнього світу, втілюючи у своїх роботах різні за настроем та характером образи.

Сьогодні ми побуваємо у творчій майстерні цього славетного художника, якого мистецтвознавці називають видатним майстром кольору.

М. Сар'ян говорив так: «Колір — це справжнє диво! У поєднанні із сонячним світлом він створює внутрішній зміст форм, виражає суть світового буття».

Своїм головним учителем митець вважав природу рідної землі — барвисту, яскраву, життерадісну. Його картини, зокрема декоративні натюрморти, вражают наси-

М. Сар'ян.
Автопортрет

ченими, соковитими кольорами, що притаманні сонячній Вірменії.

?

Пригадай, що таке натюрморт. Що зображують художники у натюрмортах?

Декоративний натюрморт — це спрощене зображення форм предметів, у якому переважають локальні кольори та їхні контрастні поєднання.

У декоративному натюрморті значну увагу приділяють стилізації природних форм.

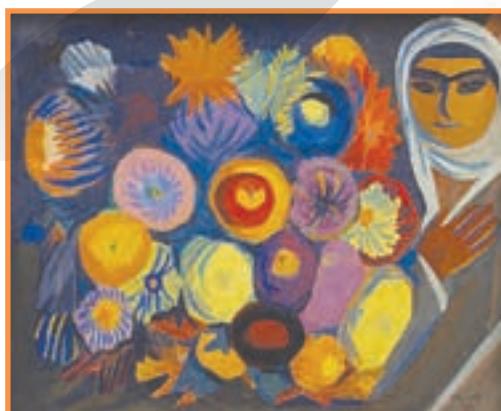
?

Пригадай, що називають стилізацією.

Для створення декоративного зображення художник ретельно вивчає об'єкт, виділяє в ньому найбільш характерні елементи і стилізує їх.

?

Розглянь репродукцію картини М. Сар'яна. Кого і що на ній зображено? Що є основою цього натюрморту? Які деталі підказали тобі, що художник зобразив квіти? Чи відрізняються квіти у натюрморті від тих, що зустрічаються в реальному житті? Що дозволяє тобі так стверджувати? Охарактеризуй поєднання кольорів на картині М. Сар'яна. Який настрій у тебе викликає споглядання цієї роботи?

M. Сар'ян. Натюрморт

Дізнайся більше про творчість М. Сар'яна, скориставшись власним гаджетом.

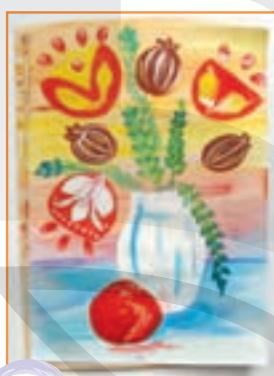
Створи декоративний натюрморт «Маковейчик — магічний букет-оберіг» за зразком або за власним задумом, зобразивши квіти чи елементи, які більше тобі до вподоби. Дотримуйся вказаної послідовності роботи.

1

2

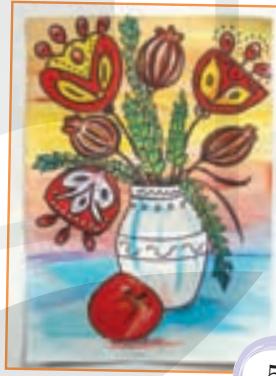

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

5

- Що таке декоративний натюрморт? Чим він відрізняється від звичайного натюрморту?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам надати власним натюрмортам декоративності. Які засоби ви для цього використали?

У вільний час за допомогою свого гаджета переглянь відеозапис українського народного танцю гопак у виконанні професійного танцювального колективу.

УРОК 47. НАРОДНІ МОТИВИ В МУЗИЦІ ТА СКУЛЬПТУРІ

Пригадай, що таке оркестр. Які види оркестрів тобі відомі?

Оркестр — це колектив музикантів, об'єднаних для спільногого виконання різних за характером музичних творів.

Оркестри поділяють на види залежно від складу музичних інструментів та кількості виконавців. Розібратись у цьому розмаїтті нам допоможе фахівець-музикознавець.

До **струнного** оркестру входять струнно-смичкові інструменти: скрипка, альт, віолончель, контрабас. Основу **камерного** оркестру складає група струнних, до якої додають дерев'яні духові та ударні інструменти. **Духовий** оркестр найчастіше грає просто неба: у парках і скверах, на вулицях та площах. До складу такого оркестру входять мідні та дерев'яні духові, а також ударні інструменти.

Поміркуй, чому струнні й духові оркестри називають іще оркестрами однорідного складу.

У скарбниці оркестрової інструментальної музики є чимало творів, написаних українськими композиторами на основі народних пісень та мотивів.

М. Березовський. Уривок із симфонії № 1 до мажор (у виконанні академічного камерного оркестру «Віртуози Львова»).

Який настрій викликала в тебе прослухана музика? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати? Охарактеризуй засоби музичної виразності цього твору.

Академічний камерний оркестр
«Віртуози Львова»

На початку 2000-х років завдяки зусиллям американського диригента Стівена Фокса в архівах Ватикану було знайдено нотний запис симфонії до мажор, яку вважали втраченою з кінця 18-го століття. В Україні симфонія вперше прозвучала у 2016 році. А 2020 року на батьківщину повернулися віднайдені партитури симфоній № 11 та № 13.

Особливим видом оркестру є **оркестр народних інструментів**. У ньому зібрані музичні інструменти, які нація вважає невід'ємною частиною своєї духовної культури.

Національний академічний оркестр народних інструментів України

Л. Ревуцький. Уривок із симфонічної п'єси «Козачок»
(у виконанні Національного оркестру народних інструментів України).

Що ти уявляєш під цю музику? Які засоби виразності використав композитор для створення образу народного танцю?

Камерний оркестр — невеликий за кількістю виконавців колектив, який виконує музичні твори у невеликих приміщеннях.

На жаль, більшість творів талановитого українського композитора **Максима Березовського** існували лише в рукописах, і тому не збереглися. Однак на

У творчості **Левка Ревуцького** чільне місце займають обробки народних пісень і танцювальних мелодій. Симфонічна п'єса «Козачок» вражає неповторним народним колоритом, захоплює нестримною енергією, яскраво відтворює жвавий характер українського танцю.

Л. Ревуцький. «Козачок»: відеофрагмент виступу Національного оркестру народних інструментів України.

Які народні інструменти ти побачив/побачила в цьому відео-записі? Спробуй розпізнати їхнє звучання на слух, заплющивши очі.

Поміркуй, чи може оркестр звучати злагоджено без керівника. Обґрунтуй свою думку.

Диригентка Оксана Лінів

Великому музичному колективу необхідний **диригент** — фахівець, який керує виконавцями за допомогою системи умовних рухів, виразу обличчя, погляду тощо. Диригент не тільки стежить, щоб музиканти грали злагоджено, — він прагне досягти максимальної виразності звучання, щоб донести до слухачів задум композитора.

Зустрічаймо диригентку **симфонічного** оркестру.

Симфонічний оркестр — великий колектив музикантів, який виконує симфонічні музичні твори.

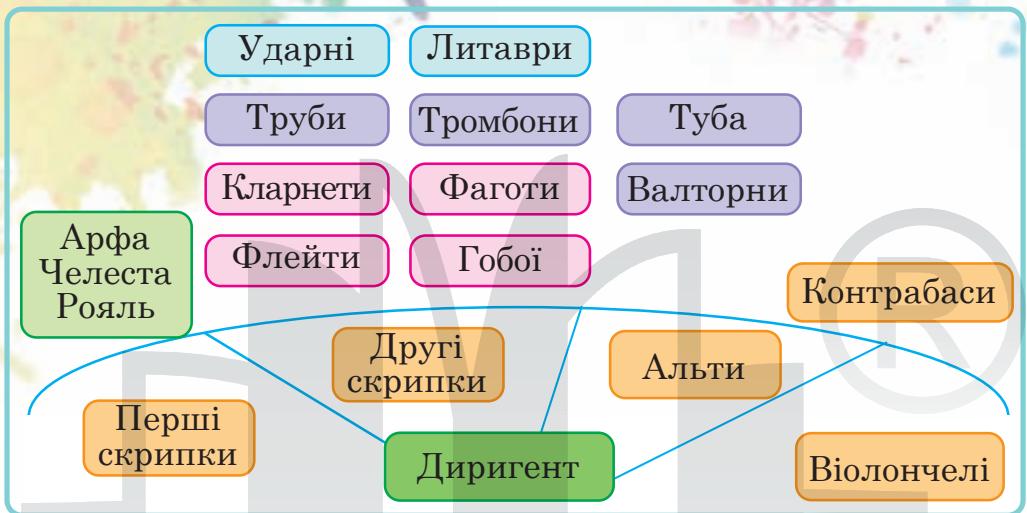
Симфонічний оркестр, як і **естрадний** та **джазовий**, належить до оркестрів мішаного складу інструментів.

Обговори із сусідом/сусідкою по парті, які твори виконують естрадний і джазовий оркестри.

Розглянь схему симфонічного оркестру (с. 154). Зверни увагу на групи музичних інструментів та їх розташування на сцені. Поміркуй, чому назви музичних інструментів на схемі виділено різними кольорами.

Ю. Шевчук. «Шумка-гопак» (у виконанні оркестру «Київ-класік»; фрагмент).

Поділися своїми враженнями від прослуханого твору. Які засоби виразності використав композитор для втілення образу народного танцю? Звучання яких інструментів передає притаманні гопаку стрибки та обертання? Яку роль у звучанні оркестру виконують ударні інструменти і ксилофон?

Виконуємо українську народну пісню «Іхав козак за Дунай» під фонограму.

Заспівай із друзями хором. Створіть ритмічний супровід до пісні на ударних та шумових інструментах.

Гра «Я — композитор/композиторка».

Придумай танцювальну мелодію за поданим ритмічним малюнком і відтвори її на металофоні. Заспівай свою пісню друзям.

П П І П П І І

- Що таке оркестр? Чим відрізняється симфонічний оркестр від камерного?
- Хто такий диригент? У чому полягає його роль?
- Які народні мотиви прозвучали в оркестровій музиці, що лунала на уроці?

Дізнайся більше про народні танці, що особливо популярні у твоєму місті/селі. Доповни проект «Народна музика» записами оркестрових творів, написаних за народними мотивами.

УРОК 48. НАРОДНІ МОТИВИ В МУЗИЦІ ТА СКУЛЬПТУРІ

?

Розкажи, де ти бачив/бачила твори круглої скульптури. Чим вони тебе вразили?

Ти вже знаєш, що головним засобом художньої виразності скульптури є **об'єм**. Саме він відрізняє скульптуру від інших видів мистецтва, адже графіка і живопис можуть передати об'ємність предмета лише ілюзорно, тобто не насправді. Яблуко, навіть дуже реалістично намальоване, залишається лише зображенням на площині — папері чи полотні. А яблуко з пластиліну буде на вигляд, як справжнє, хіба що з'їсти його неможливо.

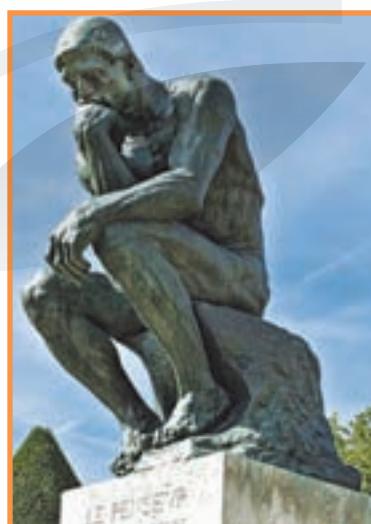
Пластичне мистецтво розвивалося протягом віків. Статуї, що їх створили геніальні митці минулого — давньогрецькі майстри Мірон і Поліклет, італійці Мікеланджело Буонарроті і Лоренцо Берніні, француз Огюст Роден та український скульптор Йоган Пінзель, — визнані скульптурними шедеврами.

?

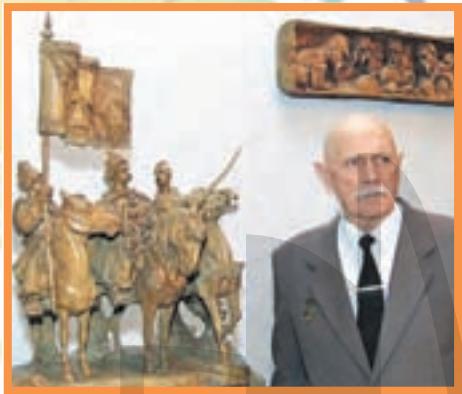
Уважно розглянь світlinи із зображеннями скульптурних творів. У якій скульптурі відтворено людину в русі, а в якій — у стані спокою? Поясни свою думку. Пригадай, що ти знаєш про пропорції людського тіла.

Мірон. Дискобол. Стародавня Греція

О. Роден. Мислитель

Володимир Лупійчук

«Козацтво — моя зоря, мое сонце, котре зігривало, манило мене у світ вільного і гордого, багаторядного людського життя. Дух козаччини, котрий несе із глибини віків нашу національну ідею, владно кличе нас іти до поставленої мети: відродження української нації і на її основі розбудови Української Національної Держави», — писав В. Лупійчук.

Дізнайся більше про творчість В. Лупійчука, скориставшись власним ґаджетом.

Розглянь скульптурну композицію. Що зобразив майстер у своїй роботі? До якого періоду історії України можна віднести сюжет цього твору? Чому ти так вважаєш? Яким є дане зображення: статичним чи динамічним? Обґрунтуй свою думку.

В. Лупійчук. Двобій

В історії українського козацтва є цікавий факт: парубка, який потрапляв на Запорозьку Січ, одразу скеровували на навчання — читати й писати, грати на музичних інструментах і... танцювати. Дивно, чи не так? Але тільки на перший погляд, бо гопак — танець не простий. Це своєрідна розминка, що допомагала розвивати силу, швид-

кість реакції та спритність, — якості, які часто рятували козакові життя під час бою. І лише згодом гопак поширився по всій Україні й став найвідомішим національним танцем.

Гопак. Мініатюра, кераміка

Створи об'ємну двофігурну композицію «Гопак» за зразком або за власним задумом. Передай у своїй роботі характерне положення тіл танцюристів: можливо, це буде рух, який тобі найбільше сподобався під час перегляду відеозапису танцю.

1

3

2

4

майстер-клас на youtube-каналі

- Що є головним засобом художньої виразності скульптури?
- Із творчістю якого відомого українського скульптора ти ознайомився/ознайомилася сьогодні?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, чи вдалося вам відтворити пропорційну будову тіл людей і характерні танцювальні рухи. Які притаманні скульптурі засоби виразності ви використали?

Розглянь перші весняні квіти. Особливу увагу зверни на форму та колір стебел, листочків і власне квіток.

Урок 49. ВЕСНУ ЗУСТРІЧАЄМО

?

Розкажи, які почуття тебе охоплюють із приходом весни. Який образ весни постає у твоїй уяві?

Весна — час пробудження природи від зимового сну, час розквіту нового життя й наближення циклу польових робіт. Із весною люди пов'язували свої сподівання на тепло, гарну погоду і щедрий майбутній урожай. Тож в Україні протягом віків сформувалися традиції зустрічі весни з народними гуляннями, піснями, хороводами й обрядовими іграми.

Починалися свята з обряду закликання весни:

— Ой ти весна, ти весна,
Ти чого до нас прийшла?
— Я прийшла до вас з теплом,
Із зеленим житечком.

Діти носили в руках обрядове печиво «жайворонки» — коржики у вигляді птахів — і закликали пташок із вирю.

Дівчата водили хороводи, співали веснянки.

Веснянки — старовинні календарно-обрядові пісні, пов'язані з початком весни і наближенням весняних польових робіт.

У різних регіонах України побутивали й інші назви веснянок: **ягілки, маївки, гагілки, риндзівки, гайвки** тощо. Для цих народних пісень характерні багаторазові повторення однієї або двох поспівок у межах невеликого діапазону і проста мелодія.

Відеофрагмент із проекту фольклорного гурту «Древо» «Веснянки. Частина перша» (за участі фольклорних гуртів «Володар», «Орелі» та «Рожаниця»).

Поділися своїми враженнями від перегляду. Що було для тебе новим та цікавим?

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Фольклорний гурт «Древо» збирає народні пісні під час етнографічних подорожей і популяризує унікальну національну культуру не тільки в Україні, але й в країнах Європи, де проводить майстер-класи зі справдешнього українського народного співу.

[Українська народна веснянка](#)
(у виконанні гурту «Древо»).

Фольклорний гурт
«Древо». Київ

Розкажи про свої враження від прослуханої пісні. Охарактеризуй особливості виконання веснянки фольклорним колективом.

Ти вже знаєш, що обробки народних пісень здійснюють чимало композиторів. А ще цим займаються професійні аранжуувальники та вокалісти.

[Українська народна пісня «Вербовая дощечка»](#) (в сучасній авторській обробці та виконанні співачки Навки).

Який настрій створює ця пісня? Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати?

NAVKA (М. Тимофійчук)

Серед обрядових весняних ігор дуже поширеними були «Віночок», «Хрещик», «Зелений шум», «Вербовая дощечка», «Володар», «Жук» та інші.

[Гра-веснянка «Вербовая дощечка».](#)

Великодні гайви.
Сахкамінь, Хмельницька обл.

Розучуємо пісню Н. Май «Українонько моя!».

Приспів:

Українонько моя, Українонько моя,
Чорнобрива, серцю мила,
Українонько моя!

| Тричі

1. Де ліси і гори, річка вдалини,
Линуть на просторах батьківські пісні.
Вишиті сорочки, цвіт калини —
То сини і дочки України!

Приспів (двічі).

2. Де хатина біла, стежка в спориших,
Дівчинонька мила — коси у стрічках.
Колихає в люлі мати сина,
І співає пісню Україна!

Приспів (двічі).

3. Нехай на Україні панує мир усюди,
Хай рясно розквітає вкраїнська земля,
Нехай у кожній хаті життю радіють люди,
Хай рідну Україну Господь благословля!

| Тричі

Приспів (тричі).

Проплескай у долоні ритм пісні.

Створи разом із друзями ритмічний супровід на шумових інструментах.

- Які особливості весняних свят тобі запам'яталися?
- Розкажи про народні ігри та традиції зустрічі весни.
- Чим цікава творчість фольклорного гурту «Древо»?

Доповни проект «Народна музика» відеозаписами веснянок та обрядових ігор.

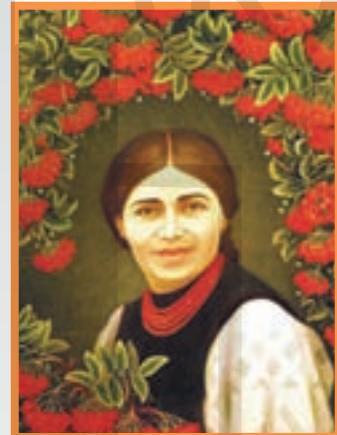
Урок 50. ВЕСНУ ЗУСТРІЧАЄМО

Які весняні квіти ти знаєш? Який настрій вони створюють?

У більшості людей слово «весна» асоціюється з першими ніжними квітами, які тягнуться своїми тендітними пелюстками до теплих сонячних променів. Квіти милують око і влітку, і восени. Можливо, тому образи квітів живуть у творах багатьох відомих художників, серед яких особливе місце займають картини **Катерини Білокур**.

Творчість народної художниці із села Богданівка, що на Полтавщині, належить до найкращих надбань української культури 20-го ст.

Свої квіти майстриня завжди писала живі, з натури, нерідко поєднуючи в одній картині весняні й осінні. «Катерина Василівна Білокур є тією глибоко національною особистістю, яка символізує Україну, її культуру, самобутню мистецьку душу, уособлює найвищі якості, притаманні національному ідеалові», — писав відомий український мистецтвознавець Микола Кагарлицький.

А. Самарська.
Портрет К. Білокур

Дізнайся більше про творчість К. Білокур, скориставшись власним гаджетом.

К. Білокур. Польові квіти

Розглянь картину. Які квіти намалювала художниця? Завдяки чому вона досягла особливої яскравості та виразності зображених квітів? Якби тобі довелося виконувати подібний натюрморт аквареллю, де, на твою думку, варто було б використати техніку «по-вологому», а де — «по-сухому»? Поясни, чому ти так вважаєш.

Розглянь квіти на світлині. Зверни увагу, що вони перебувають у різному положенні відносно кута твоєго зору. Тож, аби намальовані квіти мали природний вигляд, варто зобразити їх у різних ракурсах. Використай як підказку подані ескізи і створи композицію «Нарцис — квітка сонячної весни».

1

2

3

мастер-клас на youtube-каналі

- Що нового ти дізнався/дізналася про творчість Катерини Білокур?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговоріть, кому з вас вдалося правильно передати будову квітів у різних ракурсах, а хто зміг виділити композиційний центр на тлі дальнього плану, комбінуючи техніки акварель «по-вологому» та «по-сухому».

У вільний час поспостерігай за ознаками весни у природі. За допомогою власного гаджета сфотографуй весняні краєвиди, які тобі найбільше сподобалися.

Урок 51. НАРОДНІ ВЕСНЯНІ МОТИВИ

Пригадаймо наші зустрічі у колі народних митців і мисткинь. Відкривай свою книгу музичних вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося та запам'яталося.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

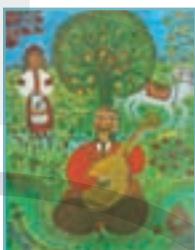
Послухай фрагменти музичних творів, які звучали на уроках. Пригадай назви цих композицій. Визнач, які з них є народними, а які створені композиторами на основі народних пісень та мотивів.

Друга зупинка — «Знавці музики»

Під час нашої подорожі ми ознайомилися з українськими народними музичними інструментами, зразками вокального та інструментального фольклору.

1. Дай відповіді на запитання.

- Які народні музичні інструменти вважають символами України?
- На які види поділяють український фольклор? Розкажи про їхні особливості.

- Що ти знаєш про народні свята та обряди?
- Які фольклорні твори тебе найбільше вразили?
- Розкажи про особливості побутових пісень. Пригадай назви пісенних творів, які ми слухали на уроках.
- Які види оркестрів існують? Чим відрізняється камерний оркестр від оркестру народних інструментів та симфонічного оркестру?

2. Поясни значення слів.

фольклор

веснянка

колядка

щедрівка

бандура

сопілка

вертеп

литаври

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, аби разом прослухати зроблені вами записи пісень у власному виконанні.

1. Пригадайте свої враження від цього процесу й обговоріть, чий виступ був найцікавішим. Оцініть власне виконання, вибравши відповідний смайлік.

2. Заспівай разом із друзями пісню Н. Май [«Україночко моя!»](#). Об'єднайтесь у декілька музичних гуртів, придумайте їм назви і влаштуйте конкурс на краще виконання пісні. Супроводжуйте свій спів танцювальними рухами в ритмі музики.

Четверта зупинка — «Ігрова хвилинка»

Л. Ревуцький. Вокальний цикл «Сонечко»: № 3 — [«Подоляночка»](#) (у виконанні К. Радченко).

Поділися своїми враженнями від прослуханого твору. Що тобі найбільше сподобалося? Пригадай разом із друзями народні обряди зустрічі весни. Візьміться за руки і виконайте весняний хоровод під пісню «Подоляночка».

П'ята зупинка — «Танцювальний майдан»

Влаштуй разом із друзями танцювальний флешмоб під музику народної польки в обробці В. Самойленка у виконанні ансамблю сопілкарів Національного оркестру народних інструментів України.

Презентація колективного проекту «Народна музика»

Перша група — «Пісняри» — демонструє скарбничку народних пісень, записаних у форматі mp3, супроводжуючи записи коротким коментарем.

Друга група — «Фольклористи» — показує колекцію відеовиступів відомих фольклорних колективів країни.

Третя група — «Інструменталісти» — презентує колекцію інструментальної народної музики.

Четверта група — «Режисери» — ознайомлює однокласників зі сценарієм святкового вечора, присвяченого народній музиці, розподіляє ролі й починає підготовку.

Урок 52. НАРОДНІ ВЕСНЯНІ МОТИВИ

Пригадаймо наші зустрічі у колі народних митців і мисткинь. Відкривай свій альбом здобутків та вражень і запиши, що тобі найбільше сподобалося й запам'яталося.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь зображення творчих робіт. Які види декоративно-ужиткового мистецтва вони ілюструють? Охарактеризуй художні образи, втілені майстрами та майстринями.

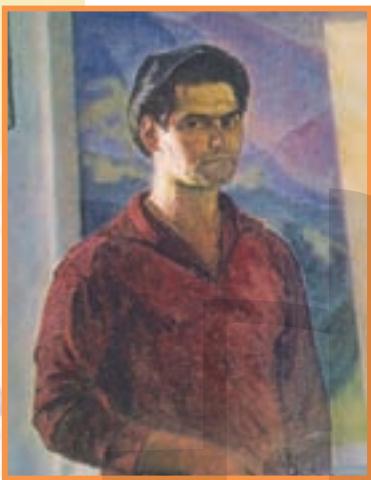

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Дай відповіді на запитання.

- Що тобі відомо про оберегову символіку?
- Які народні символи українці здавна використовують у вишивці?
- Що таке декоративна ланка в орнаменті?
- Які твори називають народними картинами? Хто став найулюбленішим героєм народного живопису?
- Що таке витинанка?
- Які ознаки притаманні декоративному натюрморту?

Третя зупинка — «В гостях у майстра»

*M. Романишин.
Автопортрет*

Весна захоплює уяву багатьох прекрасних митців, серед яких і знаний майстер пензля, народний художник України **Михаїло Романишин**.

У його мистецькій спадщині чимало різноманітних сюжетних картин, портретів і пейзажів, які вирізняються особливою самобутністю. Художник органічно поєднував у своїх творах декоративність народного мистецтва й матеріальність пластичної форми, завершеність композиції та чуттєве сприйняття природи. Як говорив сам художник, «... для кожного митця — письменника, композитора, актора чи художника — найважливіше любити те, що тебе оточує, та передавати цю любов глядачеві...».

Розглянь створений майстром пейзаж. Які враження викликала в тебе ця картина? Яку пору року зобразив митець? Чому ти так вважаєш? Завдяки чому художникові вдалося виділити композиційний центр? Що дозволяє тобі це стверджувати?

Зверни особливу увагу на зображення квітучих яблунь у планах: дерево на передньому плані намальоване нижче і яскравіше, ніж наступне. Крім того, дерева на дальньому плані — тъмяні та невиразні.

*М. Романишин.
Яблуні в цвіту*

Четверта зупинка — «Творча»

Створи за власною уявою пейзажну роботу «Весняні мотиви», використовуючи метод загородження й комбінування акварельних технік «по-вологому» та «по-сухому». Виділи головне у композиції розміром, кольором і тональним контрастом. Перш ніж розпочати роботу, обов'язково переглянь світлини із краєвидами, сфотографованими тобою напередодні.

1

2

3

4

майстер-клас на youtube-каналі

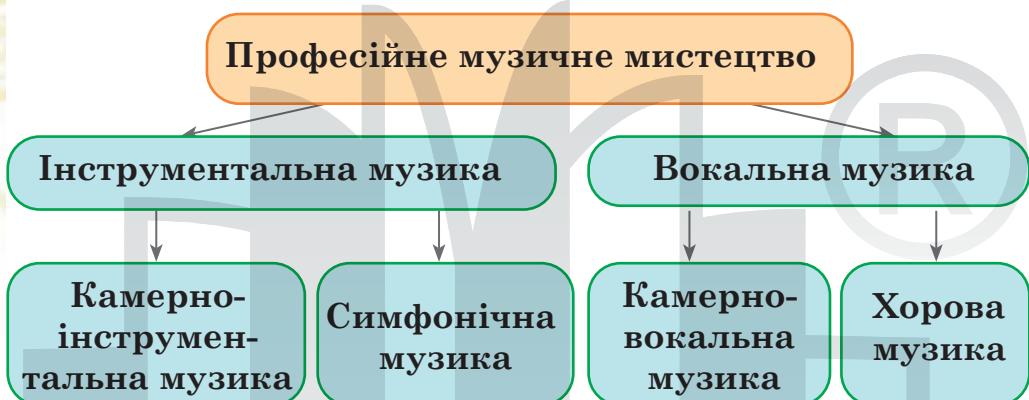
П'ята зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Обговоріть, чи вдалося вам передати настрій ранньої весни. Які кольори ви для цього використали? Які методи та прийоми допомогли вам створити на малюнках ілюзію глибини простору? Оцініть власні роботи за допомогою смайліків.

Урок 53. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

Що тобі відомо про професійне музичне мистецтво? Розглянь схему та розкажи, які види професійної музики подобаються тобі найбільше і чому.

Скарбничка професіоналів: засоби музичної виразності, музичні форми, музичні жанри тощо.

Хто ж бере участь у створенні та виконанні творів музично-го мистецтва?

Музика зароджується в задумах **композитора/композиторки**. Далі автор/авторка записує мелодію нотами на нотному аркуші, вказує темп виконання твору, зазначає динаміку, розставляє позначки щодо особливостей його виконання (штрихи); у вокальній музиці під нотами підписує слова тощо. Згодом твір потрапляє в друкарню і доходить до **виконавця/виконавиці** або **колективу виконавців**.

Надалі над твором працюють **аранжувальники, звукорежисери**, які перетворюють звук на цифровий запис у спеціальних студіях. Сучасні композитори можуть самостійно робити аранжування і запис твору. Коли музичний твір уже записано, він миттєво поширюється інтернет-мережами, потрапляє на телебачення, лунає

Запис вокалу в студії

на радіохвилях. Але жоден цифровий запис не замінить живий звук та живе сприймання, яке слухачі можуть отримати в концертному залі або в театрі.

У студії звукозапису

Професійна музика — це музика, створена композиторами; вона написана в певному жанрі, музичній формі, має свої засоби виразності та втілює задумані авторами музичні образи.

Вирушаймо в подорож зі знавцями-професіоналами.

Зупинка «Професійна інструментальна музика»

Важлива роль у поширенні професійної інструментальної музики належить виконавцям, бо саме від них залежить, наскільки майстерно буде донесено задум композитора/композиторки до слухачів. Бути справжнім віртуозом гри на інструменті дуже важко: окрім здібностей, необхідні репетиції та вправи, які формують талановитих виконавців.

Безсумнівно, тобі відомо, що в скарбниці професійного музичного мистецтва є світові **шедеври**, вік яких налічує століття!

Шедевр — довершений у своєму жанрі твір, що отримав визнання від критиків та слухачів за надзвичайну майстерність.

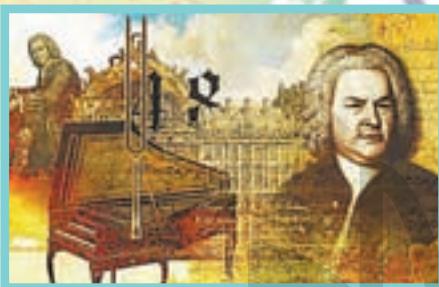
Зазирнімо в творчу майстерню відомого німецького композитора **Йоганна Себастьяна Баха**, аби дізнатися історію написання одного із шедеврів.

Й. С. Бах. Прелюдія та фуга до мажор із циклу «Добре темперований клавір» (фортепіано; фрагмент).

Опиши характер прослуханого твору. Як музика допомагає створити образ безкінечності, світла та простору? Якими є темп і динаміка мелодії?

«Добре темперований клавір» — цикл творів **Й. С. Баха**, що складається із двох зошитів, у кожному з яких зібрано прелюдії та фуги в різних тональностях. Збірки були задумані композитором як твори для тренування охочого до навчання музичного юнацтва.

Бах цими збірками довів, що всі 12 мажорних та 12 мінорних тональностей є рівноправними й однаково цікавими для виконавців.

Бах не уявляв свого життя без творчості. Він продовжував писати музику навіть тоді, коли внаслідок хвороби цілком осліп: композитор диктував нотні тексти.

Музика Баха, написана ще в 17-му столітті, досі не втратила актуальності й навіть отримала сучасну обробку.

Й. С. Бах. Прелюдія до мажор із циклу «Добре темперований клавір» (у сучасній обробці; фрагмент).

Поміркуй, як змінилась музика в сучасній обробці. Який інструмент її виконував?

Зупинка «Професійна вокальна музика»

Серед шедеврів світової класики є чимало вокальних творів. Дізнаймось більше про перлини вокальної майстерності у колі професійних музикантів та виконавців.

Батьківщиною оперного мистецтва та відомої вокальної школи, де зародився стиль **бельканто**, вважають Італію. Цей стиль поширився й панував у більшості країн Європи протягом 18-го та початку 19-го століття.

На межі 20–21-го ст. великої популярності набули виступи зірок оперної сцени. Тріо класичних тенорів — **Пласідо Домінго, Хосе Каррерас** (Іспанія) та **Лучано Паваротті** (Італія) — і славетна співачка сопрано **Монсеррат Кабальє** (Іспанія) підкорювали серця любителів оперного співу в усьому світі.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Ф. Шуберт. «Ave Maria» («Радуйся, Маріє») (у виконанні Хосе Капрераса, Пласідо Домінго, Лучано Паваротті та Віденського симфонічного оркестру; фрагмент).

Уривок з арії Дездемони «Ave Maria» з опери Дж. Верді «Отелло» (у виконанні Монсеррат Кабальє; фрагмент).

Охарактеризуй тембри голосів, які ти розпізнав/розпізнала у цих творах. Про що розповіла тобі музика? Що допомогла зrozуміти? Як засобами музики змальовано любов до матері? Що притаманно академічній манері співу? Поділися своїми враженнями від прослуханих творів.

Пласідо Домінго, Хосе Капрерас
та Лучано Паваротті

Монсеррат Кабальє

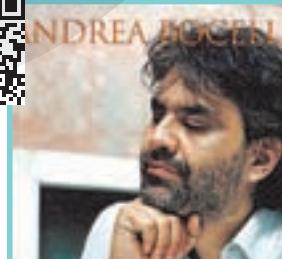
Послухаймо відому італійську пісню, яка облетіла весь світ і стала надзвичайно популярною. Її виконують багатьма мовами.

Дж. де Куртіс та Е. де Куртіс. Неаполітанська пісня «Torna a Surriento» («Повернись у Сорренто») (у виконанні Андреа Бочеллі; фрагмент).

ANDREA BOCELLI

Знайди слова для опису мелодії та характеру пісні.

Андреа Бочеллі

Дізнайся з додаткових джерел про шлях до успіху й визнання талановитого співака Андреа Бочеллі, який осліп іще в підлітковому віці.

Розучуємо пісню «Україна тополина» (слова і музика А. Сердюка).

1. Земля тополина, свята і єдина,
Умита сльозою й водою Дніпра.
Ми разом з тобою — велика родина,
На всіх одна радість у нас і журба.

Приспів:

Моя Україно, для доњки і сина
Немає ріднішої в світі землі!
Є землі тепліші, але неодмінно
Вертають до тебе твої журавлі.

| Двічі

| Двічі

2. Сльоза в твоїй пісні гrimить іще й досі,
Чорнобильський вітер гірчить на вустах.
А неба твого вже не хмариться просинь,
Надія в душі колоском пророста.

| Двічі

Приспів.

3. Хай сонце свободи нас лагідно гріє,
Хай руки держави тобі подають.
Хай в небо злітають «Руслани» і «Мрії»
І скрізь твою славу по світу несуть.

| Двічі

Приспів (двічі).

- Розкажи про свої враження від подорожі Країною професійної музики.
- Розпочни збирати колекцію кращих інструментальних та вокальних творів музичної класики, які вважають світовими шедеврами.

Дізнайся більше про сучасні шедеври інструментальної та вокальної музики України. Проведи дослідження щодо відомих тріо сучасних українських виконавців.

Урок 54. ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

Що, на твою думку, свідчить про ступінь професіоналізму художника/художници?

Амедео Модільяні та його твір «Дама з чорною краваткою»

У кожному виді мистецтва існує своя образна мова та особливі засоби виразності. Художники ж, окрім цього, використовують можливості та властивості матеріалів, із якими працюють. Уміння «говорити» мовою певного матеріалу свідчить про ступінь професіоналізму митця або мисткині. А ще у їхній творчості неодмінно поєднуються традиції й індивідуальне образне мислення. Певно, саме тому справжніх майстрів завжди вирізняє особливий погляд на навколишній світ, а отже, і власний «почерк», який називають **творчою манерою**.

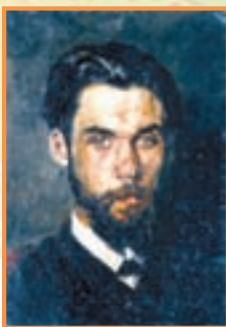
Манера — це послідовно та яскраво виражені індивідуальні риси художньої творчості, що відрізняють твори одного художника чи однієї художниці від творів інших митців.

П. О. Ренуар.
Автопортрет

Ознайомимося із творчими манерами славетних майстрів, які творили наприкінці 19-го — на початку 20-го ст. Це П'єр Огюст Ренуар, Микола Пимоненко та Мікалоюс Чюрльоніс.

У своїй творчості **Ренуар** здебільшого звертався до випадкових сцен із повсякденного життя, вміло вихоплюючи характерні деталі, що вирізняють людей, їхній настрій і душевний стан. Попри те, що в останні роки життя митець страждав на недугу, яка обмежувала рухливість рук, а згодом прикувала до інвалідного візка, він створював справжні шедеври.

Микола Пимоненко — один із засновників української реалістичної школи. Він мав дивовижний талант створювати найрізноманітніші сюжети, зображуючи побутові сцени з етнографічною точністю. Майстерно змальовував красу української природи та втілював яскраві образи простих людей. Його картини сповнені ліризму й любові до рідної землі.

M. Пимоненко. Автопортрет

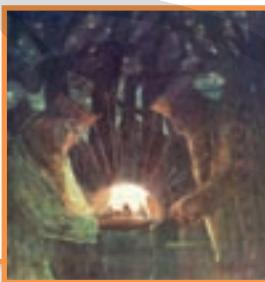
Мікалоюс Чюрльоніс — знаний в усьому світі композитор і художник. Його творчість — яскравий зразок прагнення до синтезу мистецтв. Живопису Чюрльоніса притаманний певний символізм, поєднаний з елементами декоративно-ужиткового мистецтва. Майстер писав символічно-узагальнені твори за мотивами казок, міфів, народних уявлень і, звісно, музики.

M. Чюрльоніс

Гра «Знайди пару».

Розглянь репродукції картин та спробуй поєднати їх у пари, взявши до уваги індивідуальну творчу манеру виконання. Підказка: ці полотна належать пензлям художників, про особливості творчості яких ти щойно дізнався/дізналася.

Звісно, тобі відомо, що сучасні художники дуже часто звертаються до теми музики. Вона надихає їх на нові незабутні, часом незвичні образи. Безумовно, кожен митець і кожна мисткиня створює свої «музичні» картини у власній неповторній манері. Про такі картини нерідко кажуть: «Цей живопис звучить».

M. Чюрльоніс.
Алегро (Соната зірок)

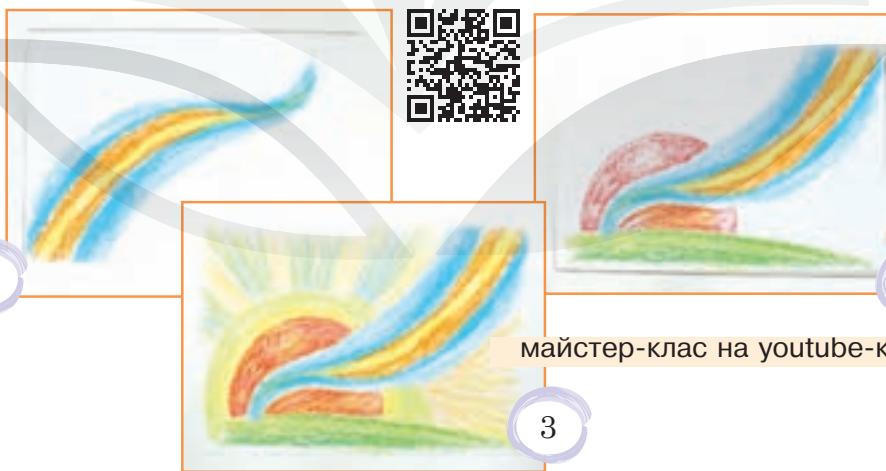
П. Пікассо.
Гітара

А. Джеральд.
Музика в тобі

Послухай музику гітариста, співака, автора пісень Гері Мура. Які емоції викликає у тебе прослуханий твір? Що ти уявив/уявила під цю музику? Спробуй передати свої враження та настрій у творчій фантазійній роботі «Малюємо музику».

майстер-клас на youtube-каналі

Пригадай образи літературних героїв/героїнь із прочитаних тобою книг. Який із них є твоїм улюбленим? Склади в уяві деталі портрета цього персонажа (риси обличчя, зачіска, одяг тощо).

Урок 55. ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ ТА ГРАФІКИ З ЛІТЕРАТУРОЮ

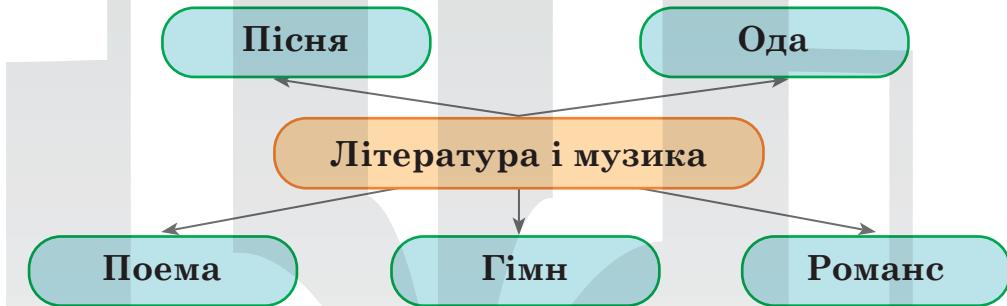
Поміркуй, яку роль у вокальній музиці відіграє літературний текст.

Віддавна музика «товаришує» з літературою, бо без неї не було б пісень.

Літературу називають **мистецтвом слова**. Що в слові? У ньому — дійсність, почуття, думки, мрії. Як і в музиці, у літературі є народна творчість та професійне мистецтво. Пишуть літературні твори письменники й письменниці.

Розглянь схему. Як ти гадаєш, чим схожі література та музика?

Слова Лесі Українки, музика К. Стеценка. Романс «Стояла я і слухала весну» (у виконанні Т. Гавриленко; фрагмент).

Які засоби музичної виразності використано в романсі? Розкажи про особливості звучання сопрано. Як за допомогою віршів Лесі Українки та музики Кирила Стеценка розкрито образ весни?

Романс (від ісп. *romance* — по-романськи) — невеликий за обсягом вірш та музичний твір для сольного співу з інструментальним супроводом.

Т. Гавриленко — вокал,
О. Антоненко — фортепіано

Пригадай, які музичні твори виконують в академічній манері. Поміркуй, чи можна співати в цій манері народні пісні.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Українська народна пісня «Ой не світи, місяченьку» (у виконанні Л. Монастирської і оркестру народної та популярної музики НРКУ; фрагмент).

Який настрій створює ця пісня? Охарактеризуй її мелодію та засоби музичної виразності.

У репертуарі кожного професіонала є сольні виступи, дуети, тріо, а також виступи разом із вокальними ансамблями та хорами.

Оперна співачка Л. Монастирська

Прямуємо на зустріч із дитячим хоровим колективом.

Ти вже знаєш, що звучання дитячого хору є особливим. Розрізняють декілька видів дитячих хорів за складом виконавців.

Різновиди дитячих хорів

Хор хлопчиків

Мішаний дитячий хор

Хор хлопчиків та юнаків

Пригадай, на які типи поділяють дитячі співацькі голоси за відотою.

Голоси в хорі розподіляють на хорові партії. **Дитячий мішаний хор** становлять сопрано, дісканти й альти. У такому хорі співають дівчата і хлопці.

Великий дитячий хор
Українського радіо

Кожен голос можуть поділяти на дві чи три партії, наприклад: I, II сопрано; I, II альти.

Хор хлопчиків складається із дискантів та альтів.

У **хорі хлопчиків та юнаків** дисканти виконують партію сопрано, а партію альтів — юнаки з низькими голосами.

Хор хлопчиків та юнаків
Київської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату
ім. М. В. Лисенка

Дискант — високий дитячий (переважно хлопча-
чий) голос із специфічним звучанням.

Р. Прізман. Композиція «Voca me» (у виконанні хору хлопчиків «Libera», Великобританія; фрагмент).

Чим особливе звучання вступу у прослуханій композиції? Добери слова для характеристики мелодії твору в хоровому виконанні.

ніжна

лагідна

лірична

сувора

бадьора

енергійна

схвильована

грізна

легка

весела

«*Libera*» — англійський хор хлопчиків під керівництвом Роберта Прізмана. До складу хорового колективу входять майже 40 учасників віком від семи до шістнадцяти років.

Репертуар хору складається переважно із композицій, написаних Робертом Прізманом, а також обробок класичних та сучасних мелодій.

Чи може бути пісня без слів? Звичайно! Таке виконання називають **вокалізом**.

 Пригадай вокалізи, які ти слухав/слухала раніше. Спробуй заспівати свою улюблену пісню без слів на будь-який голосний звук.

Гра «Звучить хор».

Виконай разом із друзями відому пісню вокалізом на склади «пам-пам-па-рам».

Спочатку всі разом заспівайте без супроводу (а капела), а потім створіть ритмічний акомпанемент клацанням пальців рук.

Після цього оберіть диригента/диригентку та об'єднайтесь у дві групи, що виконуватимуть різні партії. Перша партія співає вокаліз, а друга виконує його внутрішнім голосом тільки тоді, коли покаже диригент/диригентка.

Виконуємо пісню **«Україна тополина»** (слова та музика А. Сердюка) хором із солістами. Заспів звучить у виконанні соліста/солістки, а приспів — у виконанні хору.

- Яку роль відіграє література у вокальніх творах? Які жанри вокальної музики ти знаєш?
- Що тобі відомо про дитячі хорові колективи? Назви партії у дитячому хорі.

Дізнайся більше про відомі українські дитячі хорові колективи. Поповни свою музичну колекцію вокальними творами у їхньому виконанні.

Урок 56. ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ ТА ГРАФІКИ З ЛІТЕРАТУРОЮ

Що є одним із найбільших мистецьких надбань людства?

Накопичені протягом тисячоліть духовні багатства людства акумулює в собі література. Читаючи книги, ми поринаємо в сиву давнину. Переживаємо події з життя наших сучасників, або, услід за письменниками, мандруємо у фантастичне майбутнє. Та про що не писали б у своїх творах автори, головним є їхнє вміння зробити нас небайдужими до життя окремих людей і суспільства загалом. Письменники завжди ставлять питання: що є добро і що є зло? Своїми творами вони пробуджують нашу совість, спонукають стати на бік свободи та справедливості.

Здавна багатьох художників хвилювали літературні твори, цікавили образи героїв книг. Зображені події, викладені у віршах і поемах, романах і новелах, художники стають співавторами книжкових видань. Адже малюнки розкривають і доповнюють зміст літературних творів, допомагають краще уявити персонажів, зрозуміти і запам'ятати їх. Так з'явилася професія **художника-ілюстратора**.

Ілюстрація — малюнок у книзі, який розкриває та доповнює зміст твору, передає його настрій.

Владислав Єрко

Владислав Єрко — сучасний український художник-ілюстратор. Його малюнки до найпопулярніших дитячих книг «Гаррі Поттер», «Снігова Королева», прославлених літературних творів письменників минулого (Антуан де Сент-Екзюпері, Вільям Шекспір) та сьогодення (Пауло Коельйо) здобули визнання не тільки в Україні, а й за кордоном. Саме завдяки ілюстраціям цього художника книги стають неперевершеним і багатогранним витвором мистецтва.

?

Розглянь ілюстрацію. До якого виду образотворчого мистецтва належить цей твір? Яке враження він спровокає на тебе? Чим, на твою думку, відрізняються вирази облич зображених персонажів? Поміркуй, які часи змальовано в літературному творі, до якого виконано цю ілюстрацію. Що спонукало тебе зробити такий висновок?

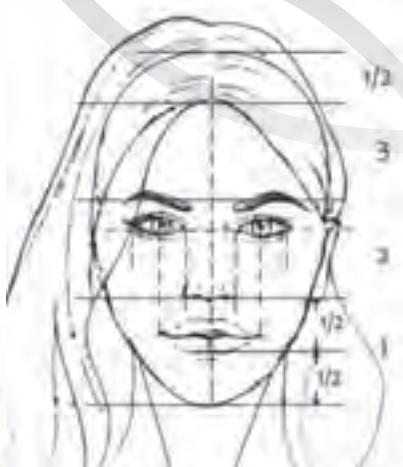
B. Єрко. Ілюстрація до твору В. Шекспіра «Гамлет»

?

Дізнайся більше про творчість В. Єрка, скориставшись власним гаджетом.

Поради від майстра: створення ілюстративних образів людей неможливе без досконалого знання особливостей будови людського обличчя. Тож ознайомся з ними:

- лінія очей та перенісся умовно розділяє висоту голови на однакової частини;
- відстань від лінії очей та перенісся до підборіддя ділить навпіл горизонтальна лінія, що проходить на рівні кінчика носа;
- лінія нижньої губи розташована на половині відстані між кінчиком носа та підборіддям, а лінія верхньої губи — посередині між кінчиком носа та лінією нижньої губи;

- брови розміщують трохи вище від лінії очей та перенісся, а висота вуха дорівнює відстані від кінчика носа до лінії брів;
- очне яблуко має бути на лінії кутика рота.

Створи контурне зображення портрета улюбленого літературного персонажа. Виконуючи лінійну побудову обличчя, візьми до уваги поради майстра. Як підказку можеш використати зразок контурного зображення відомої літературної героїні — Герміони Грейндже.

мастер-клас на youtube-каналі

Завершуючи контурне зображення своєї ілюстрації, обов'язково домалюй на дальніх планах об'єкти, які відтворюють місце, де відбувається подія.

Гра «Пантоміма».

Об'єднайтесь у пари та знайдіть ілюстрації до улюблених українських народних казок. Спробуйте передати мімікою обличчя настрій головного героя чи головної героїні казки, який виражено в ілюстрації. Оцініть мімічну гру свого друга/своєї подруги. У кого вийде найкраще?

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося їм, на твою думку, правильно передати пропорції частин обличчя?
- Чи впізнаєш ти літературних героїв, намальованих твоїми друзями? Якими є індивідуальні риси цих персонажів?

Урок 57. МЕЛОДІЙНІ ЛІНІЇ В МУЗИЦІ ТА ГРАФІЦІ

Пригадай, що ти знаєш про інструментальну музику.

Коли ми слухаємо музику, то відразу запам'ятуємо яскраво виражену мелодію. Мелодійні лінії дуже легко сприймаються, особливо в інструментальних творах.

Інструментальній музиці притаманні багатство та розмаїття форм: це твори для окремих інструментів, які виконує соліст або солістка; твори, написані для інструментальних ансамблів; оркестрові композиції. Серед виконавців є справжні майстри, яких називають **віртуозами**.

Віртуоз у музиці — людина, яка досконало володіє музичним інструментом і досягла найвищого ступеня виконавчої майстерності.

Н. Паганіні

На початку 18-го століття одинадцятирічний хлопчик Ніколо вперше виступив на концерті в італійському місті Генуя. Він вразив слухачів своєю майстерною грою на скрипці. А через кілька років Ніколо став найвідомішим виконавцем в усій Італії і завоював титул найдивовижнішого віртуоза епохи. Це був **Ніколо Паганіні** — відомий світу як композитор та майстер гри на скрипці. Особливістю виконавства Паганіні стало використання подвійних нот, піцикато, важких пасажів, технічних прийомів. Композитор мав цілу колекцію скрипок відомих італійських майстрів Страдіварі, Гварнері та був справжнім знатцем скрипки.

Н. Паганіні. Каприс №1 мі мажор (скрипка; фрагмент).

Назви характерні риси твору. Розкажи про особливості звучання скрипки. В чому унікальність твору композитора? Чи схожа музика Паганіні на ту, яку ти слухав/слухала раніше? Які мелодійні лінії ти зауважив/зауважила у творі?

Каприс — музична інструментальна віртуозна п'еса довільної форми; вирізняється багатством несподіваних ефектних зворотів.

Справжнім майстром, блискучим виконавцем на фортепіано вважали угорського композитора **Ференца Ліста**. Він неодноразово доводив слухачам, що фортепіано може звучати як цілий оркестр, тому на концертах перед виступом оркестру часто виконував на роялі твір, що мав звучати у другому відділенні. Композитор-віртуоз любив повторювати, що десятюх пальців йому цілком достатньо для відтворення звучання оркестру.

Ф. Ліст багато подорожував, відвідавши під час гастро-лей чимало країн. Він здобув славу найвидатнішого піаніста світу. На жаль, жодного запису виступу композитора не збереглось. Цікаво, що 1847 року він давав концерти у Києві, Одесі, Львові.

Фортепіанні твори інколи виконують ансамблем у чотири руки, а буває виконання творів і для восьми рук.

Ф. Ліст. «Великий хроматичний галоп» (у виконанні фортепіанного квартету для 8-ми рук; фрагмент).

Прослідкуй мелодійну лінію твору. Які засоби виразності використав композитор для зображення руху галопу? Що ти уявляєш під цю музику.

Характерною рисою виконавської майстерності є вміння виконувати **імпровізацію**.

Імпровізація — створення музики під час виконання без попередньої підготовки; експромт.

Ф. Ліст.
Гравюра 19-го ст.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Імпровізація притаманна й іншим видам мистецтва. Наприклад, театральна, хореографічна, графічна, циркова тощо.

Чи важко створювати імпровізацію? Спробуй і ти поімпровізувати на музичному інструменті.

Гра «Я — композитор/композиторка».

Сучасний синтезатор можна налаштовувати на звучання скрипки. А далі — простір для імпровізації.

Створи власну мелодійну лінію на синтезаторі: заграй уривчасто стакато або плавно й наспівно легато.

Музичні штрихи — прийоми звуковидобування на музичних інструментах, які впливають на виразність виконання.

Основними музичними штрихами є **стакато** й **легато**.

Ось який вигляд вони мають у нотному тексті:

уривчасте звучання стакато

зв'язне виконання легато

Чи часто ти усміхаєшся? Веселий настрій створить тобі й друзям пісня про усмішку.

Розчуємо пісню [«Подаруй свою усмішку»](#) (слова і музика Н. Май).

1. Пам'ятайте, люди, —

Це потрібно знати:

Щоб щасливим бути,

Треба вміти пробачати!

Пам'ятайте, люди, —

Так давно ведеться:

Щоб щасливим бути,

Треба мати добрє серце!

Приспів:

Подаруй свою усмішку —
І добрішим стане світ!
Подаруй свою усмішку,
Щоб довкола всіх зігріть!

2. Пам'ятайте, люди,
Рослі й невеликі:
Тільки разом ми здолаєм
Кручі всі і ріки!
Знайте: все на світі
Можна пережити —
Тільки треба дуже
Одне одного любити!

Приспів.

3. Пам'ятайте, люди, —
Це потрібно знати:
Щоб щасливим бути,
Треба просто закохатись!
Пам'ятайте, люди:
Сонце світить ясно,
І навколо світ такий
Хороший і прекрасний!

Приспів.

Гра «Пантоміма».

Разом із друзями створи театральну імпровізацію за змістом пісні, намагаючись передати відповідний настрій. Рухайтесь у ритмі музики. У кого це вийде найкраще?

- Яку роль виконує мелодія в музиці?
- Які твори в інструментальній музиці належать до сольних?
- Кого називають віртуозами?
- Розкажи про свої враження від музики Н. Пагініні та Ф. Ліста.
- Що таке імпровізація та які її види ти знаєш?
- У чому полягає особливість інструментальної імпровізації?

Намалуй сюжетну композицію до пісні «Подаруй свою усмішку». Заспівай пісню своїм рідним та друзям.

Урок 58. МЕЛОДІЙНІ ЛІНІЇ В МУЗИЦІ ТА ГРАФІЦІ

Яку роль відіграє лінія у графічних творах? Поміркуй, чи можна за допомогою лінії виражати настрій. А яке значення має у графіці колір?

Колір надає особливого емоційного настрою графічним зображенням. Книгу з такими ілюстраціями завжди хочеться ще раз потримати в руках, погортати її сторінки, пригадати враження від прочитаного.

Уважно розглянь ілюстрацію. Що на ній зображено? Завдяки чому художникові вдалося привернути увагу до головних дійових осіб? Які контрастні кольори використав ілюстратор? Назви основні кольори цієї роботи? Який настрій створив художник завдяки поєднанню основних кольорів?

В. Єрко. Ілюстрація до казки Г. К. Андерсена «Кресало»

Розглянь ілюстрацію. Кого зобразив художник? Чому, на твою думку, головний колір вбрання Снігової королеви холодний? Завдяки чому увагу глядачів насамперед привертають обличчя Снігової королеви та Кая? Що допомогло художникові виділити цих персонажів на тлі зображення? Завдяки яким засобам майстер зумів передати вигадливий візерунок одягу Снігової королеви, що здається зітканим із найтоншого мережива?

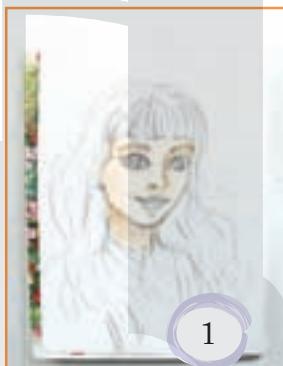
В. Єрко. Ілюстрація до казки Г. К. Андерсена «Снігова королева»

Як ти гадаєш, навіщо позаду Снігової королеви зображені будинки? Чому колір осель, розташованих на дальньому плані, художник зобразив теплими, порушивши всі правила повітряної перспективи?

Заверш у кольорі створене тобою на попередньому уроці контурне зображення портрета улюбленого літературного персонажа. Спробуй виділити обличчя за допомогою контрастного поєднання кольорів переднього та дальнього планів. Зверни увагу на засоби виразності лінії у портреті.

майстер-клас на youtube-каналі

- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося вам правильно передати колір обличчя? Чи використовували ви для цього ефект змішування кольорів?
- Які засоби виразності допомогли виділити портретне зображення на тлі дальнього плану? Яку роль відіграють лінії як засіб виразності в графічному творі?

У вільний час, використовуючи свій гаджет, переглянь запис театральної вистави за власним вибором. Особливу увагу зверни на декорації у цій виставі.

Урок 59. ТЕАТРАЛЬНІ ЗУСТРІЧІ

Пригадай, що тобі відомо про музичний театр. Які вистави можна побачити на сцені такого театру?

Серед музичних театрів виділяють **театр музичної комедії** (або театр оперети), **музично-драматичний театр і театр опери та балету**.

Перші оперні театри з'явилися в Італії у середині 17-го століття. Театральні споруди здавна вражають своєрідною архітектурою, внутрішнім облаштуванням, оформленням зали, сцени, неповторними декораціями, костюмами.

Національний академічний театр опери та балету. Одеса

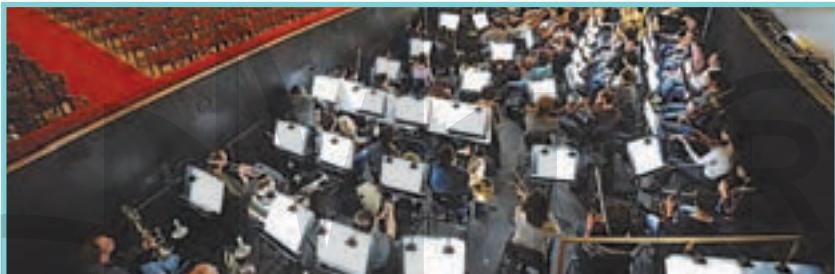
Завітаймо до театру і ми. У центрі **глядацької зали** розташована сцена. Місця для глядачів — у партері, на балконах.

Глядацька зала

Під час зведення театральної споруди особливу увагу звертають на акустику (для кращого звучання співу та гри оркестру). Музика є невід'ємним супутником кожного спектаклю. Музичний супровід забезпечує симфонічний оркестр, яким керує диригент.

Зверни увагу, що оркестр під час вистави перебуває в **оркестровій ямі** — спеціально обладнаному для нього місці, розташованому нижче від сцени.

Оркестрова яма

Уяви себе журналістом/журналісткою та проведи репортаж з театру опери та балету.

Опера — вид театрального мистецтва, музично-сценічний твір, заснований на синтезі музики, слова та дії.

В оперному спектаклі звучить професійна музика, яка поєднується із театральним дійством, співом, декораціями, костюмами, реквізитом тощо.

Зазвичай опера складається з кількох дій, а дії поділяють на сцени. Основою текстів є **лібрето** — літературний твір. На сцені співають солісти, ансамблі, хор. Головними музичними номерами опери є **увертюра** (інструментальний вступ), **арії** (вокальні твори для одного голосу, що звучать у виконанні головних персонажів), **речитативи** (протяжне проказування тексту, що наближається до співу) тощо.

Сюжетами опер для дітей часто стають казки, оповідання, легенди.

Відеофрагмент із першої дії опери І. Небесного «Лис Микита».

Яку роль відіграє у спектаклі музика? Що тебе вразило у виступах головних героїв? Чим відрізняється опера вистава від вистави у драматичному театрі? Наскільки важливими є декорації та костюми персонажів? Поміркуй.

Сцени з опери «Лис Микита» у Львівському національному академічному театрі опери та балету імені С. Крушельницької

Опера «Лис Микита» створена на основі однойменної казки Івана Франка й присвячена 130-річчю її опубліковання. Цю новітню оперу для сімейного перегляду написав український композитор **Іван Небесний**. Автором лібрето є режисер вистави **Василь Вовкун**.

Опера «Лис Микита» — унікальна казка для дітей та дорослих: вона насичена гумором і водночас містить серйозну мораль. Цікаво, що у творі звучать українські народні інструменти: бандура, цимбали, трембіта. Нестандартним є також освітлення за допомогою 3D-проекцій. Маски та костюми створено зі штучного хутра.

Виконуємо пісню «Подаруй свою усмішку» (автор слів та музики Н. Май) під фонограму.

Створи з друзями таночок-імпровізацію до пісні.

Гра «Ритмічна імпровізація».

Об'єднайтесь у три групи й оберіть улюблені шумові інструменти: маракаси, трикутники, бубни. Визначте, хто буде диригентом/диригенткою. Послухайте фонограмний запис і відчуйте його ритмічну пульсацію. За вказівками диригента/диригентки відтворіть ритм композиції.

- Розкажи про особливості інтер’єру театру опери та балету.
- Що таке опера? Із яких елементів вона складається?
- Назви відомі тобі оперні номери. Розкажи про свої враження від опери І. Небесного «Лис Микита».

Досліди, які дитячі опери написали українські композитори. Найкращі номери додай до своєї відеоколекції.

Урок 60. ТЕАТРАЛЬНІ ЗУСТРІЧІ

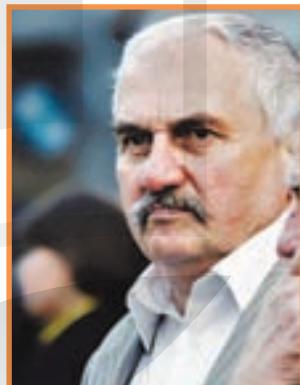
Пригадай, хто такі художники-декоратори. У чому полягає їхня діяльність?

Розвиток театру від його зародження і до сьогодні нерозривно пов'язаний з образотворчим мистецтвом. Без таланту художників неможливо уявити дві надзвичайно важливі складові спектаклю: театральні костюми та декорації. Сьогодні ми детальніше зупинимось на особливостях створення декорацій, які слугують тлом для театрального дійства. На них зображують пейзажі дальнього плану, елементи архітектурного ансамблю або інтер'єр приміщення.

Декорація (від лат. *decoratio* — прикрашати) — у широкому розумінні цього слова будь-яке художнє прикрашання предмета або приміщення.

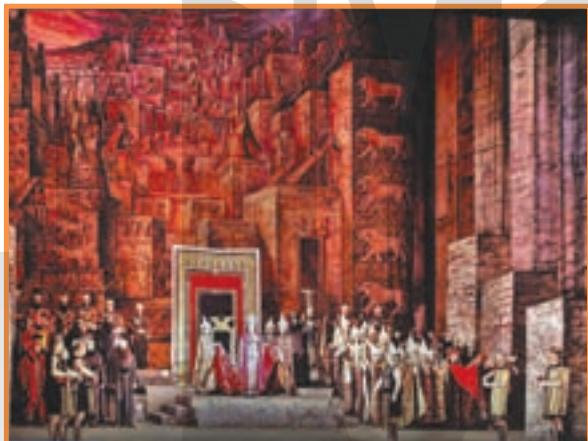
Завітаймо у гості до **Тадея Риндзака** — театрального художника, народного художника України.

За час служби у Львівському національному академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької, а це понад пів століття, митець здійснив десятки сценографічних постановок до світових шедеврів оперного і балетного мистецтва, оформив декорації до багатьох урядових концертів та урочистостей, створив сотні ескізів та макетів, розписав разом із колегами по малярському цеху десятки квадратних кілометрів живописних декорацій. Саме його декорації зривали овації під час гастролей Львівської національної опери у багатьох містах України та Європи. Кожна сценографічна постановка Тадея Риндзака має оригінальне, переважно вражаюче та захопливе рішення, і є справжнім святом для поціновувачів театрального мистецтва.

Тадей Риндзак

Уважно розглянь світлину. Що зображено на декораціях? Яку роль вони відіграють в оперному спектаклі? Які засоби виразності використав художник-декоратор для створення ілюзії глибини простору? Який час доби, на твою думку, зобразив художник? Чому ти так вважаєш? Поділися своїми враженнями від перегляду фотокадру з опери.

T. Риндзак.
Сценографія до опери
Дж. Верді «Набукко»

Розглянь разом із сусідом/сусідкою по парті ескіз відомого художника-декоратора Олександра Бенуа. Зверніть увагу, як художник майстерно використовує метод загородження, різну насиченість кольорів на передньому та дальніх планах, як контрастує детально прописаний передній план із невиразним дальнім планом. Обговоріть, що допомогло майстрові створити враження загадкового і чарівного світу, про який розповідається театральна вистава.

О. Бенуа.
Ескіз
театральної
декорації

 Дізнайся більше про особливості роботи театральних художників, скориставшись власним гаджетом.

 Створи за зразком або власним задумом ескіз театральної декорації до уявної вистави «Пригоди в чарівному лісі». Продумай не тільки те, як досягти ілюзії глибини простору, а й спробуй відтворити певний час доби.

майстер-клас на youtube-каналі

 Об'єднайтесь у декілька груп та проведіть конкурс на кращі ідеї для оформлення декорацій до вистави шкільного театру ляльок. Виразіть свої задуми у малюнках та продемонструйте готові роботи друзям.

- Що таке декорація? Хто і для чого її створює?
- Розглянь роботи своїх друзів. Чи вдалося їм передати в ескізах казкову таємницість чарівного лісу? Які засоби художньої виразності використали вони для цього?

 У вільний час переглянь уривок із балетної вистави. Зверни увагу на особливості костюмів балерин і танцівників.

Урок 61. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У ТЕАТРІ

Пригадай, що таке балет. Які особливості характерні для цього виду мистецтва?

У балетній виставі поєднано декілька видів мистецтва. Основою сюжету є літературний твір (література). Його зміст артисти балету передають засобами танцю і міміки (хореографія). Супроводжує дійство симфонічний оркестр (музика). Сцена оформлена виразними декораціями (живопис, графіка, архітектура). Для освітлення та створення ефектів застосовують сценічну техніку, проекції, що притаманно кіномистецтву. Артисти одягнені в яскраві костюми, на сцені використано бутафорію, на вході висять афіші, а перед виставою глядачі ознайомлюються з авторами і виконавцями спектаклю завдяки театральним буклетам (дизайн).

Ти вже знаєш, що чимало балетів створено за сюжетами казок, народних фольклорних дійств та літературних творів.

Пригадай назви відомих тобі балетів. Що стало їх літературною основою? Хто написав музику до цих творів?

М. Скорульський. Адажіо з балету «Лісова пісня», 3-тя дія (у супроводі оркестру Національної опери України; відеофрагмент).

Опиши свої враження від перегляду. Як засобами пластики тіла й танцю передано художні образи Мавки та Лукаша? Як музика допомагає виразити настрій, почуття в хореографічному дуеті? Які характерні риси балетної вистави проявилися в адажіо?

Пригадаймо назви основних номерів балетної вистави: **варіації** — невеликий сольний танець; **па-де-де** — танець удвох, **па-де-труа** — танець утрьох, **па-де-катр** — танець учотирьох.

Афіша балету «Лісова пісня»

Цікаво, що па-де-де як одна з форм романтичного балету складається з трьох частин: **адажіо** — парної ліричної частини, **алегро** — двох варіацій (сольних танців балерини й танцівника) та **коди** — спільної заключної частини.

Адажіо — повільний ліричний танець у класичному балеті.

«Лісова пісня» — віршована п'еса в трьох діях відомої української письменниці Лесі Українки. Сюжет цієї прекрасної драми-феєрії надихнув композитора **Михайла Скорульського** на створення балету в 1936 році.

Балет «Лісова пісня» має три дії. Його визнано одним із найпоетичніших хореографічних творів, який полонить чарівністю, глибоким змістом, танцювальною образністю пластики, українським фольклорним колоритом. Музика до балету пронизана ліризмом, романтикою, казковими моментами, музичними картинами природи.

У присвяченій 150-річному ювілею з дня народження Лесі Українки постановці, що відбулася на сцені Національної опери України, брали участь зірки світового балету. Головні партії Мавки і Лукаша виконували **Катерина Кухар** та **Олександр Стоянов**.

Сцена з балету «Лісова пісня» в Національній опері України

Кадр з мультфільму «Мавка. Лісова пісня» (реж. О. Рубан, О. Маламуж)

Саундтрек до мультфільму «Мавка. Лісова пісня» (реж. О. Рубан, О. Маламуж, 2021).

Порівняй образи Мавки в балеті та мультфільмі. Назви спільні та відмінні риси.

Тема 2. У колі народних та професійних митців і мисткинь

 Об'єднайтесь у групи. Дослідіть, хто із сучасних композиторів та театральних діячів України здобув світову славу.

 Розчуємо пісню «**Українці, ми — єдина сім'я**» (слова І. Зінковської, музика та аранжування В. Будейчука).

Заспівай пісню під фонограму й запиши своє виконання на диктофон.

1. У вишиванці в свята й будні
моя Україна хай цвіте.

Тут мудрі і веселі люди —
таких немає більш ніде.

Гуцули, бойки, подоляни
і відчайдушні козаки,
поважні, гречні галичани —
мої ви любі земляки.

Приспів (*двічі*):

Українці, ми — єдина сім'я!
Співуча мова, пшенична земля,
чиста й ніжна, наче пташка на калині.
Вдячна, що я народилась в Україні!

2. Волинь, Покуття, Чорне море —
усі під небом ми одним.

Дунай, Дніпро, бескиди, гори,
бо Україна — це наш дім.

Дзвенять піснями буковинці —
до Запоріжжя йде луна.

Одна родина — українці,
це наша рідна сторона.

Приспів (*двічі*).

- Які види мистецтва поєднуються в балетній виставі?
- Назви основні номери балетної вистави.
- Хто є автором балету «Лісова пісня»? Який твір став основою для цього балету?
- Опиши образи Мавки та Лукаша в спільному танці. Розкажи про свої враження від перегляду уривка з балету.

Досліди з друзями, які твори були написані на сюжет «Лісової пісні» в різних видах мистецтва.

Урок 62. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У ТЕАТРІ

Поміркуй, яку роль у театрі виконують художники-костюмери.

Продовжимо знайомство з художніми професіями, без яких яскраве театральне дійство неможливе.

Над створенням візуального образу персонажа працює **художник-костюмер**. Кожен костюм майстер виготовляє відповідно до вимог тієї епохи, в якій відбувається дія вистави, бачення постановника і драматурга, а також особистості актора. Одяг повинен відображати соціальний статус, характер і зовнішність персонажа. Крім творчих здібностей, художник-костюмер має володіти знаннями в галузі моделювання, креслення, текстилю та історії моди.

Сцена з вистави «Примхливе кохання Дроздоборода». Київський національний академічний Молодий театр

Сцена з вистави «Привид замку Кентервіль». Київський національний академічний театр на Липках

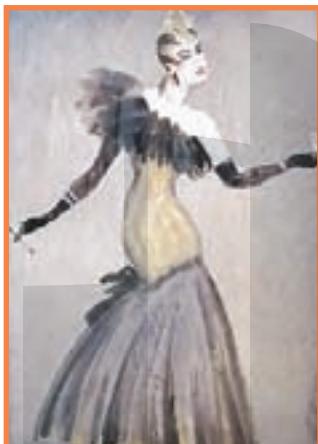
Завітаймо в майстерню талановитого сучасного театрального художника **Андрія Александровича-Дочевського**. Його ім'я добре відоме не лише в Україні, а й за її межами. Сценографія майстра — не просто важливий компонент театральної вистави. Кожна його робота вирізняється вишиваністю, самобутністю і яскравими стилюзовими рішеннями.

А. Александрович-Дочевський

?

Розглянь зображені ескізи. Спробуй описати характер і настрій театральних персонажів, для яких створені ці костюми. Як ти вважаєш: автор розробив ескізи до однієї чи до різних вистав? Обґрунтуй свою думку. Що використав художник для того, аби надати костюмам виразності та яскравості?

А. Александрович-Дочевський. Ескізи театральних костюмів

Поради від майстра: Щоб ескіз театрального костюма вийшов цікавим і вдалим, потрібно правильно побудувати силует людської фігури, добре його закомпонувати і застосувати такі засоби виразності, які допоможуть краще передати характер певного персонажа.

Візьми до уваги поради майстра і створи ескіз театрального костюма для героя/героїні улюбленої казки.

Спочатку всі разом оберіть казку та розподіліть між собою, хто для якого казкового персонажа створюватиме ескіз театрального костюма. Наприкінці уроку проведіть виставку-захист власних робіт.

майстер-клас на youtube-каналі

- Яку роль у створенні образу персонажа вистави відіграє театральний костюм? Яким вимогам він має відповідати?
- Якими знаннями має володіти художник-костюмер?
- Розглянь роботи своїх друзів. Обговори з ними, чи вдалося вам передати в ескізах костюмів образи персонажів театральної вистави.
- Що допомогло надати костюмам виразності та яскравості?

У вільний час, використовуючи свій гаджет, переглянь запис циркової вистави. Особливу увагу зверни на те, який святочний вигляд мають артисти цирку та їхні вихованці.

Урок 63. ЦИРКОВІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Розкажи, чи доводилося тобі бувати на циркових виставах. Яку роль відіграє музичне мистецтво в цирку?

Цирк захоплює не лише дітей, а й дорослих.

На його арені під супровід відповідної музики відбуваються видовища, що демонструють силу, відвагу й майстерність циркових артистів (сильчаків, акробатів, повітряних гімнастів, жонглерів, еквілібрістів, ілюзіоністів, фокусників, вершників, велофігуристів, борців, муштрувальників свійських і приборкувачів диких тварин тощо), а також інтермедії-буфонади клоунів, пантоміми й меломіми.

Цікаво знати, що в давніх римлян цирк був місцем кінних перегонів і змагань зі швидкості їзди на колісницях.

Національний цирк України.
Сучасна будівля. Київ

Перегони в римському цирку. Картина Куна

Історія циркового мистецтва території сучасної України почалася з 9-го століття. У ті часи перед публікою висту-

пали мандрівні артисти: актори-скоморохи, жонглери, цигани з ведмедями. У 18–19-му ст. з'явилися театралізовані кінні каруселі й інші кінні видовища, а згодом виникли мандрівні цирки та звіринці. Дію циркових вистав супроводжували балагани — тимчасові будівлі з підручних матеріалів. Посередині манежу ставили стовп, що підтримував купол із брезенту. І лише понад сто років тому почали зводити спеціальні приміщення для цирку.

Перший цирк-театр «Алькасар» у Києві було відкрито у 1875 року.

У цирковому мистецтві поєднуються **театр, музика, дресура, акробатика, кінна їзда, гімнастика, мистецтво ілюзії та фокусів**.

Уся циркова вистава супроводжується грою **естрадно-духового оркестру**.

Серед жанрів музики, переважають марші, галопи, вальси, фокстроти, польки тощо.

Ж. Оффенбах. Галоп із оперети «Парижкий балет» (у виконанні естрадно-духового оркестру).

Що ти уявляєш під цю музику? Які інструменти виконують твір? За допомогою яких засобів виразності створюється жартівливий музичний образ?

Галоп — стрімкий бальний танець 19-го століття, який виконують у швидкому, жвавому темпі. Має розмір 2/4.

У цирковому мистецтві під супровід галопу виходять на арену тварини, виконують швидкі трюки акробати тощо.

Відеофрагмент циркової репризи Київського цирку під супровід мелодії галопу Ж. Оффенбаха.

Розкажи, які емоції у тебе викликає образ клоуна. Як музика доповнює і допомагає розкрити цей образ?

Реприза — невеликий жартівливий цирковий номер.

?

Розглянь зображення інструментів естрадно-циркового оркестру. Які з них ти вже знаєш?

Ударна установка

Труба

Тромбон

Саксофон

Бас-гітара (електро)

Ритм-гітара (електро)

Гра «Оркестр».

Об'єднайтесь у дві групи. Оберіть улюблені шумові інструменти і створіть ритмічний супровід до мелодії галопу Ж. Оффенбаха.

1-й варіант

2-й варіант

Виконуємо пісню «Українці, ми — єдина сім'я» (слова І. Зінковської, музика В. Будейчука).

Створи разом із друзями ритмічну танцювальну імпровізацію до пісні, намагаючись передати її зміст і настрій мімікою та рухами тіла.

Гра «Артисти цирку».

Об'єднайтесь у дві групи. Розподіліть ролі і під звуки веселого фокстроту спробуйте по черзі зобразити пантомімою циркових артистів таким чином, щоб інша група відгадала, який саме образ ви демонструєте.

- Які види мистецтва поєднуються в цирку?
- Розкажи про особливості жанрів циркової музики.
- Який оркестр виконує музику, що супроводжує циркову виставу? Назви основні музичні інструменти оркестру.
- Як музика допомагає увиразнити виступи артистів у цирку?

Досліди разом із друзями, які музичні твори увійшли до Золотого фонду циркової музики в Україні. Дізнайся більше про видатних українських циркових артистів.

Урок 64. ЦИРКОВІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Поміркуй, яку роль відіграє образотворче мистецтво в цирку.

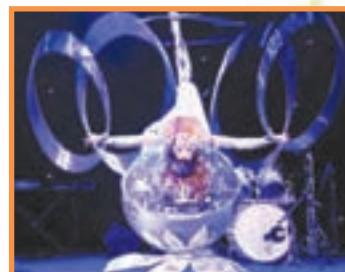
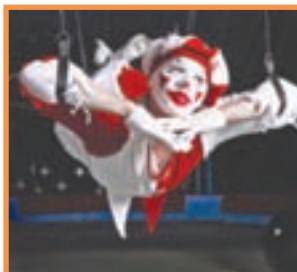
Коли ми згадуємо про образотворче мистецтво, то в нашій уяві постають, як правило, картини, скульптури, вироби народних майстрів. Але місце образотворчого мистецтва в житті кожної людини більш вагоме, ніж це може здатися на перший погляд.

Роззирнися навсібіч. Майже всі речі, які ти бачиш довкола, пов'язані з цим мистецтвом. Ми живемо в будинках, які проєктують художники-архітектори; користуємося меблями і посудом, створеними за ескізами художників-дизайнерів; читаємо книги, проілюстровані художниками-ілюстраторами. У театрі ми звертаємо увагу на декорації, виконані за ескізами театральних художників, а біля кінотеатру чи цирку обов'язково натрапляємо на афіші, які теж створили художники...

Сьогодні ми дізнаємося про зв'язок образотворчого мистецтва та мистецства циркового.

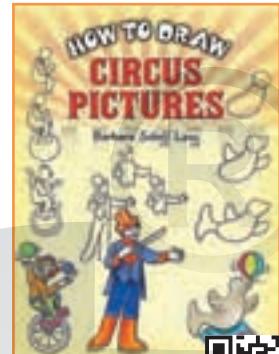
Цирк (з лат. *circus* — коло; зазвичай глядачі розташовуються по колу) — вид видовищного мистецтва, за законами якого будується розважальне дійство.

Більшість дітей та дорослих люблять бувати на циркових виставах. Там усе яскраве, радісне та веселе. Але хіба можна уявити цирк без сценічних костюмів клоунів, акробатів, фокусників і дресирувальників? Їх, як і оформлення циркової арени, створюють за ескізами художників.

Артисти цирку

Циркове мистецтво вимагає належного художнього оформлення, в якому мають панувати яскраві, контрастні кольори, виразні форми декору.

?

Дізнайся, що відбувається за лаштунками циркової арени, скориставшись власним ґаджетом.

Виконай ескіз афіші цирку за зразком або за власним задумом. Пам'ятай, що зображення має бути яскравим і виразним. Для цього використовуй знання про контрастні поєднання кольорів, отримані на попередніх уроках. Не забувай про розміщення зображень навколо композиційного центру. Приділи особливу увагу цілісності та виразності композиції.

мастер-клас на youtube-каналі

1

2

3

4

- Завдяки чому, на твою думку, художникам-дизайнерам вдається створити яскраві сценічні костюми циркових артистів?
- Проаналізуї своє творчі роботи або візьми участь в обговоренні робіт твоїх однокласників, використовуючи знання, отримані на уроці.

У вільний час переглянь пригодницький кінофільм про піратів.

Урок 65. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У КІНО

Поміркуй, які види мистецтва поєднуються в кіно.

У кінотеатрі

Ти вже знаєш, що серед усіх мистецтв кіномистецтво є наймолодшим. У ньому поєдналися музика, література, театральна дія, візуальні мистецтва.

У чому ж його особливість?

В кіно є те, чого немає в жодному іншому мистецтві — фотографічна зйомка, анімація, кінозображення та монтаж.

Кіномистецтво — вид мистецтва, що за допомогою кінематографічної техніки відтворює реальність у художніх та художньо-документальних образах.

У кожному фільмі та мультфільмі обов'язково є музика — її пише композитор, а над звуковим оформленням працює звукорежисер. Музика допомагає створювати потрібний настрій та емоційний фон.

Чимало сучасних хітів здобули популярність саме завдяки кіно.

Музична вікторина «Саундтреки до дитячих кінофільмів».

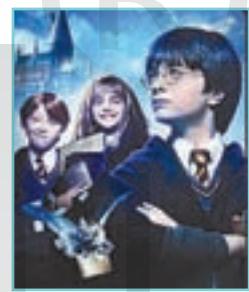
Послухай мелодії відомих саундтреків до дитячих фільмів та відгадай назви цих кінострічок.

Розглянь афіші (с. 208) та визнач, які дитячі фільми вони анонсиють. Чи є серед цих фільмів твої улюблени? Розкажи про головних героїв та дітей-акторів, які виконували ці ролі.

Якщо виникнуть труднощі, скористайся спеціальним додатком-розпізнавачем усього довкола, що встановлений на твоєму девайсі.

Уривок із кінофільму «Дронині Мандрони» (реж. К. Балабай, 2020).

Які особливості музичного кіно ти помітив/помітила в кінострічці? Чим запам'яталась тобі гра акторів? Охарактеризуй музичний супровід фільму. Яку роль відіграють пісні? Як музика допомагає увиразнити образи головних героїв фільму?

Афіша та кадр із фільму «Дронині Мандрони»

Фільм «Дронині Мандрони» режисерки Катерини Балабай належить до ігрового музичного кіно. Це весела музична історія, в якій дитячі пригоди переплітаються з

пізнанням української культури. Головний герой фільму — одинадцятирічний Андрій на прізвисько Дроня — має заповітне бажання: перемогти у конкурсі молодих програмістів і поїхати навчатись у відому ІТ-компанію. Та долю хлопчика вирішують батьки, відправивши його в літній табір. Там на головного героя чекають нові випробування. Він відкриває для себе інший світ, де друзі — це не кількість підписників у соцмережах, а культура — не параграф у підручнику.

 Назви своїх улюблених кіноперсонажів, яких грають діти. Дізнайся більше про творчість дітей-акторів в Україні.

Фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест»

Фестиваль «Чілдрен Кінофест» проводиться в Україні за підтримки ЄС. Конкурс відбувається щорічно наприкінці травня у 22-х містах.

 Уривок із фільму «Полі» (спільне виробництво Франції та Бельгії, 2020; гран-прі фестивалю «Чілдрен Кінофест»).

Чи знаєш ти, що існує багато конкурсів короткометражних фільмів, які кожен може створити сам? А чи відомо тобі, що навчитися знімати кіно власноруч дуже просто? Для цього у тебе буде ціле літо.

Розучуємо пісню «Літо, давай!» (слова і музика Н. Май).

1. Здрастуй, літо-літечко!
Синя-синя річечка,
Сонця промені ясні!
Здрастуй, літо-літечко!
У віночку квіточки,
Щебет пташки голосний!

Припіві:

Літо, давай!
Ми так давно тебе чекали!
Літо, співай
Про небо голубе!
Літо, давай!
Твого тепла завжди замало!
Літо, співай!
Ми любимо тебе!

2. Здрастуй, літо-літчко!
В полі жито-житечко,
Синій волошковий цвіт!
Здрастуй, літо-літчко!
І любистку зіллячко,
Співи зоряних трембіт!
Приспів.

- Які види мистецтва поєднуються в мистецтві кіно?
- Які особливості вирізняють кіномистецтво серед інших мистецтв? Як музика допомагає увиразнити художні образи в кіно?
- Музика до якого кінофільму тебе найбільше вразила?

Досліди разом із друзями, у яких фільмах знімалися зображені діти-актори.

Урок 66. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ У КІНО

Яку роль відіграє образотворче мистецтво в кіно?

Кіномистецтво — вид мистецтва, твори якого створюють за допомогою кінознімання реальних, спеціально інсценованих або відтворених засобами анімації подій.

Мішель Мерсьє в ролі Анжеліки та Робер Оссейн в ролі Жоффрея де Пейрака.

Кадр із французького кінофільму режисера Бернарда Бордері.

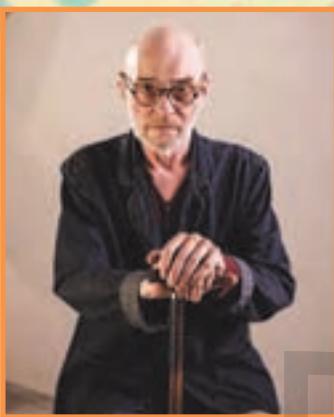

Мистецтво кіно справедливо вважають одним із найпопулярніших видів мистецтва. У ньому поєднуються естетичні властивості **літератури** (кіносценарій), театру (гра акторів під керівництвом режисера), **образотворчого мистецтва** та **музики** на основі властивих лише йому виражальних засобів, головне з яких — **фотографічна природа кінозображення та монтаж**.

Важливе місце в роботі над кінофільмом належить творчій діяльності художників. За їхніми ескізами створюють костюми й аксесуари кіногероїв, декорації та кіноафіші. Саме **художник-розкадрувальник** придумує особливий візуальний вигляд кожної сцени, малює «розкадрування» — набір ілюстрацій і картинок для послідовності та зйомки сцен.

Кадр — фотографічне зображення у кінофільмі. Кадри знімають кінокамерою в послідовному порядку за певним сценарієм.

Сергій Якутович

Сергій Якутович — народний художник України. Проілюстрував понад 160 книг, серед яких «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» і «Тарас Бульба» М. Гоголя, «Три мушкетери» О. Дюма, «Берестечко» Л. Костенко. Як художник-поста-новник працював над виставою «Урус-Шайтан. Байки про Сірка — кошового отамана, шевальє д'Артаньяна та турецького султана», кіностріч-ками «Тарас Бульба», «Молитва за гетьмана Ма-зепу», «Поводир», телефільмами «Ще як були ми козаками», «Останній гетьман». Створив серію графічних картин «Мазепіана». Таких художни-ків, як С. Якутович, небагато. Він зображує не тільки ко-стюм для образу, а й промальовує фігуру, типаж героя, яким той є насправді.

С. Якутович. Фрагменти розкадрування до фільму «Тарас Бульба»

Уважно розглянь зображене розкадрування до кінофільму «Пі-рати Карибського моря». Придумай власне продовження про-понованих подій та уяви, що могло би бути в наступному кадрі.

Виконай контурний ескіз цього розкадрування на основі придуманого тобою продовження подій або за поданим зразком. Зверни особливу увагу на зовнішній вигляд героя, місце, де відбувається дія, відмінність між особливостями передачі переднього та дальнього планів.

1

2

3

4

мастер-клас на youtube-каналі

- Що таке кадр у кінофільмі?
- Яку роботу виконує художник-розкадрувальник?
- Обговори з однокласниками, чи вдалося вам передати власне бачення наступної дії, використовуючи виражальні засоби лінійного малюнка.

У вільний час перед наступним уроком погортай сторінки підручника та альбому. Обери свою найкращу роботу, яку ти із задоволенням показав би/показала б своїм друзям.

Пригадай враження, які ти отримав/отримала цього навчального року на уроках мистецтва. Що нового ти навчився/навчилася робити, використовуючи художні засоби виразності?

Урок 67. АНІМАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ФІЛЬМ

Пригадай, які різновиди дитячих кінофільмів тобі відомі. Що для них характерне?

Найулюбленішими стрічками дітей є художні фільми, в яких грають актори. Такі фільми називають **ігровими**. Героями **анімаційних** фільмів стають вигадані персонажі, яких малюють, ліплять із пластиліну, виготовляють ляльки або створюють на основі комп’ютерних технологій.

Але бувають стрічки, в яких головні герой у виконанні акторів взаємодіють із мультиплікаційними героями, тобто акторська гра чергується з комп’ютерною анімацією. Такі стрічки називають **анімаційно-ігровими**.

Анімаційно-ігровий фільм (англ. *live-action/ani-mated film*) — фільм, що поєднує ігрове кіно з анімацією.

Кроємо до кіностудії, де майстри кіно розкажуть нам про секрети зйомки.

В анімаційно-ігрових фільмах анімаційних персонажів спочатку грають актори, а тоді за допомогою технології цифрового запису рухів їх анімують та моделюють.

Цю технологію називають **live action — кадри з натуральним рухом**.

Зазирнімо в книгу історії кіно. Виявляється, без анімації не обходились навіть на зорі розвитку кіно. Так, у 30-х роках минулого століття режисери використовували взаємодію акторів з анімованими персонажами мультфільму, поєднували лялькову анімацію, застосовували комбіновану зйомку акторів на фоні вже відзнятого матеріалу.

У 1988 році майстри відомої кіностудії Волта Діснея вийшли на новий рівень анімації, використавши комп’ютерні зображення та взаємодію анімованих персонажів і живих акторів.

Водночас масового поширення набули **спецефекти**.

Кадр із кінофільму «Сторожова застава»

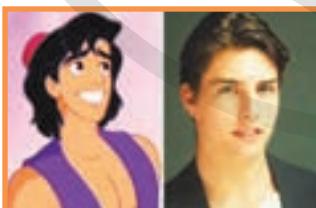
Спецефекти — спільна назва технологічних прийомів у кінематографі, які застосовують для створення сцен, котрі неможливо відзняти звичайним способом.

Найулюбленішими анімаційно-ігровими фільмами для дітей стали стрічки Волта Беккера, Тіма Гілла «Елвін і бурундуки», фільми британського режисера Поля Кінга «Пригоди Паддингтона», фільм Вілла Глака «Кролик Петрик» та ін.

Напевно, тобі відомо, що прообразами мультиплікаційних геройів часто стають відомі актори.

Розпізнай зображених кіноакторів та їхніх анімаційних «двійників».

Уривок із анімаційно-ігрового фільму «Фокстер і Макс» (реж. А. Матешко, 2019).

Охарактеризуй гру акторів. Як музика допомагає розкрити сюжет фільму? Розкажи про особливості поб’єднання ігрового та анімаційного кіно в стрічці. Чи сподобалась тобі акторська гра головного героя?

Цікавий український фантастичний сімейний фільм режисера **Анатолія Матешка** розповідає про пригоди хлопчика та собаки-супергероя. Новим другом Макса стає пес-наноробот, що оживає із намальованого нанофарбами песика. Головний герой потрапляє у вир незвичайних пригод, за ним полює злочинець, котрий дуже хоче заволодіти новітніми технологіями та мати суперможливості.

Кадри з анімаційно-ігрового фільму «Фокстер і Макс»

Музична вікторина «Саундтреки до дитячих анімаційних фільмів».

Розпізнай за музичними уривками назви відомих анімаційних стрічок.

Об'єднайтесь у пари. Дослідіть, які українські актори стали прообразами анімованих героїв у вітчизняних фільмах.

Виконуємо пісню Н. Май «[Літо, давай!](#)» під фонограму. Створи дві імпровізації: спочатку — пластичну у вигляді танцю, а потім — театральну (показ мімікою і рухами змісту пісні).

- Які особливості характерні для дитячого анімаційно-ігрового фільму? Назви відомі тобі кінострічки цього жанру.
- Які технології використовують творці фільмів для поєднання анімації та гри акторів?
- Розкажи про особливості музичного супроводу до кінофільмів.

Зberи галерею своїх улюблених героїв дитячих анімаційно-ігрових фільмів. Оформ слайди презентації та продемонструй її рідним і друзям.

Урок 68. АНІМАЦІЙНО-ІГРОВИЙ ФІЛЬМ

Яким фільмам ти віддаєш перевагу — чорно-білим чи кольоровим?

Колір у кіно створює настрій і формує наші емоції під час перегляду.

Значення кольору в кінематографі — це, звичайно, не тільки красива картина та поєдання відтінків із художньої точки зору. Колір досить часто містить у собі сильний смисловий підтекст. Через колір режисери можуть натякати на душевний стан головних героїв, передавати атмосферу кадру, вселяти глядачам почуття тривоги чи радості.

Уважно розглянь кадри з різних кінофільмів. Які емоції вони викликають? Яку роль відіграє колір у створенні плановості на цих зображеннях?

Кадр із кінофільму «Аватар»
(реж. Дж. Кемерон, 2009)

Кадр із кінофільму «Гра престолів»
(реж. Д. Вайсс, Д. Беніоф, 2011)

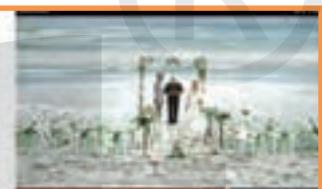
Кадр із кінофільму «Аліса в Дивокраї» (реж. Т. Бертон, 2010)

Кадр із кінофільму «Пірати Карибського моря» (реж. Г. Вербінські, 2003)

Розглянь подане розкадрування та створені на його основі кадри реального кінофільму. Зверни увагу, як колір надає виразності та емоційності подіям, що розгортаються у кінофільмі.

Заверш у кольорі ескіз розкадрування придуманих тобою подій, які ти контурно виконав/виконала на попередньому уроці. Спробуй використати колір для надання особливої емоційної виразності своєму ескізу. Не забудь застосувати художні виразальні засоби задля створення ілюзії глибини простору в «кінокадрі».

1

2

3

4

мастер-клас на youtube-каналі

- Яку роль відіграє колір у кіномистецтві?
- Розкажи, чи вдалося тобі надати емоційного забарвлення своїй роботі за допомогою кольору.

Переглянь свій альбом з образотворчого мистецтва й обери в ньому найкращу, на твій смак, роботу. Підготуйся до її презентації та захисту на наступному уроці. Для цього переглянь сторінки підручника і пригадай матеріал, що вивчали упродовж року.

Урок 69. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ

Пригадаймо нашу подорож у професійних мистецьких колах. Розгорніть книгу музичних вражень та запишіть, що вам найбільше запам'яталося.

Перша зупинка — «Музична вікторина»

Пригадай музичні твори, які ти слухав/слухала в Країні професійного мистецтва. Упізнай їх за вступом та пригадай прізвища авторів. Які твори є інструментальними, а які — вокальними? Які з них стали твоїми улюбленими?

Друга зупинка — «Знавці музики»

У колі професійних митців і мисткинь ми ознайомились із різними видами камерно-вокальної та хорової музики; камерно-інструментальної та симфонічної музики.

1. Назви відомі тобі види хорових колективів. Пригадай, на які типи поділяють вокальні голоси за висотою.
2. Вкажи твори професійної музики, які стали твоїми улюбленими, за такими категоріями:
  - ✓ камерно-інструментальні твори;
  - ✓ симфонічні твори;
  - ✓ камерно-вокальні твори;
  - ✓ хорові твори.
3. Назви музичні інструменти, які входять до складу таких колективів:
  - ✓ симфонічний оркестр;
  - ✓ струнний квартет;
  - ✓ фортепіанний квартет;
  - ✓ камерний оркестр;
  - ✓ естрадно-цирковий оркестр.
4. Дай відповіді на запитання.
  - Які види мистецтва поєднуються в театрі?
  - У чому полягає особливість циркового мистецтва? Які види мистецтва об'єднує цирк?
  - Які види дитячих фільмів ти знаєш?
  - Чим відрізняється академічний спів від сучасного естрадного співу?

5. Поясни значення слів: саксофон, віолончель, спецефекти, саундтрек, балет, галоп, імпровізація, дискант, тенор.

Третя зупинка — «Співоча студія»

Вирушаймо у студію звукозапису, щоби разом прослухати разом записи виконаних вами пісень.

Пригадайте свої враження від цього процесу й обговоріть, який із виступів був найцікавішим. Оцініть власне виконання, вибравши відповідний смайлік.

Четверта зупинка — «Концертна»

Влаштуй із друзями концерт, на якому пролунають ваші улюблені пісні. Заспівайте їх хором, у вокальних ансамблях та сольно. Оберіть ведучого/ведучу вашого концерту для оголошення виступів.

Виконайте разом пісню «Літо, давай!» Н. Май.

Розкажіть про свої мрії та плани на літо на основі пантоміми.

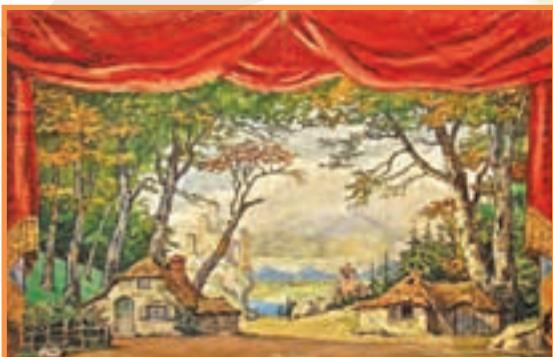
Урок 70. ЗУСТРІЧІ МИСТЕЦТВ

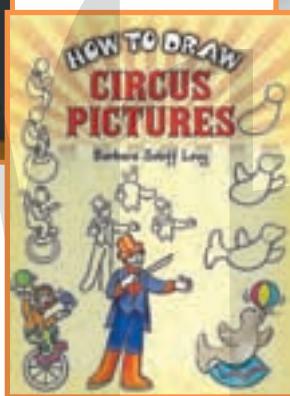
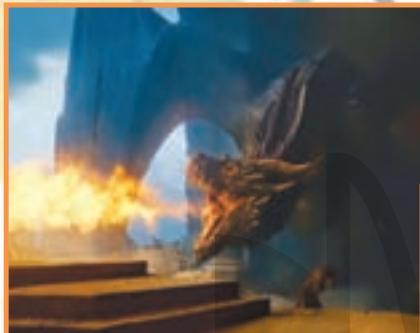
Наша подорож Країною візуальних мистецтв завершується. Під час зустрічей із професійними майстрами і майстринями ми дізналися багато нового та цікавого. Розгорніть книгу чарівних вражень та запишіть у ній, з якими видами образотворчого мистецтва ви ознайомились та які вам сподобались найбільше. Також поділіться враженнями від виконання практичних робіт.

Перша зупинка — «Галерея образів»

Розглянь зображення творчих робіт (221-222). Які види мистецтва вони ілюструють? Охарактеризуй засоби виразності, які використали митці та мисткині.

Друга зупинка — «Знавці мистецтва»

Пригадай секрети майстрів та майстроїнь образотворчого мистецтва. Розкажи про особливості створення кадрів у фільмі, афіші для цирку, графічної композиції тощо.

Третя зупинка — «Виставкова»

Влаштуй разом із друзями виставку своїх робіт. Оцініть власні роботи за допомогою смайліків.

Сфотографуй на виставці свою роботу та надішли її по телефону другу чи подрузі.

МУЗИЧНИЙ ДОДАТОК

СОНЦЕ! ЛІТО!

Слова Т. Лучанка, Н. Лучанко

Наспівно

Музика Ш. Акіолі, А. Діггса

The musical score consists of ten staves of music in G major, common time. The lyrics are integrated into the musical lines, with some parts appearing below the staff. The first staff begins with a treble clef, a sharp sign, and a 4/4 time signature. The lyrics start with "На - ма - лю - ю ди - во - світ," followed by "хай на - стрійтут не спить!" The second staff continues with "І день кро - ку - є, ди - вись:" and "за - спі - ва - є з на - мискрізь!" The third staff has "На - ма - лю - ю я у - сіх," and "по - да - ру - ю дзвін - кий сміх," followed by "о - бій - му ве - ли - ку пла - не -". The fourth staff has "ту та й візь - му ска - жу, ска - жу їй по сек - ре - ту!" and "Припів: Сон - це! Лі - то! Нам всім спі - ва - ють кві - ти!" The fifth staff continues with "По - тан - цю - ю впра - во - влі - во, ми - щас - ли - ві ді - ти! Тан -" and "цю - єм! Спі - ва - єм! Ве - се - лі ру - хи зна - єм!" The sixth staff concludes with "Не вто - ми - лись на - ші ніж - ки зов - сім, а - ні - тріш - ки!"

РОЗКАЖУ ПРО УКРАЇНУ

Слова О. Вратарьова

Музика О. Злотника

Помірно

1. Ми жи - ве - мо під не - бом яс - ним, а нав - круги шля-
хи, по - ля, і се - ла, і мі - ста пре - крас - ні - це
рід - ний край, мо - я зем - ля. Ви - со - кі кри - ла жу - рав -
ли - ні, спі - ву - чі вір - ші Коб - за - ря -
ми жи - ве - мо на У - кра - ї - ні, це рід - ний край, мо - я зем -
Припів:
ля! Роз - ка - жу про У - кра - ї - ну,
де в Дні - про - вих хви - лях си - ніх лав - ри ку - по - ли,
де Хре - ща - тик і Со - фі - я, де пре - крас - не мі - сто Ки - їв - кра - ще на Зем -
лі. Роз - ка - жу про У - кра - ї - ну,

де ка - ли - на - го - ро - би - на квіт - не край вік - на.
 За - про - шу на У - кра - ї - ну, тіль - ки тут мо - я є - ди - на,
 тіль - ки тут мо - я є - ди - на рід - на сто - ро - на. //на.

ДОЩОВА ОСІНЬ

Слова А. Качана

Музика Д. Суботенка

Наспівно

Pam - pam, pam - pam - pa - ra - ram!

1. Во - дить о - сінь хо - ро - во - ди то із ли - стя, то з до - щів.

На про - гу - лян - ку ви - хо - дять па - ра - со - лі і пла - щі.

2. Там роз - мо - ву па - ра - со - лі із пла - ща - ми за - ве - ли:

«Ах, як дов - го у не - во - лі, у тем - ни - ці ми бу - ли».

ПЛАНЕТА ДИТИНСТВА

Слова і музика Д. Пташинської

Помірно

1. У космо-сі, де зорі і пла-не-ти, де
різно-барвні сяючі сві-ти, є не-ве-личка со-нечка пла-

Приспів:
не-та-ми звідси ро-дом всі: і я, і ти! Пла-
не-та ди-тин-ства, пла-не-та ди-тин-ства - по -
ча-ток манд-рів-ки в не-зві-да-ну даль. Пла-не-та ди-тин-ства, ве-
се-ла й бар-ви-ста, про-ща-ти-ся з не-ю нам трі-ше-чки жаль.

ШКІЛЬНА ПОРА

Слова і музика І. Танчака

Весело

1. Шкіль - на по - ра, шкіль - ні ро - ки, сте - жи - на у
со - няч - ний клас, а за вік - ном пли - вуть хмар -

Припів:

ки и кли - чутъ, кли - чутъ нас. Пли -
ве шкіль - ний наш ко - ра - бель ту - ди, за
три - де - в'ять зе - мель. На па - лу - би ди -
тин - ство - цвіт спі - шить пі - зна - ти світ.

ПІСНЯ ПРО ЧАРІВНИКА

Слова і музика Н. Май

Помірно

1. Зна-ю я, що є на сві - ті доб-рий ди - во - ча - рів - ник:

на - че со - не - чко, при - віт - ний, всім доб - ро ро - би - ти звик.

Та ні - хто не по - мі - ча - є - він сум - ний на са - мо - ті.

Сталось так, що він не ма - є вір - них дру - зів у жи - тті...

Припів:

Не су - муй! Не жу - рись! За - бе - ри у - се, що ма - ю!
Про - сто так по - сміх - нись - я для те - бе за - спі - ва - ю!
Не су - муй! Не жу - рись! Стa - не світ - ло - ю до - ро - га!
Про - сто так по - сміх - нись - я при - йду на до - по - мо - ту!
Ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля,
ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля,
ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля, ля.

ПЕРЕРВА

Слова Т. Демчук

Наспівно

Музика І. Тарнавської

1. Ко - жен ра - нок на сві - тан - ку на шкіль - ний по - ріг і - ду.

Тут ба - га - то я ді - зна - юсь, дру - зів щи - рих я зна - йду.

Ми ма - лю - єм і чи-та - єм - спра в ба - га - то ма - є клас.
 Тіль - ки зно - ву про пе - пер - ву мрі - є ко - жен раз у раз.
Припів:
 Знов дзві - нок смі - єтъ - ся, піс - ня йо - го ллє - ться -
 і за мить ча - рів - ну о - жи - ва - є клас.
 Всі це сло - во зна - ють і ї - ї че - ка - ють,
 бо пе - пер - ва - спра в - жнє свя - то в нас!
 Бо пе - пер - ва - спра в - жнє свя - то в нас!

ХАЙ ЩАСТИТЬ!

Слова і музика **I. Тарнавської**

Наспівно

1. Вже ме - те ли - ця ме - те до - ро - гу, і зо -
 ря за - ся - е в доб - рий час. Хай до ва - шо - го при - иде по - ро -

- гу ща-стя й ра-дість в но-во-річ - ний час!

Приспів:

Хай ща - стить вам у Но - во - му ро - ці, хай збу-

ва - ють-ся мрі - ї у - си! Но-вий рік ось у-же на по-

ро - зі - ти до се-бе йо-го за - про - си. Хай ща- // -си.

ЦЕ РІЗДВО!

Слова Н. Савка, П. Франника

Розлого

Приспів:

Музика Н. Савка

Це Різ - дво но - ву ра - дість при - нес - ло!

Це Різ - дво з на - ми, із на - ми!

Це Різ - дво но - ву ра - дість при - нес - ло!

Це Різ - дво з на - ми, із на - ми!

ПІД НЕБОМ СИНІМ

Слова і музика Д. Пташинської

Наспівно

1. У - кра - ї - но мо - я, У - кра - ї - но кві - ту - ча, зо - ло -
та - ві ла - ни і не - бес - на бла - кить, мов дже -
рельна во - да, ли - не мо - ва спі - ву - ча, що, як
му - зи - ка, в сер - ці мо - е - му бри - нить!

Припів:

Під небом си - нім на У - кра - ї - ні шум - лять жи -
та!.. Спі - вай - те з на - ми у - сі кра -
ї - ни, По - над зем - ле - ю по - ли - не
піс - ня, про край, де
квіт - нуть во - ло - шки си - ні в ряс - них жи - тах!..

МИ — КОЗАКИ

Слова і музика М. Назарця

Велично

1. Ми — ко - за - ки, ми — гор-дість У-кра - ї - ни, зро-
ста - єм і вчи-мось ми у бать-ків, як нень-ку У-кра-ї-ну нам лю-
би-ти і за - хи-щать ї - ї від во - ро - гів. Не-
хай в пу - ті яс - на зо - ря нам сві - тить і по - ве - де до кра - що - го жи -
ття, — ми — ко - за - ки, ми — У - кра - ї - ни ді - ти, і
Приспів:
до - ля в нас з кра - ї - но - ю од - на! Ко - за - ць - кі вір - ші, ко -
за - ць - кі піс - ні лу - на - ють у на - ших сер - цях. Ко -
за - ць - кі сло - ва, ко - за - ць - кі ді - ла - нень - ка У - кра - ї - на
1. в нас од - на!
2. Ми — ко - за - // в нас од - на!

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

Рухливо

1. Ї - хав ко - зак за Ду - най, ска - зав: «Дів - чи - но, про - щай!

Ти, ко - ни - ку во - ро - нень - кий, не - си та гу - ляй!».

2. Ви - ишла, ру - чки за - ло - ми - вши і тя - жень - ко за - пла - ка - вши:

«Як ти ме - не по - ки - да - єш, - тіль - ки по - ду - май!»

УКРАЇНОНЬКО МОЯ!

Слова і музика Н. Май

Наспівно

1. Де лі - си і го - ри, рі - чка вда - ли - ні, ли - нуть на про - сторах

бать - ків - ські піс - ні. Ви - ши - ті со - ро - чки, цвіт ка - ли - ни -

Приспів:

то си - ни і до - чки У - кра - ї - ни! У - кра - ї - но - нъко мо - я,

У - кра - ї - но - нъко мо - я, чор - но - бри - ва, сер - цю ми - ла,

У -кра-ї - нонь -ко мо-я!

3. Не -хай на У-кра-ї - ні па-

ну - е мир у -сю -ди, хай рясно роз-кві-та - е вкра -їн - ська - я зем -ля, не-

хай у кож -ній ха - ті жи - ттю ра - ді - ють лю - ди, хай

1. 1/2.

рід -ну У-кра-ї - ну Гос - подь bla-go-слов-ля, хай // подь bla-go-слов-ля!

УКРАЇНА ТОПОЛИНА

Слова і музика А. Сердюка

Наспівно

1. Зем-ля то - по - ли - на, свя-та і є-ди-на, у -ми-та сльо-

зо - ю й во - до - ю Дні - пра. Ми ра - зом з то - бо - ю — ве -ли - ка ро-

1.

ди - на, на всіх од - нара - дість у нас і жур - ба. Ми ра - зом з то - //

1/2. Приспів:

-ба. Мо - я У -кра -ї - но, для до - нь -ки і си - на не - ма -є рід -

ні - шо - ї в сві - ті зем - лі! Є зем - лі теп - лі - ші, а - ле не - од -
 мі - нно вер - та - ють до те - бе тво - ї жу - рав - лі. Є зем - лі теп -
 лі - ші, а - ле не - од - мі - нно вер - та - ють до те - бе тво - ї жу - рав - лі.

ПОДАРУЙ СВОЮ УСМІШКУ

Слова і музика Н. Май

Співуче

1. Па - м'я - тай - те, лю - ди, — це по - тріб - но зна - ти:

щоб ща - сли - вим бу - ти, тре - ба вмі - ти про - ба - ча - ти!

Па - м'я - тай - те, лю - ди, — так дав - но ве - де - ться:

щоб ща - сли - вим бу - ти, тре - ба ма - ти доб - ре сер - це!

Приспів:

По - да - руй сво - ю у - сміш - ку —

УКРАЇНЦІ, МИ — ЄДИНА СІМ'Я

Слова І. Зінковської

Наспівно

Музика В. Будейчука

1. У ви-ши-ван-ці в свя-та й буд - ні мо - я Вкра-ї-на хай цві-те.

Тут муд - рі і ве - се - лі лю - ди - та-ких не - ма - е більш ні - де.

Гу - цу-ли, бой-ки, по - до - ля - ни

і

від - чай - душ - ні ко - за - ки,

по - важ - ні, ґреч - ні га - ли - ча -

Приспів:

- ни - мо - ї ви лю - бі зем - ля - ки!

у - кра - ї - нці, ми - є -

ди - на сі - м'я!

Спі - ву - ча мо - ва, пше - нич - на зем - ля,

чи - ста й ніж - на, на - че пташ - ка на ка - ли - ні. Вдяч - на, що я на - ро -

ди - лась в У - кра - ї - ні! У - кра // -ди - лась в У - кра - ї - ні!

ЛІТО, ДАВАЙ!

Слова і музика Н. Май

Весело

1. Здра-стуй, лі - то - лі - те - чко! Си - ня - си - ня рі - че-чка,

сон-ця про-ме-ні яс - ни!

Здра-стуй, лі - то - лі - те - чко!

У ві-но-чку кві - то-чки, ще-бет пта-шки го-лос - ний!

Припів:

Лі - то, да-вай!

Ми так дав-но те - бе че-ка - ли!

Лі - то, спі-вай

про не-бо го - лу-бе!

Лі - то, да-вай!

Тво-го теп-ла зав-жди за-ма - ло!

Лі - то, спі-вай!

Ми лю-би-мо те-бе!

ЗМІСТ

Тема І. Мистецька азбука

Уроки 1-2. У колі мистецтв	4
Уроки 3-4. Розмаїта палітра музичного та образотворчого мистецтв	12
Уроки 5-6. Із витоків народного мистецтва.....	18
Уроки 7-8. Прекрасне у простому	24
Уроки 9-10. Осінні образи в музиці та живописі.....	31
Уроки 11-12. Мистецтво форм.....	38
Уроки 13-14. Мистецький ансамбль	44
Уроки 15-16. Мистецтво і сучасність.....	52
Уроки 17-18. Мистецтво для дітей	59
Уроки 19-20. Ритми життя. Ритмічні перетворення у мистецтві	65
Уроки 21-22. Гармонія і композиція у творах мистецтва.....	72
Уроки 23-24. Життя вирує! Динамічні образи в мистецтві.....	78
Уроки 25-26. Характер театральних образів.....	83
Уроки 27-28. Неймовірні образи у мультиплікації	89
Уроки 29-30. Художні образи в дитячому кінофільмі.....	95
Уроки 31-32. Секрети майстрів та майстринь	102

Тема ІІ. У колі народних та професійних митців і мисткинь

Уроки 33-34. Народні мотиви й обереги	106
Уроки 35-36. Народні обряди та символи.....	113
Уроки 37-38. Дитячий фольклор та іграшки	120
Уроки 39-40. Народні майстри та майстрині	125
Уроки 41-42. Народні герої в мистецтві.....	132
Уроки 43-44. Танець у мистецтві.....	139
Уроки 45-46. Зв'язок народного та професійного мистецтва	145
Уроки 47-48. Народні мотиви в музиці та скульптурі	151
Уроки 49-50. Весну зустрічаемо.....	158
Уроки 51-52. Народні весняні мотиви	163
Уроки 53-54. Професійне мистецтво	168
Уроки 55-56. Зв'язок музики та графіки з літературою	176
Уроки 57-58. Мелодійні лінії в музиці та графіці	183
Уроки 58-59. Мелодійні лінії в музиці та графіці	187
Уроки 60-61. Театральні зустрічі	192
Уроки 62-63. Зустрічі мистецтв у театрі	198
Уроки 64-65. Циркові образи в мистецтві	205
Уроки 66-67. Зустрічі мистецтв у кіно	211
Урок 68-69. Анімаційно-ігровий фільм	217
Урок 70. Зустрічі мистецтв	221

Електронні ресурси

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	в кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

КОНДРАТОВА Людмила Григорівна

ФЕДУН Сергій Ігорович

ЧОРНИЙ Олександр Вікторович

МИСТЕЦТВО

**Підручник інтегрованого курсу для 5 класу
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головний редактор Богдан Будний

Редактори Ірина Чорненька, Донара Пендзей

Обкладинка Ростислава Крамара

Комп'ютерна верстка Галини Кузів

Художній редактор Ростислав Крамар

Технічний редактор Неля Домарецька

Підписано до друку _____. Формат 70×100/16. Папір офсетний.

Гарнітура CentSchbook Win95BT. Друк офсетний. Умовн. друк арк. 19,50.

Умовн. фарбо-відб. 78,00. Обл.-вид. арк. 18,70. Тираж ____ пр.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352)52-06-07; 52-05-48

office@bohdan-books.com   *www.bohdan-books.com*